

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI: AB'DE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMININ
DÖNÜŞÜMÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA ŞENSOY

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NECİBE NEVRA ESENTÜRK

**YALOVA
AĞUSTOS 2024**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI: AB'DE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMININ
DÖNÜŞÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA ŞENSOY
140205012

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NECİBE NEVRA ESENTÜRK

YALOVA
AĞUSTOS 2024

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “Avrupa Yeşil Mutabakatı: AB’de Sürdürülebilirlik Bağlamının Dönüşümü” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Büşra ŞENSOY

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam boyunca bana yol gösterici olan, olumlu tavrıyla ve sabrıyla beni cesaretlendiren, bilgi birikimiyle çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan, beraber çalışmaktan ve her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli danışman hocam Doç. Dr. Necibe Nevra ESENTÜRK'e ve bütün değerli hocalarıma sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca eğitim hayatım boyunca benim yanımda olan, aldığım kararları her zaman destekleyen, sadece bu çalışma sürecinde değil, tüm hayatım boyunca beni cesaretlendiren ve moral veren annem Güler ŞENSOY, babam Cemal ŞENSOY, kardeşlerim Beyza ve Yiğit ŞENSOY'a sonsuz minnetimi sunar ve teşekkür ederim. Son olarak her zaman sevgiyle anacağım, hayatıma ışık olan ve yaşam azmini takdir ettiğim, tez sürecimde kaybettiğim dedem Dursun ŞENSOY'a sonsuz özlemimi sunar ve teşekkür ederim.

Ağustos – 2024

Büşra ŞENSOY

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
1.GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu	6
1.2. Çalışmanın Önemi.....	6
1.3. Çalışmanın Amacı.....	7
1.4. Çalışmanın Yöntemi	9
1.5. Araştırma Sorusu.....	15
1.6. Hipotez	15
1.7. Teorik Yaklaşım.....	15
1.8. Literatür Özeti	16
2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	22
2.1. Sürdürülebilirlik	22
2.1.1. Sürdürülebilirlik Kavramının Tanımlanması	23
2.1.2. Sürdürülebilirlik ve Çevre.....	25
2.1.3. Sürdürülebilirlik ile Ekonomik ve Ekolojik Dönüşüm	26
2.1.4. Sürdürülebilirlik ve Kalkınma	27
2.1.5. Sürdürülebilirlik ve Gıda	28
2.1.6. Sürdürülebilirlik ve Ulaşım.....	28
2.1.7. Sürdürülebilirlik ve Dijital Dönüşüm	29
2.2. Yeşil Teori.....	30
2.2.1. Yeşil Teori: Teorik Arka Plan.....	31
2.2.2. Yeşil Teori ve Uluslararası Çevre ve İklim Sorunları.....	34
2.2.3. Yeşil Teori ve Avrupa Yeşil Mutabakatı	35
3. TARİHSEL PERSPEKTİFTE AB ÇEVRE POLİTİKALARI VE STRATEJİLERİ.....	37
3.1. AB Entegrasyonun İlk Yıllarında Avrupa Topluluğu Açısından Çevre Sorunları	39
3.2. 1970’li Yıllarda Avrupa Topluluğu (AT) ve Çevre	40
3.3. Tek Pazar Hedefinde AT ve Çevre	43
3.4. Maastricht Antlaşması ve Çevre	45
3.5. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ve Çevre.....	48

3.6. 2000 Lizbon Stratejisi	49
3.7. Lizbon Antlaşması ve Çevre	53
3.8. Avrupa 2020 Stratejisi	56
3.9. AB Çevre Eylem Programları	60
3.10. AB Çevre Politika ve Stratejilerinin Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi.....	66
4. AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI.....	68
4.1. Paris İklim Anlaşması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'na Giden Süreç.....	68
4.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Hukuki Temeli	71
4.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Temel Hedefleri	74
4.3.1. İklim Nötrlüğü	76
4.3.2. Yeşil Enerji Dönüşümü.....	77
4.3.3. Döngüsel Ekonomi.....	79
4.3.4. Biyolojik Çeşitliliğin Korunması	80
4.3.5. Sürdürülebilir Tarım	81
4.3.6. Sürdürülebilir Ulaşım.....	83
4.3.7. Sanayi ve Yenilikçilik.....	85
4.3.8. Kirliliğin Azaltılması	86
4.4. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Yol Haritası.....	88
4.5. AB İklim Hedefleri ve AB İklim Yasası.....	89
4.6. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Finansmanı	91
4.7. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi.....	92
5. 2000 LİZBON STRATEJİSİ'NDEN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI'NA AB'DE	95
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ.....	95
5.1. 2000 Lizbon Stratejisi ve Sürdürülebilirlik.....	95
5.2. Avrupa 2020 Stratejisi ve Sürdürülebilirlik	98
5.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Sürdürülebilirlik.....	102
5.4. AB'de Sürdürülebilirlik Bağlamının Karşılaştırmalı Analizi	103
6. SONUÇ	110
KAYNAKLAR	117
ÖZGEÇMİŞ	129

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
CE	: Conformity of Europe
COP21	: Conferance of the Parties
ECJ	: European Court of Justice
ETS	: Emisyon Ticaret Sistemi
EU	: European Union
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
İTS	: İnternet Tabanlı Sistem
NDC	: National Determined Contribution
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development
RED	: Renewable Energy Directive
SDGs	: Sustainable Development Goals
SKH	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEU	: Treaty of the European Union
TFEU	: Treaty on the Functioning of the European Union
UN	: United Nations
UNEP	: United Nations Environment Programme
UNFCCC	: United Nations Framework Convention on Climate Change
URP	: Ulusal Reform Programları
WCED	: Wold Commission on Environment and Development
WMO	: World Meteorological Organization

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.4.1. Avrupa Komisyonu Tarafından Yayınlanan İlgili Strateji Belgeleri	12
Tablo 1.4.2. İlgili Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgeleri	13
Tablo 3.1. AB Çevre ve Eylem Programları'nın Amaçları	65
Tablo 5.1. İlgili Avrupa Komisyonu Strateji Belgeleri ve Ana Temaları	107
Tablo 5.2. İlgili Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgeleri ve Ana Temaları	108

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Sürdürülebilirliğin Bileşimi	23
Şekil 2.2 Çevresel, Ekonomik ve Sosyal Sürdürülebilirliğin Alanı	24
Şekil 3.1. Çevre Politikalarının (Stockholm Konferansı) Temel Alanları	41
Şekil 3.2. 2000 Lizbon Stratejisi'nin Çevre Politikaları	50
Şekil 3.3. 2000 Lizbon Stratejisi'nin Sürdürülebilirlik Entegrasyonu	51
Şekil 3.4. Lizbon Antlaşması'nda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	55
Şekil 3.5. Avrupa 2020 Stratejisi Hedefleri	57
Şekil 4.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Temel Hedefi	74
Şekil 4.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Temel Hedeflerinin İçeriği	75

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI: AB’NİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMININ DÖNÜŞÜMÜ

ÖZET

Avrupa Birliği’nde, sürdürülebilirlik endişesi uzun zamandır dile getirilen bir yaklaşımdır. Özellikle 1990 yılında Lüksemburg’da AB Çevre ve Enerji Konseyi’nin karbon emisyonlarının azaltılması kararıyla sürdürülebilirlik yaklaşımının ilk adımı atılmıştır. Sonrasında devam eden Kyoto Protokolü, AB Yük Paylaşım Anlaşması, Avrupa 2020 Stratejisi ve özellikle Paris Anlaşması sonrasındaki kararlarla sürdürülebilirlik adına stratejik adımlar atılmıştır. Sürdürülebilirlik endişesi, başlangıçta ekonomik kaynaklı bir kavram olarak ortaya çıkmış ve ekonomik büyümenin çevresel ve sosyal sorumluluklarla dengelenmesi gerektiği anlayışından doğmuştur. Avrupa Komisyonu, bu yaklaşımları politik ve ekolojik olarak meşru bir kimliğe kavuşturmuştur. Lizbon Stratejisi ve Avrupa 2020 Stratejisi ile ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılmayı hedeflemiş, Avrupa Yeşil Mutabakatı ile karbon nötr olma hedefi belirlenmiştir. Böylece, sürdürülebilirlik yaklaşımı Avrupa Birliği’nin temel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Çalışma, AB’nin sürdürülebilirlik bağlamında temel stratejileri olan 2000 Lizbon Stratejisi, Avrupa 2020 Stratejisi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı’nı ve ilgili Avrupa Konseyi sonuç bildirelerini karşılaştırmalı içerik analizi yöntemiyle irdellemektedir. Çalışma, özellikle 2019 yılında Avrupa Komisyonu tarafından AB eylem planı olarak ortaya konulan Avrupa Yeşil Mutabakatı’na odaklanmaktadır. İklim krizi etkilerinin en aza indirmenin temel alındığı Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa’nın 2050 yılına kadar iklim düzeyini en aza indirmeye yönelik dönüştürücü politikaları bünyesinde barındırmaktadır. Çalışmada, AB’nin çevre koruma ve yeşil dönüşümü adına geliştirdiği stratejilerin sürdürülebilirlik bağlamında nasıl dönüşüme uğradığı resmi dökümanların analiz edilmesiyle ve yeşil teori yaklaşımı perspektifinde açıklanmaktadır. Çalışmada, “Avrupa Birliği’nin sürdürülebilirlik bağlamında geliştirdiği 2000 Lizbon Stratejisi, Avrupa 2020 Stratejisi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı stratejileri AB’nin sürdürülebilirlik yaklaşımları açısından nasıl bir dönüşüm geçirmiştir?” sorusundan yola çıkılmıştır. AB’nin sürdürülebilirlik bağlamında geliştirdiği stratejiler, özellikle Avrupa Yeşil Mutabakatı, ekonomik büyüme ile çevresel ve sosyal sorumlulukları dengeli bir şekilde birleştirmiştir. Çalışmada Avrupa Yeşil Mutabakatı’nın AB’nin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynayarak sürdürülebilirlik yaklaşımlarında köklü bir dönüşüm geçirdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu dönüşüm, iklim nötrlüğüne ulaşmada ve çevresel koruma hedeflerinde belirgin ilerlemeler sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Yeşil Mutabakatı, Sürdürülebilirlik, AB, Yeşil Dönüşüm, Çevresel Koruma.

EUROPEAN GREEN DEAL: THE TRANSFORMATION OF SUSTAINABILITY CONTEXT IN THE EU

ABSTRACT

In the European Union, sustainability concerns have long been a prevalent approach. The first step towards a sustainability approach was taken in 1990 with the decision of the EU Environment and Energy Council in Luxembourg to reduce carbon emissions. This was followed by the Kyoto Protocol, the EU Burden Sharing Agreement, the Europe 2020 Strategy, and especially the decisions made after the Paris Agreement, marking strategic steps towards sustainability. Initially, sustainability concerns emerged as an economically driven concept, stemming from the need to balance economic growth with environmental and social responsibilities. The European Commission has legitimized these approaches both politically and ecologically. The Lisbon Strategy and the Europe 2020 Strategy aimed to sustain economic growth, while the European Green Deal set the target of becoming carbon neutral. Thus, sustainability approach of the EU have become one of the core objectives of the European Union. This study comparatively analyzes the 2000 Lisbon Strategy, the Europe 2020 Strategy, and the European Green Deal in terms of how the sustainability context in the EU has been transformed. It particularly focuses on the European Green Deal, introduced as an EU action plan by the European Commission in 2019. The European Green Deal, which aims to minimize the impacts of the climate crisis, encompasses transformative policies to reduce Europe's carbon levels to a minimum by 2050. The study explains how the EU's strategies and policies for environmental protection and green transformation have evolved in terms of sustainability and the framework within which the focus has transformed, using a comparative content analysis. By addressing the research question, " How have the sustainability context of the EU been transformed from the 2000 Lisbon Strategy, the Europe 2020 Strategy, to the European Green Deal in a comparative perspective?" The study finds out that the strategies developed by the European Union for sustainability, especially the European Green Deal, have significantly balanced the economic growth with environmental and social responsibilities. These strategies have played an important role in achieving the EU's sustainability goals, undergoing a substantial evolution in sustainability approaches, and making significant progress in achieving climate neutrality and environmental protection targets.

Keywords: The European Green Deal, Sustainability, EU, Green Transformation, Environmental Protection.

1. GİRİŞ

Avrupa’da Sanayi Devrimi’yle ortaya çıkan buhar gücüyle çalışan makinelerle başlayan endüstri, 18. ve 19. yüzyıllarda etkin bir biçimde Avrupa sermaye birikimine katkıda bulunmuştur. Ardından, 20. yüzyılın beraberinde gelen mal kalitesini artırmaya ve üretimde maliyeti azaltmaya yönelik üretim tekniklerinin gelişmesiyle endüstrileşme önemli bir kavram olarak hız kazanmıştır. Hatta 2. Dünya Savaşı sonrasında daha da ön plana çıkarak kalkınma iktisadının temel hedefi olarak görülmüştür. Endüstrileşme, her döneminde toplumlarda ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Avrupa’da başlayıp giderek etkinliğini artırarak ülkelerin gelişmelerine katkıda bulunmuş ve artık büyük bir güç unsuru olmuştur. Endüstrileşme, kendisiyle birlikte değişen yeni yapıyı da doğurmuştur. Dünya nüfусundaki hızlı artış, enerji tüketiminin ciddi boyutlara ulaşması ve ekonomik büyümeyle gelen sorunlar çevre kirliliğini ve iklim krizini beraberinde getirmiştir (Tietenberg ve Lewis, 2016, s. 31). Tüm bunların yanı sıra, doğal dengeyi sekteye uğratan faaliyet endüstrileşmeyle gelen atmosfere yüksek miktarda sera gazı salınımıdır. Sera gazları, güneş enerjisinin dünyaya dengeli bir biçimde gelmesini sağlamaktadır. Endüstri ile gelen fosil yakıt kullanımı, endüstriyel gelişim süreçleri, değişen tarım ve hayvancılık faaliyetleri sera gazı ile sağlanan dengeyi olumsuz olarak değiştirmektedir. Bu durum da doğrudan iklim değişikliği ile ilişkilendirilmektedir.

Günümüzde, en temel küresel sorun olarak ele alınan ve kriz olarak nitelendirilen meseleler, iklim değişikliğinin yarattığı tehlikeler ve etkilerini içermektedir (Akdur, 2005, s.8). İklim değişikliğinin bir sonucu olarak doğal dengenin ve ekosistemin bozulması insan yaşamı için ciddi bir sorun olarak görülmektedir. Sıcaklık artışları, beklenmeyen hava olayları, kuraklık, buzulların erimesiyle gelen deniz seviyesindeki artış ve sellerin ciddi boyutlara ulaşması, iklim değişikliğinin etkilerinin ne kadar şiddetli olduğunu gözler önüne sermektedir (Barker, 2005, s. 53). Doğal afetler üzerinde de etkin bir biçimde kendini gösteren iklim değişikliği, hem insan yaşamını hem de devlet politikalarını sosyal, ekonomik, çevresel, siyasal çerçevede yakından şekillendirmektedir. Birleşmiş Milletler’in (BM) İklim Değişikliği 2023 Raporu’na göre, 2015 Paris Anlaşması’nın kabul edilmesinden bu yana küresel sıcaklık artışı 1.5°C eşiğine yaklaşmıştır. Raporda, 2023’te dünya genelinde sıcaklıkların 1.2°C artış gösterdiği ve bu artışın önümüzdeki yıllarda hızlanabileceği belirtilmiştir (UN, 2023, s. 15). Ayrıca, BM’nin 2023 Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, dünya genelinde karbon emisyonlarının hala yüksek seviyelerde seyrettiğini ve küresel sera gazı emisyonlarının %25’inin enerji sektöründen kaynaklandığını belirtmektedir (UN, 2023, s. 22).

Çevre kirliliğinin ve iklim krizinin etkileri artarak devam etmektedir ve küresel boyutlara ulaşmıştır (Wood, 2003, s. 46). Kirliliğin ve iklimin zararlı etkilerinin her geçen gün artarak küresel boyuta ulaşması ile doğal düzenin korunmasına yönelik uluslararası çabanın ve toplum bilincinin gelişmesini de sağlamaktadır (Kaplan, 1999, s. 135). Geleceğe yönelik endişe verici bir tablo ortaya koymaktadır Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) 2023 Raporu'na göre, 2022 yılında küresel karbon emisyonları 36.8 milyar ton olarak hesaplanmıştır ve bu emisyonların yaklaşık %75'i fosil yakıt kullanımı ve enerji üretiminden kaynaklanmaktadır (UNEP, 2023, s. 10). Ayrıca, Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) tarafından yayımlanan 2023 Küresel İklim Durumu Raporu, deniz seviyelerinin son 30 yılda ortalama 3.4 mm/yıl hızında yükseldiğini ve bu hızın giderek arttığını bildirmektedir (WMO, 2023, s. 8).

Bu veriler, çevre kirliliği ve iklim değişikliğinin etkilerinin küresel boyutta ciddi sonuçlar doğurduğunu ve bu sorunlarla başa çıkabilmek için uluslararası çabaların ve toplum bilincinin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Küresel sıcaklık artışları, deniz seviyesi yükselmesi ve ekstrem hava olaylarının sıklığındaki artış gibi etkiler, gelecekte daha büyük sorunlara yol açabilecek endişe verici bir tablo ortaya koymaktadır. Hatta aşırı kömür tüketimi sonucunda Aralık 1952'de beş gün boyunca Londra şehrinin duman tabakasıyla kaplanması ve yine Pekin'de aşırı kömür tüketimiyle oluşan ve toplumsal hayatı ciddi şekilde etkileyen sis sebebiyle maske kullanımı zorunlu olması, fosil yakıt kullanan birçok fabrikanın geçici olarak kapatılması olayları yaşanabilirlik açısından endişe verici görünmektedir. Küresel olarak iklim değişikliğinin hızlanmasına sebep olan endüstrileşme aynı zamanda buzulların eriyerek deniz seviyesini yükseltmesine, kasırgalara, kuraklığa, su kaynaklarının yetersizliğine, su taşkınlarına kadar büyük çaplı yıkıcı etkilere sebep olmaktadır. Bu sorunlar beraberinde güvenlik riski yaratmaktadır (Kakışım, 2022, s. 2). Aynı zamanda küresel dengeye ulaşmak, büyümeyi durduracak negatif geri besleme döngüleri gerektirir. Bu döngüler, kaynakların tükenmesi, çevresel kirlilik ve sosyal yapının çökmesi gibi durumlarla tetiklenir (Meadows, Randers ve Behrens, s. 156). Bu bağlamda, küresel dengenin sağlanması, mevcut krizlerin etkilerini azaltmak ve sürdürülebilir bir gelecek için gerekli adımların atılmasını sağlamaktadır.

İklim krizi, çözümüne ya da etkilerinin en aza indirilmesi gerekliliğine ilişkin önlemler alınmasının gerekliliği konusunda uluslararası ilişkilerin gündeminde önemli bir kavram olarak yerini almaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren etkinliğini kazanan iklim değişikliği sorunu konusunda bölgesel bir örgüt olarak Avrupa Birliği, önemli bir öncü aktör olmaktadır. İklim değişikliğinin etkilerini azaltmak amacıyla birçok alanda sürdürülebilirlik hedefleri oluşturulmakta ve bu mesele küresel bir sorun olarak uluslararası gündeme taşınmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle ekonomik birlik kurma hedefi güdülen Avrupa Birliği'nin o dönemdeki amaçları arasında çevre sorunları yer almasına rağmen, çevre sorunlarına özel bir vurgu yapılmamıştır (Cunningham, Walters ve Lee, 2020, s. 38). Sanayi Devrimi'yle giderek artış gösteren çevre sorunları, 1970'li yıllardan itibaren Avrupa Birliği'nin ortak bir çevre politikası oluşturma yönündeki çalışmaları başlamaktadır. Uluslararası alanda çevre konusu ilk olarak BM tarafından gerçekleştirilen 1972 Stockholm Konferansı'nda ele alınmıştır. Stockholm Konferansı, çevre sorunlarının küresel olarak ele alınması gerektiğine dikkat çekmesi açısından uluslararası alanda önemlidir. Konferansta devletlerarası ayırım yapılmadan ortak bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bu konferans, AB çevre politikalarının gelişmesinde de büyük öneme sahiptir.

Aynı yıl içerisinde Avrupa Birliği (o dönemki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu) tarafından çevre politikalarının odak noktası olduğu Paris Zirvesi gerçekleştirilmiş ve Topluluk olarak çevre konulu bir eylem planı çağrısında bulunulmuştur (European Commission, 1972, s. 12). Avrupa Tek Senedi ile AB'nin kuruluşunda yer alan Roma Antlaşması'na çevre ile ilgili düzenlemeler gerçekleştirilmiştir ve çevre koruma ön planda tutulmuştur (Treaty of Rome, 1957, s. 10). Yapılan çalışmalara rağmen 1970'lerde Avrupa Topluluğu'nun çevre politikaları, temel çevresel sorunlara yönelik sınırlı bir yaklaşım sergilemiş, daha çok ekonomik büyüme ve entegrasyon hedefleri ön planda olmuştur (Aydın, 2023, s. 42). Bu dönemde çevre sorunları, politikaların gerisinde kalmış ve ekonomik hedefler öne çıkmıştır.

1991 Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği adını alan Avrupa Ekonomi Topluluğu, çevre konusuna da değinerek sürdürülebilir kalkınma kavramını ilk kez AB'nin birincil yasasında hukukun içine almıştır (European Commission, 1991, s. 18). Amsterdam Antlaşması'yla sürdürülebilir kalkınma kavramı AB'nin kuruluş amacı ve temel hedefi olarak belirlenmiş ve çevresel hedefler ile ekonomi, tarım, sanayi, ulaşım gibi faaliyetlerin entegre halde olması vurgulanmıştır (European Commission, 1997, s. 22). Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları, çevre politikalarının AB'nin temel politika alanlarına entegre edilmesini sağlamış ve sürdürülebilirlik hedeflerinin daha güçlü bir şekilde belirlenmesini desteklemiştir (Kaya, 2023, s. 48). Bu antlaşmalarla birlikte çevre konuları politikaların bir parçası haline gelmiş ve daha güçlü bir biçimde entegrasyon sağlanmıştır.

AB tarafından Nice Antlaşması'nda da sürdürülebilir kalkınma görüşülmüş ve bu konuda güncellemeler yapılmıştır (European Commission, 2001, s. 15). 2009 yılına gelindiğinde Lizbon Antlaşması, AB'nin çevre politikası açısından en kapsamlı hedeflerini içermekte ve çevre ile iklim değişikliği gibi temel konular güncellenmiştir (European Commission, 2007, s.

25). Lizbon Antlaşması'yla iklim değışikliği ilk kez bir anlaşmada açıkça belirtilmiştir (European Commission, 2007, s. 26).

Tüm bu çalışmaların ardından AB, çevre konusunda faaliyetlerini, planlarını ve hedeflerini yenileyerek belirlemekte ve uluslararası alanda hedeflerin etkin bir biçimde uygulanması hususunda devamlı çalışmalar yürütmektedir. Birlik, küresel sorun karşısında dönüşüm çağrısında bulunarak sürdürülebilir kalkınma ve iklim krizi gibi çevre odaklı kavramların uluslararası alanda önemini vurgulamaktadır (European Commission, 2019, s. 30). Son olarak, 2019'da AB, Avrupa Yeşil Mutabakatı'yla çevre ile ilgili kapsamlı bir plan ve politika ortaya koymuştur (European Commission, 2019, s. 31).

Avrupa Birliği'nin sürdürülebilirlik bağlamında geçirdiği dönüşüm, tarihsel süreç içerisinde ilk etapta, çevre koruma önlemleri genellikle ekonomik büyüme ve sanayileşme hedeflerinin gölgesinde kalmıştır. Ancak, 2000'lerin başından itibaren AB, sürdürülebilirliği merkezine koyan bir yaklaşıma yönelmiştir. 2000 Lizbon ve Avrupa 2020 Stratejileri, AB'nin çevre ve sürdürülebilirlik konularındaki hedeflerini net bir şekilde ortaya koymuş, bu stratejiler arasında belirgin bir geçiş süreci gözlemlenmiştir (Özdemir, 2024, s. 58). Lizbon Stratejisi (2000), ekonomik büyüme, istihdam ve rekabetçiliği artırmayı hedeflemiş, ancak çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik hedeflerini de kapsamına dâhil etmiştir. AB'nin sürdürülebilirlik hedeflerinin ekonomik hedeflerle entegre edilmesini amaçlamış, bu süreçte çevresel hedefler ekonomik stratejilerin bir parçası olarak ele alınmıştır (European Commission, 2000, s. 15). Avrupa 2020 Stratejisi (2010), AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine daha da odaklanmıştır. Avrupa 2020 Stratejisi, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme hedeflerini vurgulamış ve çevresel hedeflerin ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirilmesini önermiştir. Bu çerçevede, AB'nin sürdürülebilirlik perspektifi, ekonomik büyüme ve rekabetçilik hedefleriyle dengelenmiş, çevre koruma ve sosyal adalet konuları da göz önünde bulundurulmuştur (European Commission, 2010, s. 28). Bu dönüşüm süreci, AB'nin sürdürülebilirlik bağlamında daha kapsamlı ve entegre bir yaklaşım benimsemesine olanak tanımış ve çevresel hedeflerin ekonomik ve sosyal hedeflerle uyumlu hale getirilmesini sağlamıştır. Lizbon ve Avrupa 2020 stratejileri, bu değışim sürecinin temel yapı taşları olmuş ve AB'nin sürdürülebilirlik konusundaki vizyonunu genişletmiştir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Komisyonu tarafından 2019 yılında AB'nin sürdürülebilirlik konusunda hedeflerini ortaya koyduğu, Birlik dışındaki devletleri de bu konuda kapsayan önemli bir eylem planıdır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin çevresel hedeflerini daha kapsamlı bir şekilde ele almakta ve sürdürülebilirlik konusundaki stratejik vizyonunu köklü bir şekilde

değiştirmektedir (Demirtaş, 2024, s. 73). Avrupa Birliği'nin tarihsel süreçlerinde, çevresel zararları en aza indirmek ve bu alanda diğer politikalarla entegrasyonu sağlamak önemli bir hedef olmuştur. Bu süreçte, sınırlı kaynakların verimli kullanımı ve çevre sorunlarına neden olan faktörlerin belirlenmesi gibi konular ön planda yer almıştır. Aynı zamanda belirlenen politikaların uygulanmasında uluslararası aktörlerin ve devlet içi kuruluşların etkinliği ile ortaklığını artırmak için mali yükümlülükler öngörülmüştür. Bu bağlamda, Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu sürecin en güncel ve önemli adımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Temeline iklim krizini alarak Avrupa'nın 2050 yılına kadar emisyonlarını en aza indirmek yer almaktadır. Bu çerçevede AB, 2050 yılına kadar iklim açısından nötr olmayı, kirliliği azaltarak canlı hayatını korumayı, şirketleri temiz ürün ve teknolojiler konusunda desteklemeyi, ayrıca adil ve kapsayıcı bir geçiş sağlanmasını hedeflemektedir (European Commission, 2019, s.29). Mutabakatla AB, pek çok alanda kaynakların döngüsel, temiz ve verimli kullanımı ile karbonsuzlaşmaya vurgu yapmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, sürdürülebilir hareketlilik kapsamında sürdürülebilir ulaşım, biyoçeşitliliğin korunması, kirliliğin yok edilmesi, çevre ve doğaya zarar vermeyen üretimle sürdürülebilir sanayi, yeşil ve temiz inşaat sektörü, sürdürülebilir gıda stratejisi olarak politika esaslarını ortaya koymaktadır (European Commission, 2019; European Commission, 2020).

Çevre sorunu ve sürdürülebilirlik bağlamı uluslararası yaklaşımlara da etki etmiş ve yeşil teori olarak literatürde yerini almıştır. Diğer uluslararası ilişkiler yaklaşımlarına göre oldukça yeni olan yeşil teori, diğer yaklaşımlardan farklı olarak merkezine aktör olarak insanı veya devleti değil, çevreyi alan bir eleştirel teoridir (Aksu, 2022, s. 17). Kaynakların bilinçsizce harcanması, hızlı nüfus artışı, enerji tüketiminin ve çevresel atıkların artmasına bağlı olarak karbon salınımının artması, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi çevresel bozulmalar tartışmalarının konusunu oluşturup yeşil teorinin uluslararası ilişkilerdeki yerini daha da belirginleştirmiştir (Arı, 2018, s. 126). Yeşil Teori, devletlerin uluslararası ilişkilerde çevresel kaygıları nasıl önceliklendirip entegrasyon sağladığını anlamaya yönelik önemli bir çerçeve sunmaktadır (Barkdull & Nielson, 2022, s. 89). Teori, var olan dünya düzeninde çevre sorunlarının sebebini eleştirel bir bakış açısıyla sorgulayarak devletler ve uluslararası örgütler aracılığıyla çözümler sunmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın eylem planını ve hedeflerini değerlendirilirken yeşil teorinin etkinliği de göz önüne alınmaktadır. Eylem planı, en kapsamlı şekilde yeşil teori argümanlarıyla değerlendirilmektedir. Bu çalışmada Avrupa Yeşil Mutabakatı, yeşil teori ekseninde ele alınarak değerlendirilmiştir.

1.1. Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusu, Avrupa Birliği'nin çevre politikalarının tarihsel gelişimi ve bu politikaların Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde sürdürülebilirlik perspektifiyle nasıl dönüştüğünü kapsamlı bir şekilde incelemektir. Bu bağlamda, çalışma AB'nin çevre politikalarının ana akım politikalar haline gelmesini, uluslararası işbirliğinin bu süreçteki rolünü ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin AB'nin yeşil dönüşüm sürecine nasıl entegre edildiğini analiz etmektedir. Avrupa Birliği, çevre politikalarını ilk kez 1970'li yıllarda çevre sorunlarının kamuoyunda yükselen bir endişe haline gelmesiyle gündeme almış, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma konularını topluluğun temel önceliklerinden biri haline getirmiştir. Bu süreçte, AB'nin çevre politikaları yalnızca üye ülkelerin sınırları içinde değil, küresel ölçekte de çevre koruma standartlarının yükseltilmesine yönelik önemli adımlar atmıştır. Çalışmada, AB'nin sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde, çevre politikasındaki dönüşüm süreçleri incelenirken, özellikle 2000 Lizbon Stratejisi, Avrupa 2020 Stratejisi ve son olarak Avrupa Yeşil Mutabakatı ile ilgili resmi belgeler üzerinden bir karşılaştırmalı analiz yapılmaktadır. Bu belgeler, AB'nin ekonomik büyümeyi sosyal ve çevresel sürdürülebilirlikle dengelemeye yönelik politikalarını şekillendiren ve dönüşüm sürecini hızlandıran kritik dönüm noktalarıdır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, enerji, sanayi, ulaşım, tarım ve biyolojik çeşitlilik gibi birçok alanda köklü değişiklikler öngörmekte, karbon emisyonlarının azaltılmasını, döngüsel ekonominin teşvik edilmesini ve doğanın korunmasını hedeflemektedir. Çalışma, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın, AB'nin çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımını nasıl dönüştürdüğünü ve bu dönüşümün AB'nin çevre politikaları üzerindeki etkilerini ele alırken, özellikle AB'nin iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik stratejilerinin nasıl geliştirildiğine ve uygulandığına yer vermektedir. Bu çerçevede, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın hedefleri, belirlenen stratejiler ve bu stratejilerin uygulamadaki yansımaları ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Ayrıca, çalışma AB'nin sürdürülebilirlik yaklaşımındaki değişimin yalnızca çevresel etkilerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutlarda da önemli dönüşümleri beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın, AB'nin gelecekteki çevresel politikalarını nasıl şekillendireceği ve sürdürülebilirlik yaklaşımının daha da geliştirilmesine nasıl katkı sağlayacağı da tartışılmaktadır.

1.2. Çalışmanın Önemi

İklim krizi, günümüzde küresel ölçekte toplumları derinden etkileyen ve hem ekonomik hem siyasal hem de sosyal alanlarda ciddi sonuçlar doğuran bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kriz, çevre kirliliği, ekosistemin dengesinin bozulması ve insan yaşamını tehdit eden çeşitli

doğal afetlerle kendini göstermektedir. Aşırı yağışlar, taşkınlar, kuraklık, kasırgalar, susuzluk ve buzulların erimesi gibi olumsuz olaylar, sadece belirli bir bölgeyi veya toplumu değil, tüm dünyayı etkileyen küresel bir sorun haline gelmiştir. İklim krizinin böylesine geniş çaplı bir etkisi, uluslararası toplumun bu soruna karşı ortak bir tutum sergilemesini zorunlu kılmakta ve ülkeleri küresel düzeyde işbirliği yapmaya itmektedir.

Uluslararası ilişkilerin merkezinde yer almaya başlayan iklim krizi, özellikle son yıllarda uluslararası örgütler ve hükümetler tarafından yoğun bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bağlamda, çeşitli uluslararası anlaşmalar, bildiriler ve uyarılar aracılığıyla ülkeler arasında ortak hareket etme çabaları artış göstermiştir. İklim değişikliği gibi küresel sorunların gelecekte daha büyük ve geri dönülemez sonuçlara yol açmaması adına, ülkelerin işbirliği içinde hareket etmeleri ve bu doğrultuda etkin önlemler almaları büyük önem taşımaktadır. Endüstrileşmenin beraberinde getirdiği çevre kirliliği, özellikle sanayi devriminden bu yana zirveye ulaşmış ve endüstriyel faaliyetlerin diğer birçok alandaki olumsuz etkileri de dahil olmak üzere, çevre sorunlarıyla mücadelede daha kapsamlı ve entegre çözümler gerektirmiştir. Bu mücadelede uluslararası işbirliği, çevresel sorunların çözümünde kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Çevre sorunları, uluslararası düzeyde giderek daha fazla önem kazanmakta ve sınırları aşan etkileriyle küresel bir tehdit oluşturmakta, dolayısıyla uluslararası işbirliği ve koordinasyonu zorunlu kılmaktadır. İklim değişikliği, artan karbon salınımı, doğal kaynakların tükenmesi ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi sorunlar, dünya genelinde acil çözümler gerektiren meseleler haline gelmiştir. Bu bağlamda, uluslararası topluluklar ve devletler, daha güçlü bir koordinasyon içinde hareket ederek, ortak stratejiler geliştirmeli ve bu stratejileri etkin bir şekilde uygulamalıdır. Uluslararası işbirliği, yalnızca çevre sorunlarına karşı değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada da kilit bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, çevre sorunlarına yönelik geliştirilen politikaların, ülkeler arasında uyumlu ve entegre bir şekilde uygulanması, küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

1.3. Çalışmanın Amacı

Çevre sorunları, uluslararası ilişkiler açısından giderek daha önemli bir konu haline gelmiştir. Küresel ısınma, iklim değişikliği ve doğal kaynakların tükenmesi gibi çevresel krizler, sınırları aşan etkiler yaratarak uluslararası işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerde çevre sorunlarının ele alınması, küresel düzeyde ortak stratejiler geliştirilmesini ve çok taraflı işbirliklerini teşvik etmektedir. Çevre sorunlarının uluslararası arenada giderek daha fazla önem kazanması, uluslararası örgütlerin ve devletlerin bu sorunlarla başa çıkma

konusundaki sorumluluklarını artırmıştır. Uluslararası örgütler, çevre sorunlarının çözümünde merkezi bir rol oynamaktadır. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar, çevresel sürdürülebilirlik konusunda küresel politikalar geliştirmekte ve uygulamaktadır.

Bölgesel bir örgüt olan Avrupa Birliği, özellikle çevre koruma ve sürdürülebilirlik konularında öncü bir rol üstlenmiş, çeşitli stratejiler ve eylem planları ile uluslararası çevre politikalarına yön vermiştir. AB'nin bu alandaki liderliği, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin uluslararası düzeyde entegrasyonunu sağlamakta ve diğer ülkelere örnek teşkil etmektedir. Avrupa Birliği'nin çevresel sürdürülebilirlik bağlamında geçirdiği dönüşüm, zaman içinde şekil değiştirmiştir. AB, başlangıçta ekonomik büyüme ve sanayileşme hedeflerinin gölgesinde kalan çevre koruma önlemlerini, 2000'lerden itibaren daha merkezi bir hale getirmiştir. Lizbon Stratejisi ve Avrupa 2020 Stratejisi gibi belgelerle, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini ekonomik hedeflerle entegre ederek genişletmiştir. 2019 yılında açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı ise, karbon kullanımını azaltmayı ve iklim krizine karşı nötr bir ekonomi oluşturmayı hedefleyerek AB'nin sürdürülebilirlik perspektifindeki en kapsamlı adımları temsil etmektedir. Bu dönüşüm, AB'nin küresel çevre politikalarındaki rolünü pekiştirmiş ve sürdürülebilirlik konusundaki vizyonunu genişletmiştir.

Avrupa Birliği (AB) ile politik bir kavrama dönüşen sürdürülebilirlik söylemi, zamanla evrilerek uluslararası arenada daha belirgin bir yer edinmiştir. AB'nin sürdürülebilirlik yaklaşımı, başlangıçta çevre sorunlarının görece düşük öncelikli olduğu bir süreçten geçmiştir. Ancak, ekonomik büyüme ve sanayileşmenin çevresel maliyetlerinin artmasıyla birlikte, AB bu konuda daha proaktif adımlar atmaya başlamıştır. 2000'li yıllarda Lizbon Stratejisi ile başlayan bu süreç, sürdürülebilir kalkınmayı ekonomik ve sosyal politikalarla entegre eden bir yaklaşıma dönüşmüştür. Avrupa 2020 Stratejisi ise bu süreci daha ileriye taşımış, çevresel sürdürülebilirliği, AB'nin temel hedeflerinden biri haline getirmiştir. Bu bağlamda, AB'nin sürdürülebilirlik söylemi, sadece çevre koruma ile sınırlı kalmayarak, daha geniş bir politika yelpazesi içinde kendine yer bulmuştur.

Bu sürdürülebilirlik söyleminin en somut ve kapsamlı ifadesi, 2019 yılında açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı ile ortaya konmuştur. Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma çabasının zirve noktasını temsil etmektedir. Bu mutabakat, AB'nin iklim nötrlüğü hedefi doğrultusunda, karbon kullanımını ciddi ölçüde azaltmayı ve yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, sürdürülebilir tarım, çevre dostu ulaşım, döngüsel ekonomi ve biyoçeşitlilik gibi alanlarda da kapsamlı reformlar öngörmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin çevresel liderliğini pekiştirirken,

aynı zamanda küresel ölçekte bir örnek teşkil etmekte ve diğer ülkeler için ilham kaynağı olmaktadır. Bu bağlamda, AB'nin sürdürülebilirlik politikalarının uluslararası sistemdeki karşılığı da giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın uluslararası sistemdeki yansımaları, AB'nin ekonomik, siyasi ve toplumsal alanlarda nasıl bir dönüşüm gerçekleştireceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ekonomik açıdan, bu mutabakat, Avrupa ekonomisinin yeşil dönüşümünü hızlandırmakta ve yeni iş fırsatları yaratmaktadır. Siyasi olarak, AB'nin küresel çevre politikalarında liderlik rolü üstlenmesi, diğer ülkelerle işbirliğini güçlendirmekte ve uluslararası çevre rejimlerine katkıda bulunmaktadır. Toplumsal açıdan ise, Yeşil Mutabakat, vatandaşların yaşam kalitesini artırmayı ve sosyal adaleti sağlamayı hedeflemektedir. AB'nin bu kapsamlı eylem planı, sürdürülebilirlik söyleminin uluslararası sistemdeki yerini pekiştirmekte ve gelecekteki çevresel politikaların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

1.4. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, sosyal bilimlerde kullanılan yöntemlerden olan nitel araştırma yönteminin içerik analizi tekniği uygulanacaktır. İçerik analizi, sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri arasında önemli ve geniş kapsamlı bir yer tutar. Bu yöntem, metinler, konuşmalar, belgeler, görsel materyaller ve hatta sosyal medya paylaşımları gibi nitel verilerin sistematik bir şekilde analiz edilmesine olanak tanır. İçerik analizi, araştırmacının bu tür materyalleri yapılandırılmış bir yaklaşımla inceleyerek, içerdikleri anlamları, temaları ve mesajları ortaya çıkarmasını sağlar. Bu bağlamda, içerik analizi, bir metindeki belirli sözcüklerin, cümlelerin veya kavramların sıklığını ve bu öğelerin belirli bağlamlarda nasıl kullanıldığını inceleyen bir yöntemdir (Krippendorff, 2004, s. 21). Sosyal bilimlerde, içerik analizi, özellikle dilbilim, sosyoloji, siyaset bilimi, psikoloji, iletişim çalışmaları ve medya analizleri gibi alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

İçerik analizi, nitel ve nicel yaklaşımlar arasında köprü kurabilen esnek bir yöntemdir. Nitel içerik analizi, verilerin anlamını, bağlamını ve altında yatan temalarını derinlemesine incelemeye odaklanır. Bu tür bir analiz, araştırmacının metinlerdeki karmaşık sosyal ve kültürel yapıların incelenmesine olanak tanır (Schreier, 2012, s. 12). Örneğin, politik bir konuşmanın nitel içerik analizi, konuşmanın ardındaki ideolojik temaları, retorik stratejileri ve söylemsel yapıları ortaya koyabilir. Nicel içerik analizi ise, verilerin sayısal olarak kodlanması ve bu kodların istatistiksel olarak analiz edilmesi üzerine yoğunlaşır. Bu yaklaşım, bir metindeki belirli sözcüklerin veya temaların ne sıklıkla kullanıldığını inceleyerek, genel eğilimleri ve örüntüleri belirlemeyi amaçlar (Neuendorf, 2017, s. 45). Böylece, içerik analizi hem

derinlemesine bir niteliksel inceleme sağlar hem de sonuçların genellenebilirliğini artırmak için sayısal veriler sunar.

İçerik analizinin uygulanması, genellikle birkaç ana aşamada gerçekleştirilir. İlk aşama, araştırmanın amacına uygun veri toplama sürecini içerir. Araştırmacı, analiz edilecek materyalleri dikkatlice seçer ve bu materyallerin araştırma sorularına uygun olduğundan emin olur. İkinci aşamada, toplanan veriler, belirli temalar veya kategoriler altında organize edilir. Bu aşama, araştırmacının verileri daha sistematik bir şekilde analiz etmesine olanak tanır. Üçüncü aşamada, kategorilere ayrılan veriler, belirli kodlarla etiketlenir. Kodlama süreci, verilerin analiz edilmesini kolaylaştırır ve araştırmacının belirli temalar veya desenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmasına yardımcı olur (Mayring, 2014, s. 16). Dördüncü aşamada, kodlanmış veriler arasında ilişkiler ve örüntüler incelenir. Bu aşamada, araştırmacı, veriler arasındaki anlamlı bağlantıları ve bu bağlantıların araştırma soruları ile nasıl ilişkilendirilebileceğini analiz eder. Son aşamada ise, elde edilen bulgular yorumlanır ve araştırmanın amaçları doğrultusunda bir rapor hazırlanır. Bu rapor, araştırmanın bulgularını, sınırlılıklarını ve gelecekteki araştırmalar için önerilerini içerebilir.

İçerik analizi, sosyal bilimlerde çeşitli araştırma konuları için uygun bir yöntemdir. Özellikle medya çalışmaları, politik söylem analizi, kültürel çalışmalar, halkla ilişkiler, eğitim araştırmaları ve halk sağlığı gibi alanlarda geniş bir uygulama alanı bulur. Örneğin, medya analizlerinde içerik analizi, belirli bir medya içeriğinin toplumsal değerler, normlar ve ideolojilerle nasıl ilişkili olduğunu incelemek için kullanılabilir (Neuendorf, 2017, s. 72). Politik söylem analizinde ise, politikacıların konuşmaları veya belgeleri, belirli bir ideoloji veya politika doğrultusunda nasıl yapılandırıldığını anlamak için içerik analizine tabi tutulabilir. Eğitim araştırmalarında, ders kitapları veya eğitim materyalleri, belirli bir pedagojik yaklaşımın nasıl yansıtıldığını analiz etmek için incelenebilir.

İçerik analizinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, araştırmacının dikkatli bir planlama yapması ve metodolojik adımları titizlikle takip etmesi gerekir. Araştırmacı, öncelikle analiz etmek istediği materyalleri dikkatlice seçmeli ve bu materyallerin araştırma sorularına uygunluğunu sağlamalıdır. Daha sonra, verilerin sistematik bir şekilde kategorilere ayrılması ve kodlanması süreci başlar. Kodlama aşamasında, araştırmacının tarafsız olması ve verileri objektif bir şekilde analiz etmesi kritik önem taşır. Bu aşamada, kodlama sürecinde kullanılan kategoriler ve kodların açık ve tutarlı bir şekilde tanımlanması gereklidir (Schreier, 2012, s. 41). Ayrıca, içerik analizinin bulgularının geçerliliği ve güvenilirliği için, verilerin tekrarlanabilir ve doğrulanabilir olması önemlidir.

İçerik analizi, sosyal bilimlerdeki araştırmacılara esneklik sağlar ve onların geniş çapta veri setlerini incelemelerine olanak tanır. Bu yöntem, geniş bir uygulama alanına sahip olması ve hem nitel hem de nicel verilerle çalışabilme esnekliği sunması nedeniyle sosyal bilimlerde yaygın olarak tercih edilir. Ancak, içerik analizi zaman alıcı bir süreç olabilir ve araştırmacının verilerin analizinde titiz ve dikkatli olması gereklidir. İçerik analizi, verilerin derinlemesine anlaşılmasını sağlarken, aynı zamanda bu verilerin daha geniş sosyal, kültürel ve politik bağlamlarda nasıl yorumlanabileceğini de ortaya koyar. Bu, içerik analizini sosyal bilimlerde önemli ve etkili bir araştırma yöntemi haline getirir (Krippendorff, 2004, s. 35).

Avrupa Birliği, sürdürülebilirlik kavramını politikalarına almış ve bu bağlamda çeşitli stratejik belgeler ve planlar geliştirmiştir. Bu çalışmada, 2000 Lizbon Stratejisi, Avrupa 2020 Stratejisi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı strateji belgesi ile ilgili Avrupa Konseyi sonuç bildirimleri AB'nin sürdürülebilirlik yaklaşımının temel göstergeleri olarak sosyal bilimlerin nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemiyle AB'de sürdürülebilirlik bağlamında incelenecek ve karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Çalışmada kullanılan resmi dokümanlar AB'nin, 2000 Lizbon Stratejisi'nden Avrupa Yeşil Mutabakatı'na kadarki sürdürülebilirlik bağlamının nasıl dönüştüğü konusuna cevap vermesi gerekçesiyle önemlidir. Bu bağlamda, AB'nin resmi strateji belgelerinin ve ilgili Konsey sonuç bildirimlerinin içerik analizi yöntemi ile irdelenmesi, AB'nin sürdürülebilirlik yaklaşımındaki dönüşümü anlamak için uygun bir yaklaşımdır. Aşağıdaki tablolarda içerik analizi yöntemiyle çalışmada karşılaştırmalı olarak analiz edilecek AB'nin sürdürülebilirlik bağlamında ilgili resmi strateji belgeleri ve Avrupa Konseyi sonuç bildirimleri sunulmaktadır.

Tablo 1.4.1. Avrupa Komisyonu Tarafından Yayınlanan İlgili Strateji Belgeleri

Avrupa Komisyonu Strateji Belgeleri	Resmi Numarası	Yer ve Yıl
A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Daha İyi Bir Dünya İçin Sürdürülebilir Bir Avrupa: Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi)	COM (2001) 264 final	Brüksel, 15.5.2001
Working Together for Growth and Jobs A New Start for the Lisbon Strategy (Büyüme ve İstihdam İçin Birlikte Çalışmak: Lizbon Stratejisi İçin Yeni Bir Başlangıç)	COM(2005) 24 final	Brüksel, 2.2.2005
Europe 2020 A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth (Avrupa 2020: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme Stratejisi)	COM (2010) 2020 final	Brüksel, 3.3.2010
The European Green Deal (Avrupa Yeşil Mutabakatı)	COM(2019) 640 final	Brüksel, 11.12.2019

Tablo 1.4.2. İlgili Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgeleri

Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgeleri	Tarih
Lizbon Avrupa Konseyi	23 ve 24 Mart 2000
Stockholm Avrupa Konseyi	23 ve 24 Mart 2001
Göteborg Avrupa Konseyi	15 ve 16 Haziran 2001
Brüksel Avrupa Konseyi	25 ve 26 Mart 2010
Brüksel Avrupa Konseyi	12 Aralık 2019

Çalışmada sosyal bilimlerin nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemi kullanılarak, Avrupa Birliği'nin sürdürülebilirlik yaklaşımının nasıl dönüştüğü incelenecektir. Bu bağlamda seçilen ilgili strateji belgeleri “A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development” (Daha İyi Bir Dünya İçin Sürdürülebilir Bir Avrupa: Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi), “Working Together for Growth and Jobs: A New Start for the Lisbon Strategy” (Büyüme ve İstihdam İçin Birlikte Çalışmak: Lizbon Stratejisi İçin Yeni Bir Başlangıç), “Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth” (Avrupa 2020: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme Stratejisi) ve “The European Green Deal” (Avrupa Yeşil Mutabakatı) olarak belirlenmiştir. “A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (2001)”, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilk kez somut bir strateji çerçevesinde yer verdiği bir belgedir ve aynı zamanda AB'nin çevresel, ekonomik ve sosyal hedeflerini bir arada ele alarak, AB'nin sürdürülebilir kalkınma kavramını politikalara nasıl entegre ettiğinin ilk örneğidir. Bu gerekçelerle, AB'nin sürdürülebilirlik konusundaki başlangıç noktasını anlamak için kritik bir referans niteliği taşıdığı için bu çalışmada seçilmiştir. “Working Together for Growth and Jobs: A New Start for the Lisbon Strategy (2005)”, AB'nin ekonomik büyüme ve istihdam politikalarına yönelik ilk kapsamlı

stratejisi olarak öne çıkarak AB'nin ekonomik hedeflerini çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik ile dengeleme çabasını vurgulamaktadır. Çalışmada, AB'nin sürdürülebilir kalkınma ile ekonomik büyüme arasında nasıl bir denge kurmaya çalıştığını göstermesi açısından önemli olması nedeniyle seçilmiştir.

“Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth (2010)”, AB'nin sürdürülebilir büyüme hedeflerini daha somut hale getirdiği ve bu hedefleri "akıllı", "sürdürülebilir" ve "kapsayıcı" büyüme kavramları ile çerçevelediği bir belgedir. Bu strateji belgesi çalışmada, AB'nin ekonomik ve sosyal politikalarının sürdürülebilirlik ile nasıl bütünleştiğini göstermesi açısından önemli olduğu için seçilmiştir.

Son olarak incelenen “The European Green Deal (2019)” AB'nin sürdürülebilirlik hedeflerini en üst düzeye çıkardığı ve bu hedefleri bağlayıcı politikalarla desteklediği en güncel ve kapsamlı strateji belgesidir. Bu belge, AB'nin iklim nötrlüğüne ulaşma, kaynakların verimli kullanımı ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi hedefleri içermesi açısından, sürdürülebilirlik kavramının AB politikalarında nasıl dönüştüğünü anlamak için kritik bir örnek niteliği taşıması gerekçesiyle seçilmiştir.

Sürdürülebilirlik bağlamında ilgili Avrupa Konseyi sonuç bildireleri “2000 Lizbon Avrupa Konseyi”, “2001 Stockholm Avrupa Konseyi”, “Göteborg Avrupa Konseyi”, “2010 Brüksel Avrupa Konseyi” ve “2019 Brüksel Avrupa Konseyi” olarak seçilmiştir. Lizbon Avrupa Konseyi sonuç bildirgesi, AB'nin 21. yüzyıl için belirlediği ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflerin oluşturulmasında kilit rol oynamıştır. Bu sonuç bildirgesi, AB'nin rekabet gücünü artırmayı, aynı zamanda sosyal uyumu ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamayı hedefleyen Lizbon Stratejisi'nin temel taşı niteliği taşımaktadır.

2001 Stockholm Avrupa Konseyi ve 2001 Göteborg Avrupa Konseyi sonuç bildireleri, AB'nin sürdürülebilir kalkınma politikasının güçlendirilmesinde ve çevresel boyutun daha fazla vurgulanmasında belirleyici olmuştur. Göteborg Avrupa Konseyi sonuç bildirgesi, özellikle sürdürülebilir kalkınmayı AB'nin temel stratejik hedeflerinden biri olarak kabul etmiş ve bunu Lizbon Stratejisi ile entegre etmiştir.

2010 Brüksel Avrupa Konseyi sonuç bildirgesi, Avrupa 2020 Stratejisi'nin kabul edilmesini ve bu stratejinin uygulama sürecinin başlatılmasını içermektedir. Avrupa 2020'nin üç temel unsurundan biri olan sürdürülebilirlik, sonuç bildirgesinde ayrıntılı olarak ele alınmış ve AB'nin gelecekteki politikalarının merkezine yerleştirilmiştir.

2019 Brüksel Avrupa Konseyi sonuç bildirgesi, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın onaylanması ve uygulanma sürecinin başlatılmasına yönelik ilk somut adımları içermektedir. Sonuç bildirgesi, AB'nin iklim değişikliği ile mücadele ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma konusundaki kararlılığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

Çalışmada, seçilen strateji belgeleri ve Avrupa Konseyi sonuç bildireleri, AB'nin sürdürülebilirlik politikalarının tarihsel gelişimini ve dönüşümünü anlamak için kritik verilerdir. Bu belgeler, AB'nin sürdürülebilirlik yaklaşımının zaman içinde nasıl dönüştüğü yönünde hangi önceliklerin değiştiğini ve bu değişimlerin hangi siyasi ve stratejik kararlarla desteklendiğini anlamak için derinlemesine bir içerik analizi yapılmasını mümkün kılmaktadır.

1.5. Araştırma Sorusu

Çalışma, ‘‘Lizbon Stratejisi’nden Avrupa Yeşil Mutabakatı’na kadar geçen süreçte, AB'nin sürdürülebilirlik bağlamındaki değişim karşılaştırmalı olarak nasıl ilerlemiştir?’’ ve ‘‘Avrupa Yeşil Mutabakatı’yla birlikte AB’nin sürdürülebilirlik bağlamında nasıl bir dönüşüm gerçekleşmiştir?’’ temel sorularına odaklanır. Bu ana sorular üzerinden karşılaştırmalı içerik analizi gerçekleştirilerek AB’nin sürdürülebilirlik yaklaşımının nasıl dönüştüğü ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1.6. Hipotez

AB'nin sürdürülebilirlik yaklaşımı, Lizbon Stratejisi'nden Avrupa Yeşil Mutabakatı'na kadar geçen süreçte, ekonomik büyüme ve sosyal uyum hedefleri ile daha güçlü bir şekilde entegre olmuş ve bu bağlamda Avrupa Yeşil Mutabakatı'nda AB’nin çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımı geniş bir yelpazeye yayılarak köklü bir dönüşüm gerçekleşmiştir.

1.7. Teorik Yaklaşım

Yeşil Teori, çevre sorunlarının giderek daha belirgin hale geldiği bir dönemde ortaya çıkmış ve uluslararası ilişkilerde önemli bir perspektif sunmuştur. Endüstrileşme ve savaşların çevre üzerinde yarattığı tahribat, bu teorinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Zamanla, çevresel sorunlar küresel bir boyut kazanmış ve bu sorunların uluslararası arenada ele alınmasına yönelik çeşitli tepkiler ortaya çıkmıştır (Barkdull ve Nielson, 2022, s. 17). Bu tepkiler, çevre sorunlarını önlemeyi ve uluslararası düzeyde çözmeyi amaçlayan Yeşil Teori’nin gelişimine katkıda bulunmuştur (Dobson, 2007, s. 23).

Yeşil Teori, çevresel sürdürülebilirliği uluslararası ilişkilerde merkezî bir konu olarak ele almaktadır (Khaiter ve Erechthoukova, 2020, s. 71). Bu teori, çevreyi insan ve devlet gibi

geleneksel uluslararası ilişkiler aktörlerinin önüne koyar ve çevresel sorunları merkeze alır. Teori, insanların doğadaki diğer canlıları gözetmesi gerektiğini ve insanın doğada diğer canlılara karşı ayrıcalığının olmadığını vurgular. Bu bakış açısı, çevresel sorunlara küresel ölçekte çözüm arayışını teşvik eder ve uluslararası örgütlerin çevre sorunlarının çözümüne katkıda bulunacağını öngörmektedir (Peet, 2014, s. 78).

Yeşil Teori'nin temel prensiplerinden biri, çevresel sorunların sistemselsel bir yaklaşım içinde değerlendirilmesidir (Biltekin, 2015, s.7). Bu teori, ekosistemlerin ve doğal kaynakların tüm yönlerinin dikkate alınması gerektiğini savunur ve çevresel bozulmaların sistemler arası etkileşimlerle bağlantılı olduğunu belirtir. Bu prensip, çevresel sürdürülebilirlik ve uluslararası örgütlerin rolü konusunda sistemselsel bir analiz yapma gerekliliğini ortaya koyar (Agyeman, 2013, s. 102). Ayrıca, Yeşil Teori sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri de ele alır (Richardson, 1997, s. 34). Çevresel bozulmaların yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik boyutları olduğuna dikkat çeker ve bu boyutların entegrasyonunu önerir. Bu, çevresel sorunların sadece ekosistemler üzerinde değil, aynı zamanda toplumlar üzerinde de etkili olduğunu vurgular ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sosyal adaletle uyumlu olmasını gerektirir (Agyeman, 2013, s. 102).

Bu bağlamda, Yeşil Teori'nin temel prensipleri, çevresel sürdürülebilirlik bağlamında AB'nin geçirdiği dönüşümün anlaşılması için kritik bir rol oynamaktadır. Bu teori, AB'nin sürdürülebilirlik politikalarını değerlendirirken çevre merkezli bir perspektif sunar ve özellikle iklim değişikliği ve kaynak yönetimi gibi çevresel problemleri uluslararası düzeyde nasıl ele alındığını anlamamıza yardımcı olur. Bu çalışma, AB'nin sürdürülebilirlik bağlamında yaşadığı dönüşümü Yeşil Teori perspektifinden değerlendirerek, teorinin uluslararası ilişkilerdeki yeri ve etkilerini daha iyi kavramayı amaçlamaktadır.

1.8. Literatür Özeti

Çevre sorunlarının belirlenmesinde ve küresel gelişimi konusunda Vakur (2016)'un çalışmasında, gelişmiş ülkeler vurgusu yaparak hızlı ekonomik kalkınma çabaları ve nüfus artışının çevre sorunlarının olumsuz etkilerinde öneminden bahsederek çevre sorunlarının 1970'li yıllarla birlikte uluslararası bir mesele halini aldığını ortaya koymaktadır. Vakur aynı zamanda çevre sorunlarını uluslararası ilişkilere taşıyarak çevre sorunlarının uluslararası alanda tartışılmasını ve sürdürülebilir kalkınmanın gelişimini 1972 BM Stocholm Konferansı, Our Common Future Raporu, 1992 Rio de Janeiro Konferansı, 2000 Milenyum Bildirgesi ve 2002 Güney Afrika Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'ne değinerek ele almaktadır. Kaplan (1999), yine 1970'li yıllara vurgu yaparak çevre tartışmalarının bu dönemde içerik değiştirmeye

başladığını ve bu çevre sorunlarının neler olduğunu ayrıntılı şekilde ele almaktadır. Sorunların küreselleşerek ülkelerin politikalarında etkileyciliğini karşılıklı bağımlılık ve dayanışma kavramlarını öne çıkardığı ve çözümüne ilişkin politikaları ekonomik, siyasi ve hukuki başlıklar altında ele alınmaktadır. Carson (1962), çevre hareketinin en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen kitabında, kimyasal böcek ilaçlarının çevre ve insan sağlığı üzerindeki yıkıcı etkilerini ilk kez geniş bir kitleye duyurmuştur. Aynı zamanda bilimsel bilgi birikimini kullanarak, doğanın zehirli kimyasallarla nasıl zarar gördüğünü ve bu durumun sürdürülemez olduğunu anlatmıştır. Meadows (1972) kitabında dünya nüfusu, gıda üretimi, kaynakların tüketimi ve çevresel etkiler gibi konular üzerinden büyümenin sınırlarını ve potansiyel sonuçlarını ele almaktadır. Aynı zamanda dünya çapında endüstrileşme, nüfus artışı, çevre kirliliği, gıda üretimi ve doğal kaynakların tükenmesi gibi temel küresel sorunları ele alır. Akdur (2005) çalışmasında; AB’de ele alınan çevre sorunlarını enerji, ulaştırma, turizm, sanayi, tarım, tehlikeli kimyasallar, atıklar, iklim değişikliği, ozon tabakasının delinmesi, hava kirliliği, su, erozyon, ormanlar, biyoçeşitlilik, balıkçılık ve afetler başlıklarıyla incelemektedir. Bu başlıklar çerçevesinde AB’nin anlaşmaları ve hukukunda çevre koruma düzenlemelerini, eylem programlarını ve aracı organlarında işlenen süreçleri ve içerikleri ele alarak değerlendirmektedir. Öztürkler (2019), çevre sorununa ilişkin çözüm arayışlarını İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi/BMİDÇS (UNFCCC) ile başlayarak Paris Anlaşması’na kadarki sürece dayandırarak iklim sorununa ilişkin yaklaşımlara ve adımlara değinmektedir.

İklim değişikliği ve küresel mücadelede uzun vadeli iklim hedeflerine ulaşmada önemli bir adım olan Birleşmiş Milletler (2015) Paris Anlaşması’yla, küresel sıcaklık artışını sınırlama ve sera gazı emisyonlarını azaltmayı hedefleyerek iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azalmayı amaçlamaktadır. Ayrıca anlaşma gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere finansal ve teknolojik destek sağlaması maddeleri ile ülkelerin iklim politikalarını daha sürdürülebilir ve dirençli olması açısından teşvik sağlamaktadır. Özmehmet (2008), sürdürülebilirlik kavramının içeriği ve kökenini ele alarak kavramın Stockholm Konferansı ve Johannesburg Zirvesi ile eylem planına dönüşmesini tarihsel sürecini incelemektedir. Şen, Kaya ve Alparslan (2018) ise, çalışmalarında sürdürülebilirlik kavramını tarihsel ve güncel bakış açılarıyla ele alarak sürdürülebilirlik kavramının “sürdürülebilir kalkınma” olarak çok boyutlu anlam kazandığını belirtmekte ve bu dönüşümle kavramın alanına turizm, finans gibi kavramlarında yer edindiği belirtilmektedir. Hori, Takamura, Fujita ve Kanie (2020), birçok araştırmacının ele aldığı çevre koruması ve sürdürülebilirlik yazılarını kitaplarında bir araya getirerek insan gelişimi ve çevre entegrasyonun bağına dikkat çekmektedir. Çevre sorunları ve iklim değişikliği endişelerinin

doğurduğu sürdürülebilirlik kavramının uygulanmasında toplum bilincinin önemine değinilerek sürdürülebilir kalkınmaya ulaşma hedeflenmektedir. Khaite ve Erechthoukova (2020) kitaplarında sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir yönetimin yönlerini farklı ülkelerden ve bölgelerden katkılarla ele almaktadırlar. Sürdürülebilirlik yaklaşımlarını tartışarak sürdürülebilir yönetim ve politikaların entegrasyonu, sürdürülebilir kalkınma alanındaki başarıları, karşılaşılan zorlukları ve önerilen çözümleri vaka çalışmalarıyla birlikte uygulanabilir açısından değerlendirmektedir. Ayrıca BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2022)'nde, sürdürülebilir kalkınma kavramı öne çıkarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmadaki ilerlemeleri, zorlukları ve fırsatları işbirliği ve yenilikçilikle değerlendirilmekte ve çözüm yolları ortaya konulmaktadır. Değerlendirmelerde iklim değişikliği ve iklim eylemi hedefine de değinilmektedir.

Sürdürülebilirlik konusuyla çevre ve iklim değişikliği gibi ortak kavramları bünyesinde barındıran yeşil yaklaşım Erçandırılı (2014), Ünal (2014), Biltekin (2015), Lawson (2015) ve Arı (2018) tarafından gelişimi, içeriği ve temel kavramları diğer uluslararası yaklaşımlarla birlikte açıklanmaktadır. Booth ve Erskine (2016) ise kitaplarında, teorik perspektiflerin gelişimi ve güncel durumunu ele alarak uluslararası disipline katkılarını incelemektedirler. Derlenen kitapta yeşil teori, sürdürülebilirlik ve çevre politikalarının uluslararası ilişkiler yaklaşımlarına etkilerini ve rolünü inceleyerek yeşil yaklaşımın uluslararası ilişkilerde entegrasyonunu, politika ve güvenlik açısından da değerlendirmektedir. Dunne, Kurki ve Smith (2013) kitaplarında yeşil teori de dahil birçok teorik yaklaşımları açıklamakta ve yeşil teorinin ana temalarını, düşünürlerini, temel kavramlarını çevre sorunları ve ekolojik sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirmektedir. Söker ve Özlük (2018), uluslararası yaklaşımları sorun çözme ve eleştiri bağlamında ayırmaktadır. Sorun çözücü yaklaşımlar çevre konusunu sorun olarak ele alırken, eleştirel yaklaşımların çevre konusunun iyileştirilebilirliğini belirterek sürdürülebilir sistemi ön plana çıkarmaktadır.

Çevre ve sürdürülebilirlik konusu özellikle AB politikalarında geniş bir yer edinmiş ve günümüze kadar çeşitli alanlarda sürdürülebilirlik AB tarafından dönüşümü uluslararası politikalarda belirleyici olmaktadır. Aksu (2022) çalışmasında yeşil teoriyi insan değil, çevre merkezinde ele alarak AB'nin ilk kuruluşunda ele alınmayan çevre konusunun küreselleşmesi ve AB gündemini oluşturma süreci tarihsel süreç, programlar, politikalar ve aktörler olarak yeşil yaklaşım bakış açısıyla ele alınmaktadır. Eren (2021), Avrupa'nın ekonomik entegrasyonunu ele alarak, AB'deki sürdürülebilirlik tanımını Brundland Raporu, Rio Deklarasyonu, Milenyum Kalkınma Hedefleri, Kyoto Protokolü, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Paris İklim

Anlaşması ile gelişimini değerlendirmektedir. Özellikle Avrupa Yeşil Mutabakatı'na değinilen çalışmada mutabakatla belirlenen sanayi, istihdam, ticaret, enerji, ulaşım ve tarım politikaları açıklanmaktadır. Karakaya ve Yılmaz (2016) makalesinde, AB enerji faaliyetleri üzerinde durularak sürdürülebilirlik konusunu işlemekte ve enerji krizinin iklim politikaları üzerindeki önemi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Keskin ve Kökyay (2020) çalışmasında, Paris Anlaşması'na kapsamlı bir açıklama getirerek düşük karbonlu bir Avrupa'nın başarı durumu değerlendirmektedirler. AB'nin çevre ve iklim politikalarının gelişim sürecinin uluslararası alanda yer bulması ve küreselleşmesi konusunda da AB'nin sorumlulukları ve yasal düzenlemeleri analiz edilmektedir. Mutlu ve Zenginoğlu (2019) ise, çevre sorununun küreselliğine vurgu yaparak ulus üstü yapının etkinliğinin önemini ortaya koymaktadır. Bu yapıyı da AB olarak gören Mutlu ve Zenginoğlu, 1970'li yıllardan itibaren AB çevre faaliyetlerini yeşil teori perspektifinde açıklamaktadır.

AB'nin küreselleşen çevre ve iklim krizi konusunda ulus üstü bir çabası ve dönüşümü Avrupa Konseyi'nin resmi raporlarında da gözler önüne serilmektedir. 2000 yılı başkanlık sonuçlarındaki Lizbon Stratejisi AB'nin rekabet gücünü artırmak, ekonomik büyümeyi ve sosyal uyumu güçlendirmek için sürdürülebilir kalkınmanın önemi vurgulanmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun (2001) Daha İyi Bir Dünya için Sürdürülebilir Avrupa: Sürdürülebilir Kalkınma için Avrupa Birliği Stratejisi ile AB'nin uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ekonomik büyüme, sosyal uyum ve çevresel koruma çerçevesinde değerlendirilerek çevre konusu daha kapsamlı biçimde sürdürülebilirlik bağlamında ele alınmaktadır. Lizbon Stratejisi hedeflerine ulaşmada önemli bir adım olan Stockholm Zirvesi (2001a), AB ekonomisinin ve sosyal politikalarının güçlendirilmesinin gerekliliğinin yanı sıra çevresel sürdürülebilirlik, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması konularındaki çaba öne çıkmaktadır. Avrupa Konseyi'nin (2001b) Göteborg'da yapılan zirvenin başkanlık sonuçları belgesi incelendiğinde AB'nin sürdürülebilir kalkınma stratejisine odaklanarak iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda politikaları belirtilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun (2005) Büyüme ve İstihdam için Birlikte Çalışmak: Lizbon Stratejisi'ne Yeni Bir Başlangıç başlıklı raporunda AB, Lizbon Stratejisi'ni yeniden canlandırarak AB'nin küresel rekabet gücünü ve sürdürülebilir ekonomik büyümesini sağlamayı hedeflemektedir. Yine Avrupa Komisyonu'nun (2010) yılındaki EUROPE 2020 - Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme İçin Bir Strateji" başlıklı raporunda AB'nin 2020 yılına kadar ulaşmayı hedeflediği stratejileri akıllı büyüme, sürdürülebilir büyüme ve kapsayıcı büyüme öncelik olarak gösterilirken bu hedeflere ulaşmak

için de somut tedbirler ve reform önerileri sunmaktadır. Avrupa Konseyi'nin (2010) Avrupa 2020 Stratejisi öne çıkan başlıklarıyla AB'nin sürdürülebilir ekonomik büyüme, çevresel koruma ve sosyal uyum konusundaki kararlılığını göstermektedir. Avrupa Konseyi'nin (2019) başkanlık sonuçlarında AB'nin geleceği ve stratejik hedeflerine yönelik ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma, güvenlik ve dış ilişkiler gibi alanlarda kararları belirtmektedir. Avrupa Birliği'nin (2021) Sürdürülebilir Kalkınma belgesi sera gazı emisyonlarının azaltılması, doğal kaynakların verimli kullanımı, yeşil ekonomiye geçiş ve sosyal adaletin sağlanması gibi konuları ele alarak çevresel, ekonomik ve sosyal alanda sürdürülebilirlik hedeflerini güçlendirmektedir. Avrupa Komisyonu'nun (2021), 2021-2027 dönemini kapsayan bildirisi altyapı projelerinde sürdürülebilirlik ilkelerinin entegrasyonunu sunmaktadır. Avrupa Çevre Ajansı (2021) sera gazları veri görüntüleyicisiyle Avrupa'daki sera gazı emisyonlarıyla ilgili kapsamlı veri analizi sağlamaktadır. Avrupa Komisyonu ve Yüksek Temsilci (2021) tarafından yayımlanan "Barışçıl, Sürdürülebilir ve Refah Bir Arktik için Güçlü AB Katılımı" başlıklı belge ile Arktik bölgesinde AB rolünü güçlendirerek iklim değişikliği, çevresel koruma gibi konularda Arktik'in sürdürülebilir gelişmesine katkı sağlanmaktadır.

Avrupa Komisyonu, Avrupa Yeşil Mutabakatı'yla çevre ile ilgili en kapsamlı eylem planını sunmuştur. Bloomfield ve Stewart (2020) kitabında, tarihsel ve politik olarak kapsamlı bir şekilde analiz ederek sürdürülebilir geleceğin adımları olarak görmektedir. Ayrıca yazarlar, AB politikalarında iklim krizine yönelik kapsamlı ve işbirlikçi çözüm sunulabileceğini desteklemektedirler. Eckert ve Kocalevska (2021), Fetting (2020), Kalkışım (2022), Karakuş, An, Turp ve Kurnaz (2022) çalışmalarında çevre sorunun sonucu olan iklim değişikliği ve küresel ısınma tehdidinin uluslararası güvenlik meselesi olarak AB başta olmak üzere uluslararası örgütler tarafından ele alındığını söyleyerek tahribatın bölgesel değil küresel bir sorun olduğu vurgulamaktadırlar.

Avrupa Yeşil Mutabakatı ile 2050 yılına kadar hedeflenen karbon salınım azalımı kapsamlı bir şekilde uluslararası yaklaşımlardan yeşil teori perspektifiyle değerlendirilmektedir. Küçük ve Dural (2022), yeşil ekonomi anlayışının AB tarafından uygulanma biçimini ve sağlayabileceği başarı değerlendirmesini Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın olası enerji senaryoları ile açıklamaktadır. Siddi (2020), Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın ana yönlerini değerlendirirken Covid-19 ve ekonomik krizi göz ardı etmez. Bu sorunlarla birlikte planın AB koordinasyonu ve yetkinliği ile başarı sağlayabileceği konuları belirtmektedir. Sikora (2020), Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın tarihsel gelişimi ve hedeflerine yer verirken planın uygulanabilirliği yönünden hukuki ve finansal yükümlülükleri de ortaya koymaktadır.

Avrupa Komisyonu'nun (2019) yayımladığı Avrupa Yeşil Anlaşması ve devamı niteliğindeki (2019a) Avrupa Yeşil Anlaşması: İlk İklim Nötr Kıta Olma Hedefi başlıklı raporu AB'nin sürdürülebilirlik hedeflerini belirleyen bir stratejidir. Avrupa'nın 2050 yılına kadar karbon nötr bir ekonomiye geçişini ve çevresel sürdürülebilirliği hedeflemektedir. Anlaşma, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kullanımı, çevresel koruma ve yeşil ekonomi gibi alanlardaki eylem planlarını içermektedir. Yine Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın ana hedeflerinden birini barındıran Çiftlikten Sofraya Stratejisi'yle (2020), gıda sistemlerindeki sürdürülebilirlik konusunda yenilikçi çözümler ve uygulamalar sunmaktadır.

Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin çevre politikalarının tarihsel gelişimini derinlemesine ele alarak, 2000 Lizbon Stratejisi'nden Avrupa Yeşil Mutabakatı'na kadar olan dönemdeki stratejik değişimleri kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Önceki literatürde genellikle ayrı ayrı ele alınmış olan stratejileri karşılaştırmalı bir analizle irdeleyerek, stratejiler arasındaki geçiş sürecini ve bu süreçteki değişimleri sürdürülebilirlik açısından daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır. Ayrıca, AB çevre politikalarının analizinde Yeşil Teori perspektifini uygulayarak, çevresel kaygıların uluslararası ilişkilerde nasıl önceliklendirildiğini ve entegrasyon sağlandığını incelemektedir. Lizbon Stratejisi, Avrupa 2020 Stratejisi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı karşılaştırmalı bir şekilde analiz ederek, her bir stratejinin çevresel sürdürülebilirlik bağlamındaki etkilerini ve stratejik değişimlerini vurgulamaktadır. Bu karşılaştırmalı analiz, stratejiler arası geçiş süreçlerinin ve kapsamlı etkilerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Çalışma, AB'nin çevre politikalarının sürdürülebilirlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi nasıl ele aldığını ve bu bağlamda stratejik değişiklikleri nasıl gerçekleştirdiğini derinlemesine inceleyerek, literatürdeki boşlukları doldurmaktadır.

2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Sürdürülebilirlik, kavramsal olarak çevresel, ekonomik ve sosyal boyutların dengeli bir şekilde ele alınmasını ifade eder. Yeşil Teori çerçevesinde bu kavram, çevresel sürdürülebilirliği merkezi bir mesele olarak görür ve bu perspektifi uluslararası ilişkilerde vurgular (Khaiter ve Erechthoukova, 2020, s. 16). Yeşil Teori, çevreyi insan ve devlet gibi geleneksel uluslararası ilişkiler aktörlerinin önünde bir öncelik olarak konumlandırır ve çevresel sorunların sadece teknik değil, aynı zamanda etik ve politik boyutlarını da dikkate alır (Dobson, 2007, s. 23). Bu teori, çevresel sorunların küresel düzeyde ele alınması gerektiğini ve ekosistemlerin korunması ile sosyal adaletin sağlanmasının birbirine bağlı olduğunu savunur (Peet, 2014, s. 78). Sürdürülebilirlik bağlamında, Yeşil Teori'nin katkısı, çevresel bozulmaların sistemsel bir yaklaşımla değerlendirilmesi ve sosyal eşitsizliklerin bu bağlamda ele alınmasıdır. Böylece, sürdürülebilir kalkınma hedefleri hem çevresel hem de sosyal boyutlarla bütünleşir, uluslararası işbirliklerinin ve politikaların çevresel adaleti sağlama yönündeki katkısı ön plana çıkar (Agyeman, 2013, s. 102). Bu bütünsel yaklaşım, sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik boyutlarıyla da ilgili olduğunu ve bu boyutların entegrasyonunun sürdürülebilir kalkınma için gerekli olduğunu vurgular.

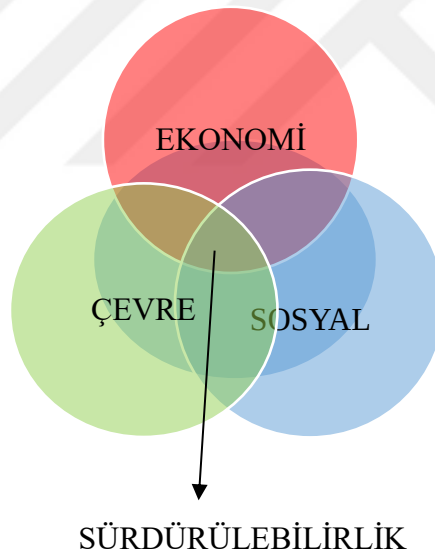
2.1. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneklerinden ödün vermeden, bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmeyi amaçlayan bir kalkınma modelidir (TDK, n.d). Aynı zamanda gelecekteki kaynak kullanımını ve varlığını gözeterek mevcut kaynakları tüketmeden kalkınmayı esas almaktır (Drexhage ve Murphy, 2010, s. 124). Sürdürülebilirlik kavramı çevresel, ekonomik ve ekolojik dönüşüm süreçlerini entegre ederek kalkınmayı amaçlamaktadır. Çevresel sürdürülebilirlikle, doğal kaynakların korunması ve ekosistemin devamlılığının sağlanması hedeflenirken, ekonomik sürdürülebilirlikle, kaynakların verimli kullanılarak ekonomik büyüme ve kalkınma stratejilerini belirlenmektedir. Ekolojik dönüşümle, ekosistemin sürdürülebilirliği, sürdürülebilir tarımla gıda üretimi ve dağıtımı, ulaşım sektöründe ise düşük karbonlu ve enerji verimli ulaşım kullanımıyla sürdürülebilir hedefler belirlenmektedir. Son dönemde daha ön planda ve önemli alanlarda karşımıza çıkan dijital dönüşümde ise, dijital teknolojilerin sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda entegre edilerek çevresel zararların azaltılması ve aynı zamanda ekonomik büyümenin sağlanması konusunda destek olmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik sadece çevresel koruma olarak değil ekonomik kalkınma ve sosyal refahı da kapsayan bütüncül bir kavram olarak tanımlanabilir.

2.1.1. Sürdürülebilirlik kavramının tanımlanması

Sürdürülebilirlik, 21. yüzyılda önem kazanmış ve pek çok alanda temel bir kavram haline gelmiştir. Sürdürülebilirlik, hem çevresel hem de sosyal ve ekonomik boyutları içeren kapsamlı bir anlayıştır. Hem gelecek nesillerin hem de bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilen sürdürülebilirliğin bu tanımını 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun "Ortak Geleceğimiz" raporunda (Brund Raporu) kullanılmıştır (WCED, 1987, s.43).

Yapılan tanımlamalarla sürdürülebilirliğin, üç temel bileşeni olduğu görülmektedir: çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik. Bu tanımla sürdürülebilirliğin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının kesiştiği bir kavram olarak tanımlanabilir (Şekil 1.1). Bu üç bileşen, birbirleriyle etkileşim halinde olup, sürdürülebilir bir geleceğin inşasında birlikte ele alınmalıdır. Sürdürülebilirliği tanımlarken aynı zamanda bileşenlerinin de tanımlanarak bir bütünsellik oluşturması gerekmektedir (Özmehmet, 2008, s.3).

Şekil 2.1. Sürdürülebilirliğin Bileşimi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir (WCED, 1987).

Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması ve çevresel zararların azaltılması anlamına gelmektedir. Bu kavram, ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını, su ve hava kalitesinin iyileştirilmesini ve iklim değişikliği ile mücadeleyi kapsamaktadır (Haughton, 1999, s. 24). Çevresel sürdürülebilirlik, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, geri dönüşüm ve atık yönetimi gibi uygulamalarla desteklenmektedir (UNEP, 2007, s. 35).

Ekonomik sürdürülebilirlik, ekonomik büyümenin uzun vadeli ve dengeli bir şekilde gerçekleşmesini ifade etmektedir. Bu, kaynakların verimli kullanılmasını, ekonomik fırsatların eşit dağılımını ve yoksulluğun azaltılmasını içermektedir (Elkington, 1997, s. 71). Ekonomik sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınma ile çevresel ve sosyal hedeflerin uyumlu bir şekilde gerçekleşmesini amaçlar (Ekins, Hughes, Lockwood ve Winzer, 2020, s. 45).

Sosyal sürdürülebilirlik ise, toplumların sosyal refahını ve adaleti hedeflemektedir. Sosyal sürdürülebilirlik; eğitim, sağlık hizmetleri, insan hakları ve toplumsal katılım gibi alanlarda iyileştirmeler yapılmasını gerektirir (Şekil 1.2). Sürdürülebilirliğin tanımlanırken ele aldığı ve ilgilendiği alanlar aynı zamanda uluslararası ilişkilerin yeşil yaklaşımının konularıyla da yakından ilgilidir. Çevre merkezli yeşil yaklaşım, sürdürülebilir hedeflerin tanımlanması ve işlenmesi konusunda önemli bir araçtır (Elkington, 1997, s. 71).

Şekil 2.2. Çevresel, Ekonomik ve Sosyal Sürdürülebilirliğin Alanı

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir (Elkington, 1997, s. 71).

Sürdürülebilirlik kavramı, çeşitli akademik disiplinler tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Çevre bilimleri, ekonomi, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi alanlar, sürdürülebilirliği kendi perspektiflerinden incelemiştir. Örneğin, çevre bilimciler sürdürülebilirliği ekosistem hizmetlerinin korunması olarak görürken, ekonomistler sürdürülebilir büyüme ve kaynak verimliliği üzerinde dururlar. Sosyologlar ise sosyal adalet ve eşitlik gibi konulara odaklanırlar.

Sürdürülebilirlik politikaları, hükümetler ve uluslararası kuruluşlar tarafından giderek daha fazla benimsenmektedir. Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), sürdürülebilirlik konusunda küresel bir çerçeve sunar. Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal) ise, Avrupa'nın çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğini hedefleyen bir stratejidir. Bu tür politikalar, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için gerekli adımların atılmasını sağlar.

2.1.2. Sürdürülebilirlik ve çevre

Sürdürülebilirlik, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla günümüz dünyasında giderek daha fazla önem kazanan bir kavramdır. Sürdürülebilirliğin önemli bir ayağı olan çevre, günümüz dünyasının karşı karşıya olduğu en önemli meselelerden biridir. Giderek artan ve küresel bir tehdide dönüşen küresel ısınma, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, su kıtlığı gibi çevresel sorunlar, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının önemini arttırmaktadır. Doğal kaynakların korunması ve yönetilmesi, ekosistemlerin sağlığı ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi unsurlarla çevre sorununu bertaraf etmeyi amaçlamaktadır.

Sürdürülebilirlik ve çevre konularında yapılan çalışmalar; sera gazı emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmaya yönelik stratejiler, biyoçeşitliliğin ve ekosistemin korunması, döngüsel ekonomi, kaynakların daha verimli kullanılması, atıkların azaltılması, sürdürülebilir tarım, gıda güvenliği, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği, su yönetimi ve toprak sağlığı üzerine yoğunlaşmaktadır (Sümer, 2016, s. 58). Bu bağlamda çevresel sorunlara yönelik politikaların ve uygulamaların ele alınması ve içeriğinin benimsenmesi konusunda yeşil yaklaşım ile yakından ilişkilidir. Yeşil yaklaşım, çevresel sorunlara yönelik olarak geliştirilen ve çevreyle ilgili politikaların ve uygulamaların teorik temellerini inceleyen bir düşünce akımıdır (Dunne, Kurki ve Smith, 2013, s. 235). Bu teori, çevresel adalet, ekolojik sürdürülebilirlik ve insan-çevre ilişkilerini merkeze alır (Arı, 2018, s. 75).

Çevre tehdidinin küreselleşmesi uluslararası çevreler tarafından da dikkate alınarak, çevre koruma politikalarının yaygınlaşmasını sağlamıştır (Collins, 1994, s. 32). Özellikle Avrupa Birliği bu konuda ön plandadır. AB, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için kapsamlı stratejiler ve politikalar geliştirmiştir (Eckert ve Kovalevska, 2021, s. 56). Bu politikalar, hem çevresel koruma hem de ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği hedefler (Eren, 2021, s. 46). Yeşil yaklaşım aynı zamanda AB'nin sürdürülebilirlik politikalarının da şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. AB'nin çevresel politikaları, ekolojik sürdürülebilirlik, çevresel adalet ve demokratik katılım ilkelerini benimseyerek, Yeşil Teori'nin temel prensiplerini

yansıtır (Mutlu ve Zenginoğlu, 2019, s. 44). Özellikle Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin yeşil yaklaşım çerçevesinde sürdürülebilir politikalarını içeren kapsamlı bir stratejidir. Mutabakatla AB, çevresel sürdürülebilirliği ekonomik büyüme ile entegre etmeyi ve iklim değişikliği ile mücadele etmeyi hedeflemektedir (Karakuş, An ve Turp, 2022, s. 10).

Sürdürülebilirlik ve çevre, günümüz dünyasında büyük bir önem taşımaktadır. Uluslararası politikalar ve akademik çalışmalar, bu alandaki sorunları ve çözümleri derinlemesine ele almaktadır. Avrupa Birliği de, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için kapsamlı politikalar ve stratejiler geliştirmiştir. Güncel eylem planı olan Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin sürdürülebilirlik ve çevre çerçevesinde attığı önemli adımdır.

2.1.3. Sürdürülebilirlik ile ekonomik ve ekolojik dönüşüm

Ekonomik ve ekolojik dönüşüm, sürdürülebilirlik bileşenlerinden biridir ve ekonomilerin ve toplumların çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için yapısal değişiklikler yapması gerektiğini ifade eder. Ekonomik ve ekolojik dönüşüm birlikte entegre bir şekilde ele alınarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Günümüzde, çevresel sorunlar ve kaynakların tükenmesi gibi zorluklarla karşı karşıya olan dünya, sürdürülebilir bir gelecek için ekonomik ve ekolojik dönüşüm gereklidir. Bu dönüşüm, yenilenebilir enerji kullanımı, döngüsel ekonomi, sürdürülebilir tarım ve sanayi uygulamaları gibi alanları kapsar. Bununla bağlantılı olarak tarım ilaçlarının kontrolsüz kullanımı ekosistemlerde birikerek kalıcı hasarlar bırakmaktadır (Carson, 2002, s. 5). Böcek ilaçlarının biyolojik sistemler üzerindeki yıkıcı etkileri, bitkilerin ve hayvanların hücresel süreçlerini bozmakta ve insan sağlığı üzerinde potansiyel tehlikeler oluşturmaktadır (Carson, 2002, s. 15). Bu bağlamda, ekonomik ve ekolojik dönüşümün bir parçası olarak, kimyasal kullanımının azaltılması ve alternatif yöntemlerin benimsenmesi önem arz etmektedir.

Sürdürülebilirlik ve ekonomik ve ekolojik dönüşüm; fosil yakıtların kullanımını azaltmak, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmak, döngüsel ve yeşil ekonomi, kaynakların yeniden kullanımı ve geri dönüşümünü teşvik ederek atıkların azaltılması gibi konular etrafında şekillenmektedir.

Ekonomik ve ekolojik dönüşüm, AB'nin sürdürülebilirlik politikalarının temelini oluşturur. Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu dönüşümün en önemli araçlarından biridir. Döngüsel ekonomi eylem planı, kaynakların daha verimli kullanılması ve atıkların azaltılmasını teşvik ederken, sürdürülebilir finans politikaları, çevresel ve sosyal açıdan sorumlu yatırımları teşvik eder (Küçük ve Dural, 2022, s. 38). Biyoçeşitlilik stratejisi ise, ekosistemlerin korunması ve

sürdürülebilirlik için önemli adımlar içerir (Eren, 2021, s.73). Bu mutabakat, sera gazı emisyonlarının azaltılması, enerji verimliliğinin artırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik etmeyi amaçlar. Aynı zamanda döngüsel ekonomi, biyoçeşitlilik, sıfır kirlilik ve sürdürülebilir mobilite gibi alanlarda da önemli hedefler belirlemiştir (European Commission, 2019, s. 1). Bu hedeflerle ekonomik ve ekolojik bir dönüşümün sağlanması amaçlanmaktadır.

2.1.4. Sürdürülebilirlik ve kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla dengeli bir gelişmeyi hedefler. Sürdürülebilir kalkınma, 1987 Brundtland Raporu'nda "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini tehlikeye atmadan, bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma" olarak tanımlanmıştır (Brundtland Report, 1987, s. 43). Bu tanım, çevresel koruma, ekonomik büyüme ve sosyal eşitlik arasındaki dengeyi vurgulamaktadır. Sürdürülebilirlik ve kalkınma; ekonomik büyüme, sosyal sürdürülebilirlik (sosyal adalet, eşitlik ve insan hakları), işletmelerin ve kurumların sürdürülebilirlik ilkelerini benimsemesi ve uygulaması konuları sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemektedir.

Sürdürülebilir kalkınma çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. En temel tanımıyla sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetini tehlikeye atmadan karşılamayı ifade eder (Brundtland Report, 1987, s. 43). Bu kavram, toplumların ekonomik, çevresel ve sosyal hedefleri arasında bir denge kurarak kalkınmayı sağlama süreci olarak tanımlanır (Dresner, 2008, s. 26). Sürdürülebilir kalkınma, çevreye zarar vermeden, sosyal adaletin sağlandığı ve ekonomik refahın sürdürüldüğü bir model sunar (Elliott, 2013, s. 39). Bu bağlamda, kaynakların verimli kullanımı, çevresel etkilerin azaltılması ve sosyal eşitliğin güçlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurları arasında yer alır (Hopwood, Mellor ve O'Brien, 2005, s. 41). Dolayısıyla, sürdürülebilir kalkınma, ekonomik faaliyetlerin çevresel ve sosyal boyutlarıyla uyumlu bir şekilde yönetilmesi gerektiğini vurgulayan, çok yönlü ve dinamik bir süreçtir (Baker, 2006, s. 15).

Özellikle 2000 Lizbon Stratejisi, Avrupa 2020 Stratejisi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'nda sürdürülebilir kalkınma hedefleri açıkça belirtilmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, çevresel sürdürülebilirliği ekonomik büyüme ile entegre etmeyi ve iklim değişikliği ile mücadele etmeyi hedefler. Avrupa 2020 Stratejisi, akıllı ve sürdürülebilir büyüme hedefleri ile ekonomik kalkınmayı teşvik ederken, Lizbon Stratejisi, sürdürülebilir kalkınmayı ekonomik sürdürülebilirlikle hedeflemektedir. Sürdürülebilir finans politikaları ise, çevresel ve sosyal açıdan sorumlu yatırımları teşvik eder. Bu politikalar, çevresel koruma, ekonomik kalkınma ve

sosyal adaletin sağlanmasını amaçlar ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sürdürülebilir bir kalkınma planı ortaya sunmaktadır.

2.1.5. Sürdürülebilirlik ve gıda

Gıda güvenliği ve sürdürülebilirlik, küresel ölçekte giderek daha fazla önem kazanan konular arasında yer almaktadır. Dünya nüfusunun hızla artması, doğal kaynakların tükenmesi, iklim değişikliği ve çevresel kirlilik gibi faktörler, sürdürülebilir gıda üretimi ve tüketimini zorunlu kılmaktadır (FAO, 2018, s. 15). Gıda üretiminin sınırlı olması, tarım yapılabilir arazilerin azalması ve artan nüfusun taleplerine yetişememe riskini doğurur. Su kaynakları ve tarım arazileri gibi doğal sınırlamalar, büyümeyi durdurabilecek unsurlar arasında yer almaktadır (Meadows, Randers ve Behrends, 1972, s. 53). Sürdürülebilir gıda sistemleri, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerini dikkate alarak gıda üretimi, işleme, dağıtım ve tüketim süreçlerini yönetmeyi amaçlamaktadır (Tilman et al., 2017, s. 235). Bu sistemler, doğal kaynakların korunması, biyolojik çeşitliliğin devamı, toprağın verimliliğinin sürdürülebilirliği ve gıda atıklarının minimize edilmesini hedeflemektedir (Godfray et al., 2010, s. 815).

Yapılan çalışmalar ve politikalar; kimyasal gübre ve tarım ilaçların kullanımının minimize edilmesi, toprak sağlığını koruyan ve biyolojik çeşitliliği destekleyen tarım uygulamalarının kullanılması, iklim değişikliğinin gıda güvenliği üzerindeki etkilerini azaltmak için olası çözüm yollarının aranması, gıda israfının azaltılması, döngüsel ekonomi modeli ve gıda egemenliği konularında işlenmektedir (FAO, 2018, s. 20; Tilman et al., 2017, s. 240). Avrupa Birliği, sürdürülebilir gıda üretimi ve tüketimini teşvik etmek için kapsamlı politikalar ve stratejiler geliştirmiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Çiftlikten Çatala Stratejisi, sürdürülebilir gıda sistemleri oluşturmayı ve Avrupa'daki gıda üretiminden tüketimine kadar olan süreci daha sürdürülebilir hale getirmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2019, s. 5). Bu strateji, kimyasal pestisitlerin kullanımını azaltma, organik tarımı teşvik etme, gıda israfını minimize etme ve sürdürülebilir gıda etiketleme sistemlerini içerir (European Commission, 2019, s. 6). Avrupa Yeşil Mutabakatı aynı zamanda, sürdürülebilir tarım uygulamaları, gıda israfının azaltılması ve döngüsel ekonomi gibi alanlarda önemli hedefler belirlemiştir (European Commission, 2019, s. 7). Bu bağlamda Avrupa Yeşil Mutabakatı, sürdürülebilir gıda konusunda gelecek nesiller için kapsamlı bir politika sunmaktadır.

2.1.6. Sürdürülebilirlik ve ulaşım

Sürdürülebilirlik ve ulaşım, modern şehirlerin ve ülkelerin karşı karşıya olduğu en büyük zorluklardan biridir. Ulaşım sektörü, enerji tüketimi ve sera gazı emisyonları açısından önemli

bir paya sahiptir. Bu nedenle, sürdürülebilir ulaşım sistemleri geliştirmek, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için kritik bir adımdır. Sürdürülebilir ulaşım, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerine uygun ulaşım sistemlerinin geliştirilmesini ifade eder. Bu sistemler, enerji verimliliğini artırmayı, sera gazı emisyonlarını azaltmayı, trafik sıkışıklığını ve hava kirliliğini minimize etmeyi ve toplu taşıma sistemlerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Banister, 2008, s. 3; Calthorpe, 2013, s. 20).

Düşük karbonlu ulaşım sistemleri, ulaşım sektöründe karbon emisyonlarını azaltmak için yenilenebilir enerji kaynakları ve elektrikli taşıtların kullanımını yaygınlaştırmayı hedefler (Sustainable Transport Forum, 2019, s. 45). Bu bağlamda, enerji verimliliği yüksek taşıtlar ve alternatif enerji kaynaklarının kullanımı, sürdürülebilir ulaşım politikalarının merkezindedir (Sustainable Transport Forum, 2019, s. 48). Ayrıca, toplu taşıma ve şehir planlamasıyla şehirlerde sürdürülebilir ulaşım politikalarının ve toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi benimsenmektedir. Yaya ve bisiklet yollarının artırılması, azalan trafik sıkışıklığı ve hava kirliliği, akıllı ulaşım sistemleri ve bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak ulaşım verimliliğini artırma gibi önlemler, sürdürülebilir ulaşımın temel bileşenleridir (Calthorpe, 2013, s. 25; Banister, 2008, s. 10).

Avrupa Birliği (AB), sürdürülebilir ulaşım alanında kapsamlı politikalar geliştirmiştir. AB, akıllı ulaşım sistemlerinin (ITS) geliştirilmesini ve uygulanmasını teşvik etmektedir. Bu sistemler, trafik yönetimi, araç-arac ve araç-altyapı iletişimi gibi teknolojileri kullanarak ulaşım verimliliğini artırmayı ve yenilikçi çözümler geliştirmeyi amaçlar (European Commission, 2021, s. 30). Ayrıca, sürdürülebilir ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve yenilenebilir enerji kullanan ulaşım çözümlerinin teşvik edilmesi için finansman sağlamaktadır (European Commission, 2021, s. 35). Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu çabaların bir parçası olarak, ulaşım sektöründe sera gazı emisyonlarını azaltmayı ve temiz enerji kullanımını artırmayı hedefler. Elektrikli araçların yaygınlaştırılması, demiryolu taşımacılığının teşvik edilmesi ve şehir içi ulaşımında bisiklet yollarının artırılması gibi önlemler içermektedir (European Commission, 2021, s. 40). Bu politikalar, çevresel koruma, ekonomik kalkınma ve sosyal adaletin sağlanmasını amaçlar ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sürdürülebilir bir ulaşım sistemi inşa etmeyi hedeflemektedir.

2.1.7. Sürdürülebilirlik ve dijital dönüşüm

Sürdürülebilirlik ve ulaşım, modern şehirlerin ve ülkelerin karşı karşıya olduğu en büyük zorluklardan biridir. Ulaşım sektörü, enerji tüketimi ve sera gazı emisyonları açısından önemli bir paya sahiptir (Banister, 2008, s. 73). Bu nedenle, sürdürülebilir ulaşım sistemleri

geliştirmek, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için kritik bir adımdır. Sürdürülebilir ulaşım, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerine uygun ulaşım sistemlerinin geliştirilmesini ifade etmektedir (Sustainable Transport Forum, 2019, s. 45). Bu sistemler, enerji verimliliğini artırmayı, sera gazı emisyonlarını azaltmayı, trafik sıkışıklığını ve hava kirliliğini minimize etmeyi ve toplu taşıma sistemlerini teşvik etmeyi amaçlayarak ulaşımın herkes için erişilebilir ve ekonomik olmasını hedeflemektedir (Calthorpe, 2013, s. 20).

Düşük karbonlu ulaşım sistemleriyle, ulaşım sektöründe karbon emisyonlarını azaltmak için yenilenebilir enerji kaynakları ve elektrikli taşıtların kullanımını yaygınlaştırmak hedeflenmektedir (European Commission, 2021, s. 30). Toplu taşıma ve şehir planlamasıyla, şehirlerde sürdürülebilir ulaşım politikalarının ve toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi benimsenmektedir (Banister, 2008, s. 78). Ayrıca, yaya ve bisiklet yollarının artırılmasıyla azalan trafik sıkışıklığı ve hava kirliliği, akıllı ulaşım sistemleri, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak ulaşım verimliliğini artırmak, sürdürülebilir ulaşım için gerekli önlemler arasında yer almaktadır (Sustainable Transport Forum, 2019, s. 50).

Avrupa Birliği (AB), sürdürülebilir ulaşım alanında kapsamlı politikalar geliştirmiştir. AB, akıllı ulaşım sistemlerinin (ITS) geliştirilmesini ve uygulanmasını teşvik etmektedir. ITS, trafik yönetimi, araç-arac ve araç-altyapı iletişimi gibi teknolojileri kullanarak ulaşım verimliliğini artırmayı ve yenilikçi çözümler geliştirmeyi hedeflemektedir (European Commission, 2021, s. 35). Ayrıca, sürdürülebilir ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve yenilenebilir enerji kullanan ulaşım çözümlerinin teşvik edilmesi için finansman sağlamaktadır (European Commission, 2021, s. 40). Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu çabaların bir parçası olarak, ulaşım sektöründe sera gazı emisyonlarını azaltmayı ve temiz enerji kullanımını artırmayı hedefler. Elektrikli araçların yaygınlaştırılması, demiryolu taşımacılığının teşvik edilmesi ve şehir içi ulaşımında bisiklet yollarının artırılması gibi önlemler içermektedir (European Commission, 2021, s. 45). Bu politikalar, çevresel koruma, ekonomik kalkınma ve sosyal adaletin sağlanmasını amaçlar ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sürdürülebilir bir ulaşım sistemi inşa etmeyi hedeflemektedir (Banister, 2008, s. 82).

2.2. Yeşil Teori

Yeşil teori, çevresel sorunların kökenini, etkilerini ve çözümlerini ele alan bir dizi felsefi ve politik yaklaşımdan oluşur. Bu teori, çevresel adalet, sürdürülebilirlik ve ekolojik dengeyi vurgulayarak, insan faaliyetlerinin doğa üzerindeki etkilerini sorgular ve alternatif yaşam ve üretim biçimleri önerir. Yeşil teori, çevresel sorunları sadece teknik ve ekonomik terimlerle değil, aynı zamanda etik, sosyal ve politik bağlamlarda da değerlendirir (Kakışım, 2011, s. 30).

Yeşil Teori'nin kökenleri, çevresel sorunların ilk olarak akademik bir çerçevede ele alınmaya başlandığı 1970'lere dayanmaktadır (Booth ve Erskine, 2016, s. 47). Bu dönemde, çevre kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi ve ekosistem bozulması gibi konular, yeşil teorinin temaları haline gelmiştir (Erçandırlı, 2014, s. 19). İlk Yeşil Teori yaklaşımları, çevresel koruma ve sürdürülebilirlik kavramlarına odaklanmıştır. Özellikle, Rachel Carson'un *Silent Spring* (1962) adlı eseri, çevresel bozulmaya karşı farkındalık yaratarak bu süreçte önemli bir referans noktası olmuştur (Carson, 1962, s. 120). 1980'ler ve 1990'larda, Yeşil Teori'nin gelişimi, çevresel yönetim ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının akademik literatürde daha belirgin hale gelmesiyle hız kazanmıştır. Bu dönemde, çevresel etik ve ekosistem hizmetleri üzerine yoğunlaşan çalışmalar ortaya çıkmıştır. 1987 Our Common Future (Ortak Geleceğimiz) Raporu, sürdürülebilir kalkınma kavramını tanımlayarak Yeşil Teori'nin evriminde kritik bir adım olmuştur (WCED, 1987, s. 43). 21.yüzyılda, Yeşil Teori'nin evrimi, küresel ısınma, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik kaybı gibi acil çevresel sorunlarla başa çıkmak için daha kapsamlı yaklaşımlar geliştirmiştir. Özellikle, Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması gibi uluslararası anlaşmalar, Yeşil Teori'nin uygulama alanını genişletmiş ve küresel düzeyde etkili bir çevresel yönetim anlayışını teşvik etmiştir (UNFCCC, 2015, s. 22).

Avrupa Birliği'nin sürdürülebilirlik politikaları da yeşil teori ilkelerinden etkilenmiştir. AB'nin çevresel koruma, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri, yeşil teorinin savunduğu ekolojik ve sosyal adalet kavramlarıyla örtüşmektedir. Bu bağlamda, yeşil teori, sürdürülebilir ulaşım ve gıda sistemleri gibi alanlarda da önemli bir rehberlik sunar ve çevresel politikaların şekillendirilmesine katkıda bulunur. Son yıllarda geliştirilen stratejiler Yeşil Teori'yi daha da ileriye taşımaktadır. Aynı zamanda AB tarafından geliştirilen ilgili stratejiler Yeşil Teori'nin modern çevresel politika ve stratejilerle nasıl uyum sağladığını ve uygulandığını göstermektedir.

2.2.1. Yeşil Teori: Teorik arka plan

Yeşil teori, çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma sistemlerinin şekillenmesinde önemli etkiler yaratan çok yönlü bir yaklaşımdır. Bu teori, ekolojik kökenine inerek, doğa-insan ilişkisini yeniden değerlendiren ve mevcut toplumsal düzenlere alternatif öneriler sunan bir perspektif sağlar. Uluslararası ilişkilerdeki yeşil teori, piyasanın küresel seviyede ele alınmasını sağlayarak, devletler ve durum dışı aktörler arasındaki iletişimlerini yeniden şekillendirilir (Ünal, 2014, s. 64).

Yeşil teori, geniş bir teorik çerçeveye sahiptir ve farklı disiplinler arası etkileşimlerle zenginleşmiştir. Bu teori, rejimin ele alındığında etik ve adalet politikalarına odaklanırken,

krizlerin yapısal kökenlerini de sorgular. Yeşil teori, uluslararası ilişkilerin nedenlerini analiz ederken, aynı zamanda bu sonuca çözüme yönelik öneriler sunmaktadır. Bu ekonomik, yeşil teori, kapitalizmin, endüstriyel üretimin geniş kitlelerinin ve ülkedeki rolleri eleştirilen bir bakış açısı sunuyor. Bu eleştiriler, yeşil teorinin alt dalları olan eko-sosyalizm, yeşil liberalizm ve yeşil anarşizm gibi çözümler üzerinden derinleşir (Dunne, Kurki ve Smith, 2013, s. 384).

Yeşil teori, çeşitli alt dallara ayrılarak farklı perspektifler sunar. Bu alt dallar, yeşil teorinin kapsamını genişleterek, aralıkların farklı açılardan ele geçirilmesini sağlar. Eko-sosyalizm, yeşil liberalizm ve yeşil anarşizm, bu alt dallar arasında en dikkat edilmesi gereken yaklaşımlardır (Dobson, 2007, s. 164). Eko-sosyalizmin, ekosistemin ekolojik krizlerin temel nedeni olduğunu savunan bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, kapitalist üretim ve kâr odaklı ekonomik düzen, doğanın genişlemesine yol açan ana etkenlerdir. Eko-sosyalist düşüncelerin, sosyalist bir toplumsal düzenin ekolojik sürdürülebilirliğinin sürdürülebilirliğinin sürdürülmesi devam etmektedir. Bu bağlamda, üretim araçlarının ortak özellikleri ve adil dağıtımları, büyümenin sürdürülebilirliği sağlamak için temel unsurlar olarak kabul edilir. Eko-sosyallerin, büyümenin çözümünde kolektif eylemin ve toplumsal adaletin önemine vurgu yapar. Ayrıca, bölümün dağılımı için radikal bir toplumsal tüketimin gerekli olduğunu savunurlar (Smith, 2010, s. 48).

Yeşil liberalizm, büyümenin sürdürülebilirliği, bireysel özgürlükler ve piyasa düzeni ile uyumlu hale getirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu teori, ilişkilerin korunması için devlet müdahalesini sağlarken, aynı zamanda bireysel haklara ve ekonomik serbestliğe de vurgu yapıyor. Yeşil liberalizm, piyasadaki sosyal çözümlerin patlaması sorunlarının çözülmesi için etkili olabileceğini savunur ve çevre politikalarının sürdürülebileceği ekonomik özgürlükten kısıtlamadan nasıl uygulanabileceğini araştırır. Bu rejimin, düzenlemelerin bireylerini ve işletmelerin sürdürülebilir uygulamaların teşvik edilmesi uygulamalarını vurgular (Miller, 2012, s. 82). Yeşil liberalizm, büyümenin normalleşmesini kabul eder, ancak bu müdahalelerin bireysel hakları ve özgürlüklerin aşırı derecede kısıtlanmasının savunulmasıdır. Bu yaklaşımla çevre politikalarının tasarımı piyasa yapısının ve ekonomik teşviklerin kullanılması önerilmektedir. Bu sayede sorunlar, piyasa dinamikleri ve bireysel özgürlüklerle uyumlu bir şekilde çözülebilir (Miller, 2012, s. 99).

Yeşil anarşizm, merkeziyetçi ve otoriter yapıların reddeden ve ekolojik sürdürülebilirliğini sağlamak için yerel, özerk bölümlerin kapsamını vurgulayan bir yaklaşımdır. Yeşil anarşistler, doğrudan demokrasi, öz yönetim ve gönüllü işbirliğini savunarak, odak noktası çözümlerinde yerel grupların rolünü ön plana çıkarıyor. Bu standart, tarımsal ekolojik krizlere yol açar,

savunur ve merkezi otoriteler yerine, yerel bileşenlerin karar vermede daha fazla söz sahibi olmasında daha fazla genişleme devam eder (Clark, 2015, s. 37). Yeşil anarşizm, doğa-insan ilişkilerini, merkezileşmiş devlet yapılarının ve endüstriyel üretimin geniş kapsamlı yeniden tanımlamalarını sağlar. Bu ekonomik, yerel bileşenlerin ekolojik sürdürülebilirliğini sağlamak için daha uygun yapılar savunulmaktadır. Yeşil anarşistlere göre, merkezi otoriteler ve süreklilik yapılar, yaygınlığın çözümünde yetersiz kalıyor ve bu nedenle, doğrudan demokrasiye dayalı yerel yönetimlerin devam etmesi gerekiyor (Clark, 2015, s. 45).

Yeşil teori, uluslararası pazar disiplininde odak noktasında ele alınış biçimini bir şekilde değiştirmiştir. Geleneksel uluslararası ticaret teorileri genellikle devletler arasındaki güç dinamiklerine ve güvenlik konularına odaklanırken, yeşil teori patlama sorunları ve ekolojik güvenlik merkezlerine sahiptir. Bu ekonomik, yeşil teori, uluslararası ekonomik birimlerin, sivil toplum birimlerinin ve devlet dışı aktörlerin çevre politikalarındaki rollerini vurgular ve gösterilerin uluslararası iş birliklerini savunur (Eckersley, 2004, s. 120). Yeşil teori, düzeyindeki küresel düzeydedir ve bu nedenle uluslararası düzeyde ele alınması süreci devam eder. Bu teori, devletlerin yanı sıra uluslararası kişilerin ve sivil toplum kuruluşlarının da katılımın çözümünde önemli aktörler olduğunu kabul eder. Yeşil teori, gidişatın çözümünde uluslararası iş birliğinin ve küresel yönetimin değişiminin önemini vurgular (Eckersley, 2004, s. 130).

Yeşil teori, sürdürülebilirlik sistemleri sadece bir hedef olarak değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir ziyaretin merkezi olarak ele alınır. Böylece sürdürülebilirlik, yalnızca doğal korunmasının korunması anlamına gelmez; aynı zamanda adil bir toplumsal düzenin devam ettiği, ekonomik bileşenlerin ekolojik sınırlarla uyumlu hale getirilmesi ve uzun süre sunulan toplumların refahının güvence altına alındığı gelir. Yeşil teori, sürdürülebilirliğin bu geniş kapasitesinin ele alındığında, rejimin adaleti ve etik sorumluluk gibi kavramları da vurgular. Bu yaklaşımla, çevre politikalarının sadece kısa vadede ekonomik çıkarlara hizmet etmesi, aksine uzun vadeli ve sürdürülebilir bir toplumsal yapının değişimi savunur (Dryzek, 2005, s. 77).

Bu perspektif, Avrupa Yeşil Mutabakatının temel formülüyle oluşturulan sürdürülebilirlik anlayışıyla doğrudan örtüşmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'nin 2050 yılına kadar net sıfır sera emisyonuna ulaşma hedefini içeren geniş kapsamlı bir stratejidir. Bu strateji, yalnızca hedeflere ulaşmayı amaçlamakla kalmaz; aynı zamanda ekonomik büyümeyi sürdürmeyi sürdürülebilirlikle uyumlu hale getirmeyi, sosyal adaleti teşvik etmeyi ve etkinleşmeyi sağlamayı hedefler. Avrupa Yeşil Mutabakatı da, yeşil teorinin ileri düzeyde

sürdürüldüğü esaslar çerçevesinde, ekonomik hayatın doğayla uyum içinde devamını ve toplumsal refahın davranışlarını ön planda tutar (European Commission, 2019, s.7).

2.2.2. Yeşil Teori ve uluslararası çevre ve iklim sorunları

Uluslararası çevre ve iklim sorunları, günümüz dünyasında küresel çapta önemli birer meydan okuma olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, doğal yaşam alanlarının tahribatı ve su kaynaklarının azalması gibi sorunlar, insanlığın karşı karşıya olduğu en büyük tehditler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, yeşil teori, çevresel sürdürülebilirlik ve ekolojik adalet ilkeleri üzerine kurulu bir yaklaşım olarak uluslararası çevre ve iklim politikalarının geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Yeşil teori, doğal kaynakların sınırlı olduğunu ve doğanın insan faaliyetlerinin sınırsız tüketimine dayanamayacağını savunur. Bu teori, ekolojik sürdürülebilirlik, ekolojik adalet ve doğa ile insan arasındaki dengeyi koruma ilkelerine dayanır. Yeşil teori, doğal kaynakların korunması ve gelecek nesiller için ekolojik dengenin sağlanmasını önemser. Sürdürülebilir tarım, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, atık yönetimi gibi konular bu ilkeler doğrultusunda ele alınır. Yeşil teori, doğal kaynakların korunması ve gelecek nesiller için ekolojik dengenin sağlanmasını önemser. Sürdürülebilir tarım, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, atık yönetimi gibi konular bu ilkeler doğrultusunda ele alınır. Yeşil teori, çevresel sorunların küresel adalet ve eşitlik perspektifinden ele alınmasını savunur. Özellikle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında iklim adaletinin sağlanması ve doğal kaynakların adil kullanımı üzerinde durur. Yeşil teori, insanın doğa üzerindeki tahakkümünü reddeder ve doğa ile uyum içinde yaşayan toplumların oluşturulmasını teşvik eder. Bu, ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını içerir.

Yeşil teori, uluslararası çevre ve iklim sorunlarının çözümüne yönelik çeşitli perspektifler sunar ve politika geliştirme süreçlerinde rehberlik eder. 2015 yılında kabul edilen Paris Anlaşması, küresel iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir adım olarak kabul edilir (European Commission, 2015, s.17). Yeşil teori, anlaşmanın temel ilkeleri olan adalet, ortak sorumluluk ve sürdürülebilirlik doğrultusunda uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesini destekler. Yeşil teori, biyolojik çeşitliliğin korunması ve ekosistemlerin sağlığının iyileştirilmesi gerektiğini vurgular. Bu bağlamda, uluslararası doğa koruma politikaları, habitat kaybı, türlerin yok olması ve ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilir yönetimi konularında yeşil teorinin ilkelerini içerir.

Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDGs), çevresel sürdürülebilirlik, iklim eylemi ve su kaynaklarının korunması gibi alanlarda uluslararası işbirliğini teşvik eder.

Yeşil teori, SDGs'nin bu hedeflerine ulaşılmasında rehberlik eder ve politika yapıcıların doğa ile uyumlu ve adil politikalar geliştirmesine yardımcı olur.

Yeşil teori, uluslararası çevre ve iklim politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynar. Politika yapıcılar, yeşil teorinin ilkelerini doğa ile uyumlu, adil ve sürdürülebilir politikalar oluşturmak için kullanabilirler. Bu bağlamda, uluslararası toplumun ortak çabaları ve yeşil teorinin rehberliği, küresel çevre ve iklim krizlerine etkili çözümler sunma potansiyeline sahiptir.

2.2.3. Yeşil Teori ve Avrupa Yeşil Mutabakatı

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'nin (AB) sürdürülebilirlik ve iklim değişikliğiyle mücadele stratejilerini içeren kapsamlı bir planıdır. Bu mutabakat, yeşil teorinin ilkelerini temel alarak AB'nin çevresel sürdürülebilirlik alanında öncü rol üstlenmesini amaçlamaktadır (Siddi, 2020, s. 22). Yeşil teori, doğa ile uyumlu yaşam ve çevresel adalet ilkeleri üzerine kurulu bir yaklaşım olarak, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temel felsefesini açıklar.

Yeşil teori, doğal kaynakların sınırlı olduğunu ve doğanın insan faaliyetlerinin sınırsız tüketimine dayanamayacağını savunur. Bu teori, ekolojik sürdürülebilirlik, ekolojik adalet ve doğa ile insan arasındaki dengeyi koruma ilkelerine dayanır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu temel ilkeleri benimseyerek ve AB'nin sürdürülebilirlik hedeflerini ileri taşıyarak iklim eylemi ve karbon nötr hedefi, ekosistem restorasyonu ve biyoçeşitlilik, sürdürülebilir ulaşım ve dijital dönüşüm alanlarında politikalar geliştirmiştir (European Commission, 2019, s.16). Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin 2050 yılına kadar karbon nötr olma hedefini belirlemiştir. Bu hedef, yeşil teorinin ekolojik sürdürülebilirlik ve doğa ile uyumlu yaşam ilkeleri ile uyumludur. Mutabakat, sera gazı emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının teşviki ve enerji verimliliğinin artırılması gibi politikaları içerir. Yeşil teori, ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin korunmasını vurgular. Avrupa Yeşil Mutabakatı da bu doğrultuda, ormanların yeniden ağaçlandırılması, sulak alanların restore edilmesi ve doğal yaşam alanlarının korunması gibi önlemleri içerir. Bu adımlar, ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilir yönetimi ve biyoçeşitliliğin korunması için önemli bir adım teşkil eder. Avrupa Yeşil Mutabakatı, sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin teşviki ve yeşil teknolojilerin benimsenmesi yoluyla karbon emisyonlarının azaltılmasını hedefler. Yeşil teori, ulaşımın çevresel etkilerini azaltarak şehirlerin yaşanabilirliğini artırmayı ve çevresel adaleti sağlamayı amaçlar.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, yeşil teorinin ilkeleri-ile uyumlu bir şekilde-AB'nin sürdürülebilirlik ve iklim politikalarını yeniden şekillendirme teşvik eder. Politika yapıcılar, yeşil teorinin

rehberliği altında, toplumun çevresel refahını artırmak ve ekonomiyi sürdürülebilir bir yola yönlendirmek için çalışmaktadırlar.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin sınırları içinde değil, aynı zamanda küresel ölçekte de etkili bir model olarak kabul edilmektedir. Mutabakat, AB'nin uluslararası arenada liderlik rolü üstlenerek, diğer ülkeleri de benzer sürdürülebilirlik hedeflerini benimsemeye teşvik etmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın uluslararası işbirliği ve iklim diplomasisine katkı sağlaması beklenmektedir.

3. TARİHSEL PERSPEKTİFTE AB ÇEVRE POLİTİKALARI VE STRATEJİLERİ

Avrupa Birliği (AB) çevre politikaları, sürdürülebilirlik bağlamına yönelik stratejiler geliştirmiştir. Çevre politikaları, uzun yıllar boyunca ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik arasındaki dengeyi kurma amacı gütmüştür. Avrupa Birliği'nin çevre politikaları, 1970'lerin başından itibaren güçlü bir şekilde şekillenmiş ve yıllar içinde kapsamlı bir şekilde gelişim göstermiştir. İlk olarak 1973'te kabul edilen Çevre Eylem Programı, Avrupa'nın çevre koruma hedeflerini belirlemiş ve hava kirliliği, su kalitesi gibi alanlarda ilk düzenlemeleri getirmiştir (European Commission, 1973, s. 7). 1980'ler ve 1990'larda, bu politikalar daha kapsamlı hale gelmiş, sürdürülebilir kalkınma ve çevre dostu teknolojilere yönelik stratejiler benimsenmiştir. Özellikle 1987'de kabul edilen Dördüncü Çevre Eylem Programı, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir tarım gibi konularda önemli adımlar atmıştır (European Commission, 1987, s. 12). 2006'da kabul edilen İklim ve Enerji Paketi, sera gazı emisyonlarını azaltma ve yenilenebilir enerji kaynaklarını artırma hedeflerini ortaya koymuştur (European Commission, 2006, s. 14). Ancak, 2019 yılında açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal), bu politikaların dönüşümünde kritik bir dönüm noktasıdır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2050 yılına kadar karbon nötr olma hedefini belirlerken, doğal kaynakların korunması, döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir tarım gibi alanlarda kapsamlı bir strateji sunmaktadır (European Commission, 2019, s. 18). Böylece, Avrupa Yeşil Mutabakatı AB'nin çevre politikalarını modernize ederek, hem çevresel hem de ekonomik reformları bir araya getirerek daha yeşil ve sürdürülebilir bir geleceği teşvik etmektedir.

Avrupa Birliği (AB), çevre politikalarını zaman içinde önemli ölçüde geliştirmiş ve uluslararası çevre standartlarıyla uyumlu hale getirmiştir. Bu politikaların arka planını ve evrimini anlamak, AB'nin çevresel sorunlara yönelik etkilerini ve başarılarını değerlendirmek açısından önemlidir. AB'nin çevre politikaları, çeşitli stratejiler ve eylem planları aracılığıyla çevresel sorunlara çözüm aramaktadır.

AB'nin çevre politikalarının gelişmesinde etkili olan ana sebepler arasında çevresel krizler, uluslararası anlaşmalar ve ekonomik faktörler bulunmaktadır. Sanayileşme ve şehirleşmenin hızlanması, özellikle 1970'lerde hava ve su kirliliği gibi çevresel sorunları yoğunlaştırmıştır. Örneğin, 1952'de Londra'da yaşanan büyük hava kirliliği olayı, çevre koruma politikalarının önemini artırmış ve AB ülkelerini çevresel düzenlemeler yapmaya teşvik etmiştir (Giddens, 2009, s. 50). Uluslararası düzeyde yapılan anlaşmalar, AB'nin çevre politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı ve 1992 yılında Rio Zirvesi, çevre sorunlarına uluslararası bir dikkat çekmiş

ve küresel işbirliği gereksinimini vurgulamıştır (United Nations, 1972, s. 5; Giddens, 2009, s. 55). Ayrıca, 1997 Kyoto Protokolü, sera gazı emisyonlarını azaltma konusunda uluslararası bir anlaşma sağlamakla kalmamış, aynı zamanda AB'nin hedeflerini belirlemiştir (Mitchell, 2004, s. 80). Ekonomik entegrasyon süreci de çevre politikalarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamış, AB'nin iç pazarının oluşturulması ve ekonomik büyüme hedefleri, çevre politikalarının ekonomik hedeflerle uyumlu hale getirilmesini zorunlu kılmıştır (O'Riordan ve Jordan, 1999, s. 94).

AB'nin çevre politikalarının gelişim süreci, çeşitli aşamalardan geçmiş ve farklı stratejiler ile eylem planları aracılığıyla şekillenmiştir. 1970'lerde, çevre politikaları Avrupa'daki ilk adımlarla şekillenmeye başlamış ve 1987'de yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi, çevre koruma hedeflerini AB'nin iç pazarının bir parçası olarak tanımlamıştır (Mitchell, 2004, s. 89). 1992 Maastricht Antlaşması ve 2001 yılında kabul edilen Avrupa Çevre Eylem Programı, çevre politikalarının kurumsal bir çerçevede uygulanmasını sağlamıştır (European Commission, 2001, s. 22; Maastricht Treaty, 1992, s. 34). 2010 yılında kabul edilen Avrupa 2020 Stratejisi, çevre politikalarını ekonomik büyüme ve istihdam hedefleri ile entegre eden bir çerçeve sunmuştur (European Commission, 2010, s. 15). 2019 yılında açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin çevre politikalarının geleceğini şekillendiren önemli bir belge olup, AB'nin 2050 yılına kadar iklim nötr olma hedefini belirlemiş ve çeşitli sektörlerde reformlar öngörmüştür (European Commission, 2019, s. 18). Bu strateji, enerji, ulaşım, tarım ve sanayi sektörlerinde geniş kapsamlı değişiklikler yapmayı hedeflemekte olup, ekonomik ve çevresel hedefleri entegre eden bir strateji olarak dikkat çekmektedir.

AB'nin çevre politikalarının hedefleri, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve ekosistemleri korumak üzerine odaklanmıştır. İklim nötrlük ve sera gazı emisyonlarının azaltılması, enerji verimliliği ve döngüsel ekonomi teşviki, biyolojik çeşitliliğin korunması ve kirlilikle mücadele, AB'nin çevre politikalarının temel hedefleridir (European Commission, 2019, s. 7; European Environment Agency, 2020, s. 22). AB, 2050 yılına kadar iklim nötr olma hedefi doğrultusunda sera gazı emisyonlarını azaltmayı, yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik etmeyi ve döngüsel ekonomiyi desteklemeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2019, s. 12). Bu hedefler, AB'nin uzun vadeli çevre stratejilerinin merkezinde yer almakta olup, enerji verimliliğini artırma ve döngüsel ekonomi uygulamalarını genişletme konularında çeşitli politikalar ve teşvikler içermektedir (European Commission, 2020, s. 15). Ayrıca, biyolojik çeşitliliği korumak ve ekosistem hizmetlerini iyileştirmek için çeşitli stratejiler geliştirilmekte ve kirlilikle mücadele ederek hava ve su kalitesini artırmak için sürekli çalışmalar yapılmaktadır

(European Environment Agency, 2021, s. 35). Bu stratejiler, doğal kaynakların korunmasını ve ekosistemlerin sürdürülebilirliğini sağlamayı hedeflemekte olup, Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal) çerçevesinde kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır (European Commission, 2020, s. 28).

AB'nin çevre politikaları tarihsel süreç içinde çevresel krizlerin, ekonomik değişimlerin ve uluslararası yükümlülüklerin etkisiyle gelişmiştir. Çevresel sorunların artışı, uluslararası anlaşmalar ve ekonomik faktörler, AB'nin çevre politikalarını şekillendiren ana etmenler olmuştur (Mitchell, 2004, s. 78). Özellikle 1970'lerde başlayan çevresel krizler ve uluslararası anlaşmalar, AB'nin çevre politikalarının gelişiminde önemli rol oynamıştır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu hedeflere ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır ve AB'nin çevre politikalarının geleceğini belirleyen temel stratejidir (European Commission, 2019, s. 18; European Environment Agency, 2021, s. 30). Bu mutabakat, enerji, ulaşım, tarım ve sanayi sektörlerinde geniş kapsamlı değişiklikler yapmayı hedeflemekte olup, ekonomik ve çevresel hedefleri entegre eden bir strateji olarak dikkat çekmektedir (European Commission, 2020, s. 22).

3.1. AB Entegrasyonun İlk Yıllarında Avrupa Topluluğu Açısından Çevre Sorunları

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) veya daha sonra Avrupa Topluluğu (AT), 1957'de Roma Antlaşması ile kurulduğunda çevre sorunları doğrudan gündem maddeleri arasında yer almıyordu. O dönemde öncelikli hedef, Avrupa'nın savaş sonrası ekonomik yeniden yapılanmasını sağlamak ve ortak bir pazar oluşturmaktı (Treaty of Rome, 1957, s. 7). Ancak, sanayileşme ve ekonomik büyümenin hız kazanması, çevresel etkilerin giderek daha fazla hissedilmesine yol açmıştır (Giddens, 2009, s. 36). 1950'lerin sonları ve 1960'ların başları, Avrupa'nın yeniden yapılanma sürecinde çevre sorunlarının öneminin artmaya başladığı bir dönemdir. Avrupa'nın savaş sonrası ekonomik kalkınma hedefleri, sanayileşmenin ve şehirleşmenin hızla ilerlemesine neden olmuş, bu süreç çevresel sorunların da ön plana çıkmasına yol açmıştır. Özellikle sanayileşme ve şehirleşmenin hızlanmasıyla birlikte hava ve su kirliliği gibi çevresel problemler öne çıkmaya başlamış; hatta 1952'de Londra'da yaşanan büyük hava kirliliği olayı, bu tür sorunların ciddiyetini gözler önüne sermiştir. Böylece Londra'daki hava kirliliği, Avrupa genelinde çevre koruma ihtiyacını ve önemini gündeme getirmiştir (Giddens, 2009, s. 37).

Avrupa Toplulukları'nın çevre politikalarının ilk işaretleri, 1960'ların başlarında şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde, sanayileşme ve ekonomik entegrasyon süreçleri, çevresel sorunları da beraberinde getirmiş ve bu sorunlara yönelik stratejiler geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Çevre kirliliği ve ekosistem bozulması gibi problemler, Avrupa'nın ekonomik

büyüme hedefleriyle uyumlu bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır (Treaty of Rome, 1957, s. 32). Avrupa Toplulukları, çevre sorunlarına yönelik ilk adımlarını 1960'larda atmaya başlamıştır. Bu dönemde çevre sorunlarına dair ulusal ve uluslararası farkındalık artmış; çeşitli çevre sorunları belirlenerek ve bu sorunlarla başa çıkabilmek adına bir dizi önlem ve strateji geliştirilmiştir. Özellikle 1970'lere gelindiğinde, çevre sorunları Avrupa'nın gündeminde önemli bir yer kazanmış ve bu alandaki politikalar daha da somutlaştırılmıştır (European Commission, 1972, s. 13).

Avrupa Toplulukları'nın çevre politikaları, bu erken yıllarda ekonomik ve sanayi politikalarıyla entegre bir şekilde gelişmiştir (European Commission, 1972, s. 18). 1960'larda, çevre kirliliğini kontrol altına almak için çeşitli düzenlemeler ve stratejiler üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, uluslararası düzeyde çevre koruma konusundaki gelişmeler de Avrupa'nın çevre politikalarını etkilemiştir. 1972'de Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı, çevre sorunlarına uluslararası dikkat çekmiş ve Avrupa'nın çevre politikalarını uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmesinde küresel işbirliği gereksinimini vurgulamıştır (United Nations, 1972, s. 25). Bu konferans, Avrupa Toplulukları'nın çevre politikalarının uluslararası standartlarla uyumlu hale gelmesinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve çevresel sorunların çözümüne yönelik küresel bir çerçeve sunmuştur.

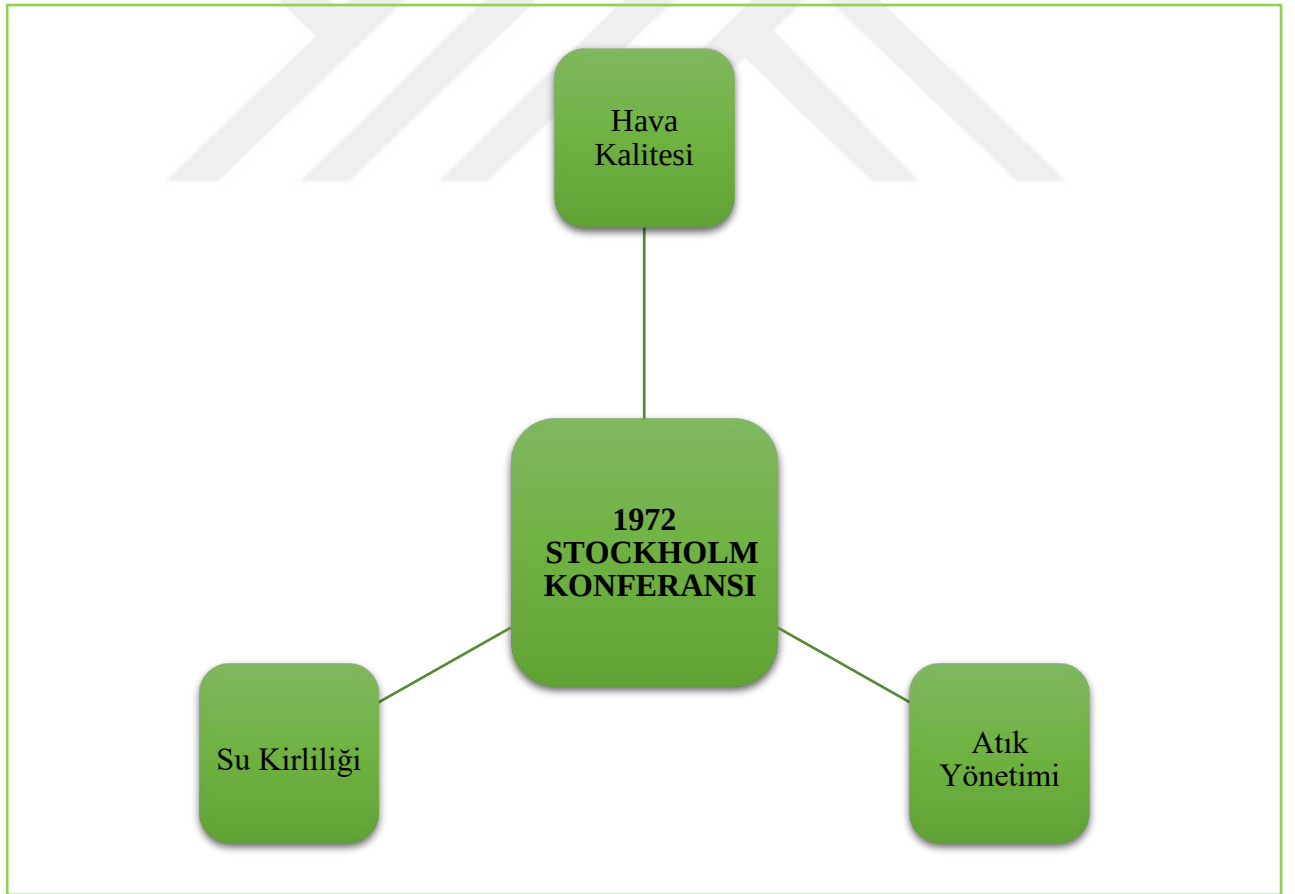
Sonuç olarak, Avrupa Toplulukları'nın çevre sorunlarına yaklaşımı, 1950'lerin sonlarından itibaren şekillenmeye başlamış ve bu süreçte sanayileşme, şehirleşme ve uluslararası çevre anlaşmaları gibi faktörlerin etkisi altında gelişmiştir (United Nations, 1972, s. 25). Bu dönemde yaşanan çevresel sorunlar ve uluslararası gelişmeler, Avrupa Toplulukları'nın çevre politikalarının temelini oluşturmuş ve bu politikaların dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır (Akdur, 2005, s. 107). Avrupa'nın çevre politikalarının tarihsel gelişimi, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin ve stratejilerinin şekillenmesinde kritik bir rol oynayarak gelecekteki çevre politikalarının temel taşlarını oluşturmuştur (European Commission, 1972, s. 22).

3.2. 1970'li Yıllarda Avrupa Topluluğu (AT) ve Çevre

1970'li yıllar, Avrupa Topluluğu'nun (AT) çevre politikalarının önemli bir evrim geçirdiği ve bu alanda köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu yıllar, Avrupa'nın çevresel sorunlarla yüzleşmeye başladığı ve bu sorunları çözmek için çeşitli stratejiler geliştirdiği bir dönemi temsil etmektedir. Avrupa Topluluğu'nun çevre politikaları, 1970'lerin başından itibaren önemli bir gelişim göstermiş, çeşitli sorunlarla karşılaşmış ve bu sorunlara yönelik önlemler alınmıştır (European Commission, 1972, s. 12).

1972 yılında Stockholm’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı, çevre sorunlarının uluslararası bir düzeyde ele alınmasına öncülük etmiştir. Bu konferans, çevre koruma konusundaki küresel işbirliği gereksinimini vurgulamış ve çevre politikalarının uluslararası standartlarla uyumlu hale gelmesi için önemli bir adım olmuştur (United Nations, 1972, s. 22). Stockholm Konferansı, Avrupa Topluluğu’nun çevre politikalarının gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuş ve bu süreçte Avrupa’nın çevre koruma stratejilerinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur (European Commission, 1972, s. 18).

1970’lerin başında, Avrupa Topluluğu çevre sorunlarına yönelik ilk somut adımlarını atmaya başlamıştır. 1972 yılında Avrupa Komisyonu, Avrupa’nın çevre sorunlarına yönelik ilk eylem planını açıklamıştır. Bu eylem planı, çevre kirliliği, doğal kaynakların korunması ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi konulara odaklanmıştır (European Commission, 1972, s. 19). Bu eylem planı, Avrupa’nın çevre sorunlarına yönelik stratejik bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamıştır ve Avrupa’nın çevre koruma stratejilerinin temelini atmıştır (European Commission, 1972, s. 26).

Şekil 3.1. Çevre Politikalarının (Stockholm Konferansı) Temel Alanları

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir (European Commission, 1972).

Bu dönemde alınan önlemler, hava kirliliğinin kontrol altına alınması, su kirliliğinin azaltılması ve atık yönetimi gibi temel konuları kapsamaktadır (bkz. Şekil 2.1). Sanayileşmenin getirdiği hava kirliliğinin kontrol altına alınması için hava kalitesinin iyileştirilmesi hedeflenerek, hava kalitesinin uluslararası standartlara uyumu sağlanmaya çalışılmıştır (European Commission, 1972, s. 11). Yine bununla beraber, su yollarının kirliliği kontrol altına alınmaya çalışılmış ve bu yönde projeler geliştirilmiştir (European Commission, 1972, s. 19). Ayrıca, atıkların olumsuz çevresel etkilerinin azaltılması da önemli stratejilerin geliştirilmesine öncü olmuştur (European Commission, 1972, s. 21). Avrupa Topluluğu, bu sorunlara yönelik geliştirdiği düzenlemeler, stratejileri ve çevre politikalarını, ekonomik ve sanayi politikalarıyla entegre bir şekilde yürütmüştür (O’Riordan ve Jordan, 1999, s. 45). Bu süreçte, çevre sorunlarına yönelik alınan önlemler, uzun vadeli çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmayı amaçlamıştır.

Konferans, çevresel sürdürülebilirlik ve uluslararası işbirliği konularında geniş bir vizyon sunmuş, çevre sorunlarına dair küresel bir anlayış geliştirilmesini teşvik etmiştir. Ayrıca, Avrupa Topluluğu’nun çevre politikalarını uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmesi yönünde bir baskı oluşturmıştır. Stockholm Konferansı’nda alınan kararlar, çevre politikalarının uluslararası bir düzeyde koordine edilmesini ve çevre koruma konusunda küresel bir strateji geliştirilmesini teşvik etmiştir (United Nations, 1972, s. 15). Avrupa Topluluğu, bu konferanstan aldığı ilhamla, çevre politikalarını daha sistematik ve uluslararası standartlarla uyumlu bir şekilde geliştirmeye başlamıştır (European Commission, 1972, s. 28).

1970’ler boyunca Avrupa Topluluğu, çevre kirliliğini kontrol altına almak ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için çeşitli düzenlemeler ve stratejiler geliştirmiştir. Bu dönemde, su kirliliğini kontrol altına almak, hava kalitesini iyileştirmek ve atık yönetimi konularında düzenlemeler yapılarak çevre kirliliğini azaltmayı ve doğal kaynakları korumayı hedeflemiştir (European Commission, 1972, s. 33). Önemli gelişmelerden biri, 1973’te kurulan Avrupa Çevre Ajansı’dır. Avrupa Çevre Ajansı, Avrupa Topluluğu’nun çevre politikalarının etkinliğini artırmak ve çevre verilerini toplamak amacıyla önemli bir adım olmuştur (Mitchell, 2004, s. 53). Böylece, Avrupa Çevre Ajansı, çevre verilerinin izlenmesini ve raporlanmasını sağlamış, çevresel sorunların daha etkili bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunmuştur (Mitchell, 2004, s. 58). Ayrıca, çevre koruma konusundaki uluslararası anlaşmalar ve protokoller, Avrupa’nın çevre politikalarını şekillendirmede etkili olmuştur. 1979’da imzalanan Viyana Protokolü, Avrupa’nın çevre politikalarının uluslararası standartlarla uyumlu hale gelmesine katkıda bulunmuştur. Bu protokol, ozon tabakasının korunmasına yönelik uluslararası bir çaba olarak öne çıkmıştır (Mitchell, 2004, s. 63). Bu dönemde, çevre politikalarının uluslararası düzeyde

koordine edilmesi ve çevre koruma konusundaki işbirliği gereksinimleri vurgulanmıştır. Avrupa Topluluğu, bu süreçte uluslararası anlaşmalar ve protokoller aracılığıyla çevre politikalarını güçlendirmiş ve küresel çevre koruma çabalarına katkıda bulunmuştur (Mitchell, 2004, s. 60).

1970'ler, Avrupa Topluluğu'nun çevre politikalarının gelişiminde kritik bir dönemi temsil etmektedir. Sanayileşme ve şehirleşmenin getirdiği çevresel sorunlar, uluslararası anlaşmalar ve iç politikalarla şekillenen çevre politikaları, Avrupa'nın çevre koruma çabalarını somutlaştırmıştır. Avrupa Topluluğu'nun çevre politikalarının kurumsallaşmasına ve çevresel sorunlara yönelik daha kapsamlı stratejilerin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca, Avrupa Topluluğu'nun çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasında belirleyici olmuştur (O'Riordan ve Jordan, 1999, s. 55).

3.3. Tek Pazar Hedefinde AT ve Çevre

1957 Roma Antlaşması'ndan itibaren ekonomik entegrasyonu hedefleyen Avrupa Topluluğu (AT), zamanla çevre politikalarını da entegrasyon sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak görmeye başlamıştır. Maastricht Antlaşması'na kadar geçen süreçte, çevre koruma ve ekonomik büyüme arasındaki dengeyi sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmış ve çevre politikaları kurumsallaştırılmıştır. Avrupa Topluluğu'nun (AT) çevre politikaları, tek pazar hedefi çerçevesinde önemli evrimler geçirmiştir. Böylece 1980'ler, Avrupa Topluluğu'nun (AT) çevre politikalarının sistematik bir şekilde ele alındığı ve tek pazar hedefi doğrultusunda şekillendirildiği önemli bir dönem olmuştur. Bu dönemde, çevre koruma, ekonomik entegrasyonun bir parçası olarak görülmeye başlanmış ve çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreçte, üye devletlerarasındaki farklı düzenlemeler ve standartlar, iç pazarın işleyişini olumsuz etkileyebileceği için ortak kurallar belirlenmiştir.

Tek Pazar (single market); ülkeler arasında malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını kısıtlayan her türlü engelin kaldırılarak tek bir iç pazarın kurulmasıdır (Dağ, 2016, s. 343). Daha basit tanımla; mal, hizmet, sermaye ve iş gücünün serbest dolaşımını sağlayan ekonomik bir yapıdır. Aynı zamanda Avrupa Topluluğu'nun en önemli ekonomik entegrasyon projelerinden biridir. Bu yapı, mal, hizmet, sermaye ve iş gücünün serbest dolaşımını sağlayarak ekonomik sınırları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Tek Pazar, ekonomik entegrasyonu desteklemekle birlikte, çevresel politikaların uyumlaştırılmasına ve çevresel standartların belirlenmesine de olanak tanımaktadır (Pelkmans, 1997, s. 123).

Tek Pazar kavramı, 1957 Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun temellerinin atılmasıyla başlamıştır (the Treaty of Rome, 1957, s. 4). 1986'da imzalanan Tek Avrupa Senedi, bu kavramı hukuki olarak güçlendirmiş ve üye ülkeler arasında ekonomik bariyerlerin kaldırılmasını hedeflemiştir (Single European Act, 1987, s. 2). 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile de tek pazar, daha da genişlemiştir (Maastricht Treaty, 1992, s.14). Bu bağlamda, 1987'de imzalanan Tek Avrupa Senedi ve 1992'deki Maastricht Antlaşması önemli adımlar olarak görülmektedir.

1986'da imzalanan ve 1987'de yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi (Single European Act), çevre korumanın ekonomik büyüme ve entegrasyon sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamıştır (Single European Act, 1987, s. 12). Bu belge, AT'nin çevre koruma konusundaki taahhütlerini ve hedeflerini resmi olarak belirleyen ilk antlaşmalardan biridir. Tek Avrupa Senedi ile birlikte, çevre politikalarının AT'nin tüm politika alanlarına entegre edilmesi hedeflenmiştir. Bu entegrasyon süreci, çevresel sürdürülebilirlik ilkesinin ekonomik politikalarla uyumlu hale getirilmesini sağlamış ve çevre koruma konusunda daha kapsamlı düzenlemelerin yapılmasına olanak tanımıştır (Single European Act, 1987, s. 23). Ayrıca, çevresel etkilerin değerlendirilmesi ve önleyici tedbirler alınması, AT'nin çevre politikalarının temel bileşenleri haline gelmiştir (Haigh, 1984, s. 36).

Tek Pazar Hedefi, üye devletler arasında ekonomik entegrasyonu derinleştirmeyi amaçlamış ve bu süreçte çevresel düzenlemeler büyük önem kazanmıştır. Özellikle, ürün standartları ve çevresel düzenlemeler, ticaretin önündeki teknik engelleri kaldırmayı ve üye devletler arasında eşit rekabet şartlarını sağlamayı hedeflemiştir (Knill ve Liefferink, 2007, s. 120). Bu bağlamda, çevre politikalarının uyumlaştırılması, iç pazarın işleyişi için kritik hale gelmiştir. Tek Pazar hedefi doğrultusunda çevresel standartların uyumlaştırılması sürecinde, üye devletler arasında çeşitli zorluklar yaşanmıştır. Özellikle, ekonomik çıkarlar ile çevre koruma hedefleri arasında denge sağlanması konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır (Vogel, 1995, s. 45). Bazı üye devletler, çevresel standartların sıkılaştırılmasının ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebileceğini savunurken, diğerleri çevre korumanın uzun vadede ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli olduğunu vurgulamıştır (Vogel, 1995, s. 51).

Tek Pazar hedefleri ile çevre politikalarının entegrasyonu, çevresel standartların birleştirilmesini ve çevre koruma politikalarının uyumlu hale getirilmesini sağlamıştır (Jordan, 2005, s. 93). Çevre politikaları, iç pazarın işleyişini ve rekabet koşullarını iyileştirmek amacıyla ekonomik hedeflerle uyumlu hale getirilmiştir. Ayrıca, çevresel standartların birleşimi sayesinde, iç pazarın işleyişi ve rekabet koşulları da iyileştirilmiştir. Burada çevre dostu

teknolojilerin ve çevresel standartların da bu entegrasyon sürecinde önemli rol oynadığını belirtmek gerekmektedir (Knill ve Liefferink, 2007, s. 147). Çevre politikalarının tek pazar düzenlemeleriyle uyumlu hale getirilmesi, hem ekonomik rekabeti artırıcı hem de çevresel korumayı sağlayıcı tedbirler alınarak gerçekleştirilmiştir (Knill ve Liefferink, 2007, s. 149). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda, çevresel standartların uyumlu hale getirilmesi ve ekonomik faaliyetlerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması açısından önemli bir zemin sunmaktadır (Carson, 2017, s. 52). Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için ekonomik hedeflerle çevresel hedefler arasında bir denge kurularak, hem çevresel koruma hem de ekonomik büyüme sağlanmaya çalışılmıştır. Tek Pazar içinde sürdürülebilir büyüme stratejileri, yeşil ekonomi ve döngüsel ekonomi modelleri çerçevesinde şekillenmektedir (Geels, 2014, s. 67). Bu stratejiler, hem ekonomik büyüme hem de çevresel koruma hedeflerini birlikte sağlamayı amaçlamaktadır. Yeşil ekonomi, doğal kaynakların daha verimli kullanılmasını ve çevresel etkilerin azaltılmasını teşvik ederken; döngüsel ekonomi, atıkların yeniden kullanımını ve geri dönüşümünü ön planda tutmaktadır (Geels, 2014, s. 68).

Avrupa Topluluğu'nun Tek Pazar hedefleri ile çevre politikaları arasındaki entegrasyon, hem ekonomik kalkınma hem de çevresel koruma açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Çevre politikalarının Tek Pazar düzenlemeleriyle uyumlu hale getirilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynamıştır. Böylece, çevresel standartların uyumlaştırılması ve ekonomik hedeflerin dengelenmesi, iç pazarın verimliliğini artırmış ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamıştır. 1980'ler, Avrupa Topluluğu'nun çevre politikalarının sistematik bir şekilde ele alındığı ve tek pazar hedefi doğrultusunda şekillendirildiği önemli bir dönem olmuştur. Tek Avrupa Senedi ile birlikte, çevre koruma, AT'nin resmi hedeflerinden biri haline gelmiş ve çevresel düzenlemelerin uyumlaştırılması süreci hızlanmıştır. Bu dönemde, çevre politikalarının entegrasyonu ve uyumlaştırılması, iç pazarın işleyişi açısından kritik hale gelmiş ve çevresel sürdürülebilirlik ilkesinin ekonomik politikalarla uyumlu hale getirilmesi hedeflenmiştir. Çevresel düzenlemeler ve ilkeler, AT'nin çevre koruma politikalarının etkinliğini artırmış ve üye devletler arasında çevresel işbirliğini teşvik etmiştir. Maastricht Antlaşması'ndan önce, AT'nin çevre politikaları, kurumsal ve sistematik bir yapıya kavuşmuş ve çevre koruma hedefleri daha etkin bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır (Knill ve Liefferink, 2007, s. 150; Carson, 2017, s. 54; Geels, 2014, s. 70).

3.4. Maastricht Antlaşması ve Çevre

Aralık 1991 yılında kabul edilip 1993 yılı Kasım ayında yürürlüğe giren ve Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği'nin (AB) hukuki ve kurumsal yapısının

temellerini atan ve Avrupa bütünleşme tarihinin en önemli dönüm noktası olan antlaşmadır (Dağ, 2016, s. 248). Maastricht Antlaşması, 29 Temmuz 1992 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştır. (Maastricht Treaty, 1992, s. 1). Avrupa Birliği'nin (AB) kurumsal ve hukuki yapısını temelden değiştiren bu antlaşma, Avrupa Topluluklarını Avrupa Birliği'ne dönüştürmüş ve AB'nin çevre politikalarında köklü değişikliklere yol açmıştır (Maastricht Treaty, 1992, s. 10). Böylece Avrupa'nın siyasal entegrasyonunu başlatmıştır. Çevre politikaları güçlendirilerek, antlaşmanın önemli bir parçası olarak belirlenmiş ve AB'nin çevresel hedeflerinin entegrasyonu da sağlanmıştır (Maastricht Treaty, 1992, s. 63). Antlaşma, çevre koruma ile ilgili hedeflerin belirlenmesi, uygulanması ve izlenmesi sürecinde AB'nin yetkilerini artırmıştır (Maastricht Treaty, 1992, s. 68). Maastricht Antlaşması ile birlikte, çevre politikaları Avrupa Birliği'nin temel hedefleri arasında yer almış, çevresel sorunların çözümüne yönelik kapsamlı bir yaklaşım benimsenmiştir. Antlaşma, çevre koruma alanında üye devletler arasındaki işbirliğini teşvik etmiş ve çevre politikalarının tüm AB politikalarıyla uyumlu hale gelmesini sağlamıştır (Smith, 2010, s. 45)

Maastricht Antlaşması, çevre politikalarının AB hukukuna entegrasyonunu sağlamıştır. Çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri, AB'nin iç pazar hedefleri ile uyumlu hale getirilmiştir (Jones, 2012, s. 82). Antlaşma, çevresel etkilerin değerlendirilmesi ve çevre standartlarının yükseltilmesi gibi konularda önemli düzenlemeler getirmiştir (Maastricht Treaty, 1992, s. 12). Antlaşma, çevre ile ilgili politika alanlarını geniş bir çerçevede ele alarak, üye devletlerin çevre koruma konusunda daha etkin bir şekilde işbirliği yapmalarını teşvik etmiştir. Bu düzenlemeler arasında, çevre koruma hedeflerinin belirlenmesi, çevresel etki değerlendirmelerinin yapılması ve çevresel standartların artırılması gibi konular yer almaktadır. Maastricht Antlaşması, çevre koruma politikalarının tüm AB politikalarıyla uyumlu hale gelmesini sağlamış, üye devletlerin çevre koruma konusundaki işbirliklerini teşvik etmiştir (Green, 2019, s. 155). Maastricht Antlaşması'nın çevre hukuku üzerindeki etkileri, AB hukukunun çevre ile ilgili düzenlemeler içermesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Antlaşma, çevre koruma konusunda geniş kapsamlı bir hukuki çerçeve sunmuş, çevre hukukunun temel ilkelerini belirlemiştir (Doe, 2018, s. 453). Bu çerçevede, çevre ile ilgili düzenlemeler AB'nin temel anlaşmalarına dahil edilerek, çevre hukuku ve politika süreçlerinin sistematik bir şekilde yürütülmesi sağlanmıştır. Çevre koruma konusundaki hedeflerin belirlenmesi ve uygulanması sürecinde AB kurumlarının rolü güçlendirilmiş, çevre koruma ile ilgili hukuki çerçeve genişletilmiştir (Smith, 2010, s. 75).

Maastricht Antlaşması'nın çevre politikalarına yönelik uygulama süreci, antlaşmanın hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından kritik bir aşamadır. Çevre politikalarının uygulanması, AB Komisyonu ve üye devletler arasında işbirliği gerektirmiştir (White, 2020, s. 89). Uygulama sürecinde, çevre koruma stratejileri ve politikaları, AB'nin diğer politika alanlarıyla entegrasyon sağlanarak hayata geçirilmiştir. Çevre politikalarının etkinliğini artırmak için çeşitli izleme ve değerlendirme mekanizmaları geliştirilmiştir. Maastricht Antlaşması'nın çevre politikaları üzerindeki etkileri, çeşitli çevresel sonuçlarla kendini göstermiştir. Antlaşma, çevre koruma standartlarının yükseltilmesi, çevresel etki değerlendirmelerinin yapılması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin belirlenmesi gibi konularda önemli gelişmelere yol açmıştır (Smith, 2010, s. 78). Bu süreçte, AB üye devletleri arasında çevre koruma konusunda daha etkin bir işbirliği sağlanmış, çevresel standartların belirlenmesi ve uygulanması süreçlerinde ilerlemeler kaydedilmiştir. Ayrıca, çevre koruma konusundaki hedefler, AB'nin diğer politikalarıyla uyumlu hale getirilmiştir. Çevresel sonuçların izlenmesi ve değerlendirilmesi, çevre politikalarının etkinliğini artırmak için önemlidir.

Maastricht Antlaşması'nın çevre politikaları üzerindeki etkileri, bazı eleştiriler ve zorluklarla karşılaşmıştır. Çevre koruma politikalarının uygulanmasında yaşanan zorluklar, özellikle üye devletler arasındaki farklılıklar ve uygulama süreçlerinde karşılaşılan güçlükler şeklinde ortaya çıkmıştır (Jones, 2012, s. 110). Eleştiriler, Maastricht Antlaşması'nın çevre politikaları açısından daha etkili ve kapsamlı bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, çevre koruma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde daha etkin izleme ve değerlendirme mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Çevre politikalarının uygulanmasında karşılaşılan zorluklar, gelecekteki düzenlemelerin daha etkili bir şekilde yapılması gerektiğini göstermektedir. Antlaşma sonrası dönemde, AB'nin çevre politikaları daha kapsamlı hale gelmiş, çevresel etki değerlendirmeleri ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri belirlenmiştir. Ayrıca, çevre koruma konusundaki hedeflerin gerçekleştirilmesi sürecinde üye devletler arasında daha etkin bir işbirliği sağlanmıştır (Doe, 2018, s. 465).

Maastricht Antlaşması'nın çevre politikaları üzerindeki etkileri, gelecekteki çevre politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Maastricht Antlaşması'nın çevre politikaları üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve gelecekteki politika gelişmelerini öngörmek, AB'nin çevre koruma hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından önemlidir (White, 2020, s. 98).

3.5. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ve Çevre

Avrupa Birliği'nin (AB) çevre politikaları, bir dizi antlaşma ve düzenlemeyle şekillenmiştir. Maastricht Antlaşması'nın ardından, Amsterdam (1997) ve Nice (2001) Antlaşmaları, AB'nin çevre politikalarını önemli ölçüde dönüştürmüştür. Amsterdam Antlaşması, 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanmış ve 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma, Maastricht Antlaşması'nın ardından AB'nin kurumlarını ve politikalarını yeniden yapılandırmış, çevre politikaları açısından da önemli değişiklikler getirmiştir. Bu antlaşma, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerini Avrupa Birliği'nin temel amaçları arasına dahil etmiştir (Jäger, 2011, s. 121). Çevre koruma, ekonomik ve sosyal politika alanlarıyla uyumlu hale getirilmiş, çevre politikalarının etkinliği artırılmıştır (Treaty of Amsterdam, 1997, s. 3). Aynı zamanda Amsterdam Antlaşması, çevre ve sağlık konusunu da ön planda tutmuştur (Treaty of Amsterdam, 1997, s. 13). Çevresel sağlık risklerinin değerlendirilmesi ve bu risklerin minimize edilmesi hedeflenmiştir (Treaty of Amsterdam, 1997, s. 13). Bu bağlamda, çevre ile sağlık arasındaki bağlantının güçlendirilmesi ve bu konuda daha etkin politikaların geliştirilmesi sağlanmıştır (Kühn, 2015, s. 89). Amsterdam Antlaşması, sürdürülebilir kalkınma ilkesini AB'nin politika merkezine yerleştirmiştir. Çevre koruma ve ekonomik büyüme arasında bir denge sağlama hedefiyle, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanması teşvik edilmiştir (Schönlau, 2017, s. 175).

Nice Antlaşması, 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanmış ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma, AB'nin yapısal ve kurumsal değişikliklerini içerirken, çevre politikalarına da bazı katkılarda bulunmuştur. Ayrıca üye devletlerin çevre koruma konusunda daha etkin bir işbirliği yapmalarını desteklemektedir (Nice Treaty, 2001, s. 4). Nice Antlaşması, çevre politikalarının iç pazar politikalarıyla uyumlu hale getirilmesini sağlamıştır. Çevresel standartların iç pazarla entegrasyonu, ekonomik ve çevresel hedeflerin uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanımıştır (Nice Treaty, 2001, s. 8). Bu süreçte, çevre koruma hedefleri iç pazar hedefleriyle paralel bir şekilde ele alınmıştır (Müller, 2020, s. 109). AB'nin genişlemesine ve kurumsal yapısına yönelik önemli reformları da içeren Nice Antlaşması, çevre politikalarına doğrudan etki sağlamıştır. Böylece AB'nin çevre koruma alanındaki liderliğini yinelemiştir. Aynı zamanda antlaşmayla oybirliği yerine nitelikli çoğunluk esasının getirilmiş ve gelen AB'nin bu kurumsal değişikliği, çevre konularında daha hızlı ve etkili kararlar alınmasını sağlamıştır (Nice Treaty, 2001, s. 11).

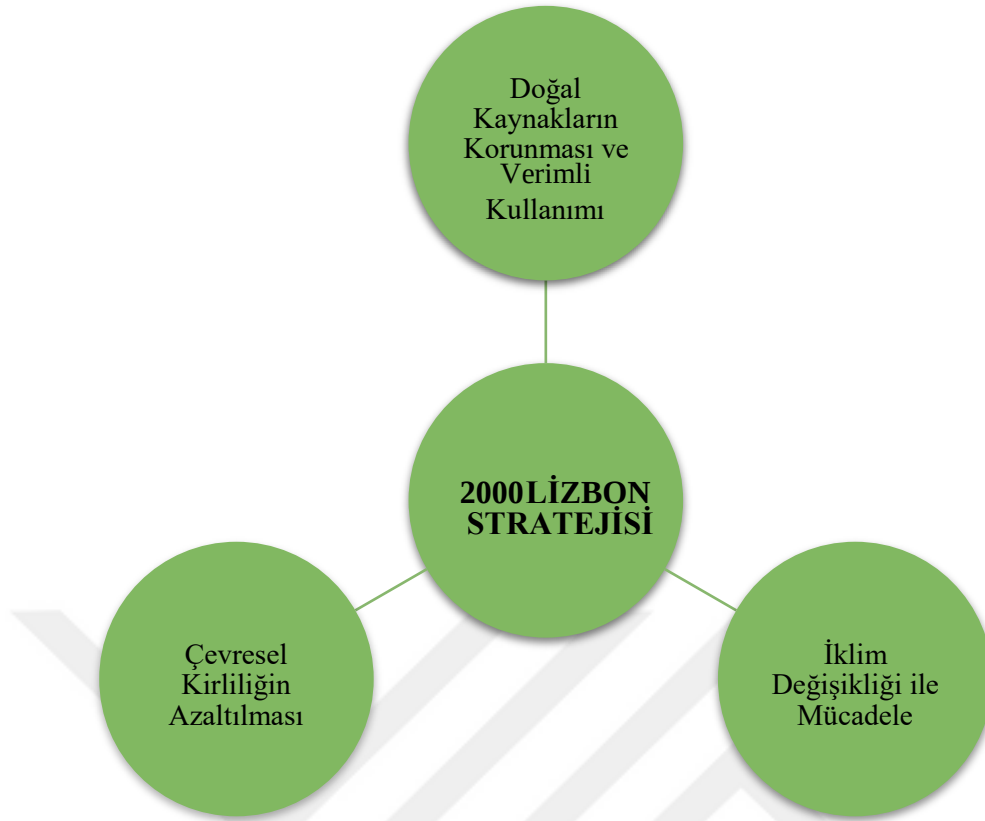
Amsterdam ve Nice Antlaşmaları, çevre politikalarının uygulama süreçlerini güçlendirmiştir. Çevre politikalarının etkinliğini artırmak amacıyla çeşitli izleme ve değerlendirme

mekanizmaları geliştirilmiştir. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları'nın çevresel sonuçları, çevre koruma standartlarının yükseltilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından önemli gelişmelere yol açmıştır. Çevresel etki değerlendirmeleri, sürdürülebilir kalkınma stratejileri ve çevresel standartlar üzerine önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Schönlau, 2017, s. 195). Amsterdam ve Nice Antlaşmaları, Avrupa'nın çevre politikaları üzerinde önemli etkiler bırakmış, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin belirlenmesi ve uygulanması sürecinde önemli değişiklikler getirmiştir. Bu antlaşmalar, AB'nin çevre hukukunun ve politikalarının gelişimine katkıda bulunmuş, çevresel standartların yükseltilmesine ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik önemli adımlar atmıştır.

3.6. 2000 Lizbon Stratejisi

2000 yılı Mart ayında Lizbon'da yapılan Avrupa Birliği devlet ve hükümet başkanları zirvesinde Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen bir stratejidir (European Commission, 2000, s. 1). 2000 Lizbon Stratejisi, Avrupa Birliği'nin (AB) 21. yüzyılda karşı karşıya kaldığı ekonomik, sosyal ve çevresel zorluklara yanıt olarak ortaya konulmuş kapsamlı bir stratejidir. Bu strateji, AB'nin 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi temelli ekonomisi olma hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır (European Commission, 2000, s. 1). Strateji, ekonomik büyüme, istihdam ve sosyal uyum odaklıdır ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamıştır.

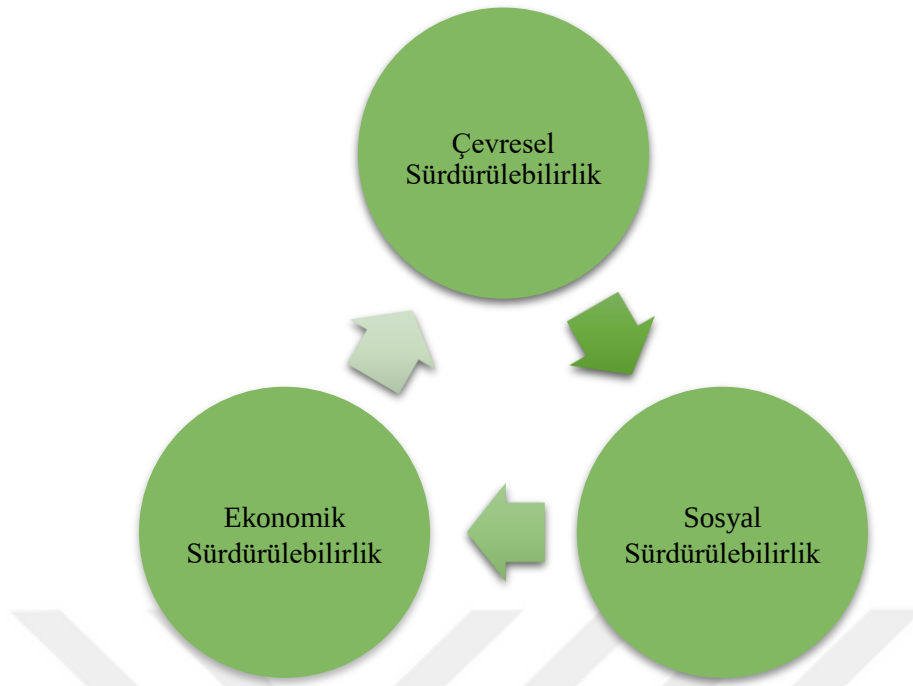
Stratejinin temel bileşenleri arasında ekonomik reformlar, yenilikçilik, sosyal politika ve çevresel sürdürülebilirlik yer almıştır (European Commission, 2000, s. 3). Lizbon Stratejisi'nin ana hedefi, ekonomik büyüme ve istihdam yaratmanın yanı sıra, sosyal uyum ve çevresel sürdürülebilirlik sağlamaktır (European Commission, 2005, s. 10). Ekonomik büyüme ve istihdam artışı, rekabetçiliğin artırılması, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel kalkınma, bilgi toplumu ve yenilikçilik konularına ağırlık veren Lizbon Stratejisi; çevre politikaları açısından, üç ana hedef belirlemiştir. Şekil 2.2'de de gösterilmiştir: Doğal kaynakların korunması ve verimli kullanımı, çevresel kirliliğin azaltılması, iklim değişikliği ile mücadele (European Commission, 2000, s. 6).

Şekil 3.2. 2000 Lizbon Stratejisi'nin Çevre Politikaları

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir (European Commission, 2000).

Doğal kaynakların korunması ve verimli kullanımı konusunda enerji verimliliğinin artırılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi öne çıkmaktadır. AB, bu konuda yenilikçi çözümler geliştirmeyi hedeflemektedir (European Environment Agency, 2001, s. 22). Lizbon Stratejisi'yle hava, su ve toprak kirliliğinin azaltılması ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi yoluyla özellikle sanayi ve tarım sektörlerinde çevresel kirliliğin azaltılması hedeflenmiştir (European Commission, 2000, s. 6). Lizbon Stratejisi, iklim değişikliği ile mücadelede lider bir rol üstlenmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2000, s. 4). Bu doğrultuda, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim dostu enerji çözümlerinin teşvik edilmesi stratejinin bu doğrultuda önemli adımlarındandır. Lizbon Stratejisi, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için bir dizi politika ve önlem geliştirmiştir. Bu bağlamda Şekil 2.3'te de görüldüğü gibi, çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ile entegre bir şekilde ele alınmıştır (European Commission, 2000, s. 4).

Şekil 3.3. 2000 Lizbon Stratejisi'nin Sürdürülebilirlik Entegrasyonu

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir (European Commission, 2000).

Strateji kapsamında enerji politikaları, ulaşım ve lojistik, sanayi ve üretim alanlarında başlıca önlemler alınmıştır. Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımını artırmak amacıyla, AB üye ülkeleri arasında enerji politikalarının uyumlu hale getirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda, enerji tasarrufu sağlayacak teknolojilerin desteklenmesi ve yenilenebilir enerji yatırımlarının teşvik edilmesi öngörülmüştür (European Commission, 2005, s. 15). Ulaşım sektöründe çevresel etkilerin azaltılması için, toplu taşımacılığın yaygınlaştırılması ve düşük emisyonlu taşıma araçlarının teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, lojistik süreçlerde verimliliğin artırılması ve çevresel etkilerin en aza indirilmesi hedeflenmiştir (European Commission, 2005, s. 8). Sanayi sektöründe çevresel performansın iyileştirilmesi için, çevre dostu üretim tekniklerinin benimsenmesi ve atık yönetimi politikalarının güçlendirilmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda, sanayi kuruluşlarının çevresel yönetim sistemlerini uygulamaları teşvik edilmiştir (European Environment Agency, 2001, s. 35).

Lizbon Stratejisi, ekonomik büyüme ve rekabetçiliği artırırken sürdürülebilirliği teşvik etmek amacıyla çeşitli önlemler geliştirmiştir. Ekonomik sürdürülebilirlik, doğal kaynakların verimli kullanılmasını ve çevresel etkilere duyarlı ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesini içerir. Yenilikçi teknolojilerin ve çevre dostu çözümlerin teşvik edilmesi, ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (European Parliament, 2010, s. 42). Lizbon Stratejisi, Ar-Ge yatırımlarını artırarak ve teknoloji transferini destekleyerek bu

alanlarda ilerleme sağlamayı hedeflemiştir. Yeşil ekonomi kavramıyla ise, ekonomik büyümeyi çevresel sürdürülebilirlik ile birleştirmeyi amaçlamaktadır (European Environment Agency, 2001, s. 53). Lizbon Stratejisi, yeşil teknolojiler ve temiz üretim süreçlerinin teşvik edilmesini sağlayacak politikalar geliştirmiştir. Bu politikalar, çevresel etkileri azaltırken ekonomik büyümeyi desteklemeyi de gerçekleştirmektedir.

Sosyal sürdürülebilirlik, toplumsal eşitlik ve refahın artırılması amacıyla çeşitli sosyal politikaların uygulanmasını içerir. Lizbon Stratejisi, sosyal sürdürülebilirlik hedeflerini çevresel hedeflerle birleştirerek bütünsel bir yaklaşım benimsemiştir. İş gücünün niteliklerini artırmak ve sürdürülebilir istihdam fırsatları yaratmak, sosyal sürdürülebilirliğin önemli bir parçasıdır. Strateji, eğitim ve mesleki eğitimi teşvik ederek ve iş gücü piyasasını iyileştirerek bu hedeflere ulaşmayı amaçlamıştır (European Commission, 2005, s. 9). Toplumsal dışlanmayı azaltmak ve sosyal eşitliği sağlamak için çeşitli sosyal yardımlar ve politika önlemleri geliştirilmiştir. Bu bağlamda, sosyal politika reformları ve toplumsal uyum projeleri öne çıkmaktadır (European Commission, 2005, s. 12).

Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması ve çevresel etkilerin en aza indirilmesini hedefler. Lizbon Stratejisi bu bağlamda enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımı, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında kritik öneme sahiptir (European Commission, 2000, s. 17). Strateji, enerji tasarrufu sağlayacak önlemleri ve yenilenebilir enerji yatırımlarını teşvik etmiştir. Ayrıca, iklim değişikliği ile mücadele için de sera gazı emisyonlarının azaltılması hedeflenmiştir. Doğal kaynakların korunması ve ekosistemlerin sürdürülebilir yönetimi, çevresel sürdürülebilirliğin temel unsurlarıdır (European Environment Agency, 2001, s. 35). Lizbon Stratejisi, bu bağlamda biyoçeşitliliğin korunmasını ve doğal habitatların sürdürülebilir kullanımını destekleyen politikalar geliştirmiştir. Atık yönetimi ve döngüsel ekonomi prensipleri, kaynak verimliliğini artırmayı ve çevresel etkileri azaltmayı amaçlar (European Commission, 2005, s. 11). Strateji, atık yönetimi ve geri dönüşüm uygulamalarını teşvik ederek bu alanda önemli adımlar atmıştır.

Lizbon Stratejisi, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları entegre eden kapsamlı bir stratejidir. Yenilenebilir enerji kullanımında kaydedilen artış, enerji verimliliği alanında sağlanan ilerlemeler ve çevre dostu teknolojilerin teşvik edilmesi gibi başarılar, Lizbon Stratejisi'nin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli katkılarda bulunmuştur (European Parliament, 2010, s. 52). Dönemin Komisyon Başkanı Romano Prodi de bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma konusundaki önceliklere vurgu yaparak “Sürdürülebilir kalkınma, Avrupa’nın geleceği için temel bir

hedefidir. Çevre koruma ve ekonomik büyüme arasındaki dengeyi sağlamak, Avrupa'nın uluslararası alandaki liderliğini pekiştirecektir." ifadesini kullanmıştır (Prodi, 2002b). Ancak, enerji geçiş sürecinde bazı üye ülkelerde yaşanan gecikmeler, iklim değişikliği ile mücadelede uluslararası işbirliğinin yeterli olmaması ve bazı sektörlerde çevresel kirliliğin devam etmesi gibi zorluklar, stratejinin çevresel hedeflerine ulaşmada engeller oluşturmuştur (European Commission, 2000, s. 7).

3.7. Lizbon Antlaşması ve Çevre

Avrupa Birliği'nin (AB) işleyişine ve yapısına önemli yenilikler getiren, AB'nin gelecekteki yönelimini belirleyen temel bir belgedir. 13 Aralık 2007'de imzalanmış ve 1 Aralık 2009'da yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma, AB'nin daha demokratik, şeffaf ve etkili bir şekilde çalışmasını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Lizbon Antlaşması, çevre politikalarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Aynı zamanda politikalarının güçlendirilmesi ve genişletilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Lizbon Antlaşması, AB'nin kurumsal yapısında ve karar alma süreçlerinde köklü değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler, çevre politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Antlaşma, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini AB'nin temel politikaları arasına dâhil etmiştir (Lisbon Treaty, 2007, s. 3).

Lizbon Antlaşması, çevre politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması açısından hukuki dayanak ve yetki paylaşımı konularında önemli değişiklikleri içermektedir. Lizbon Antlaşması, çevre koruma politikalarının hukuki temelini güçlendirmiştir. AB Antlaşması'nın 191-193. maddeleri, çevre koruma politikalarının hedeflerini ve uygulama yöntemlerini belirlemiştir. Bu maddeler, çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması ve iklim değişikliği ile mücadele gibi konuları kapsamaktadır (Lisbon Treaty, 2007, s. 54). Çevre politikaları konusunda üye devletler ve AB arasında yetki paylaşımı daha net bir şekilde tanımlanmıştır. Bu durum, çevre politikalarının daha etkin bir şekilde uygulanmasına olanak sağlamıştır (Lisbon Treaty, 2007, s. 22). Böylece üye devletler, çevre koruma önlemlerini kendi ulusal politikaları ile uyumlu hale getirmek zorundadır.

Sürdürülebilir kalkınma, Lizbon Antlaşması'nın en önemli bileşenlerinden biridir. Antlaşma, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için çevre koruma, ekonomik büyüme ve sosyal eşitlik arasındaki dengeyi sağlama çabalarını güçlendirmiştir (Lisbon Treaty, 2007, s. 7). Lizbon Antlaşması, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için çeşitli önlemler ve politikalar geliştirmiştir (bkz. Şekil 2.4). Örneğin, İklim değişikliği, AB'nin çevresel sürdürülebilirlik politikalarının merkezinde yer almaktadır. İklim değişikliği ile mücadele konusunda Lizbon

Antlaşması, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi gibi konularda daha iddialı hedefler belirlemiştir (Lisbon Treaty, 2007, s. 13). Bu kapsamda, 2020 yılına kadar sera gazı emisyonlarının 1990 seviyesine göre %20 azaltılması hedeflenmiştir. Ayrıca Lizbon Antlaşması, doğal kaynakların korunması konusuna da büyük önem vererek, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve biyoçeşitliliğin korunması için çeşitli tedbirler öngörmektedir. Bu kapsamda, AB'nin çevresel sürdürülebilirlik politikalarının temel unsurları arasında doğal kaynakların verimli kullanımı yer almaktadır (European Environment Agency, 2010, s. 28). Ayrıca, su kaynaklarının korunması ve hava kalitesinin iyileştirilmesi de antlaşmanın öncelikleri arasındadır.

Ekonomik sürdürülebilirlik, Lizbon Antlaşması'nın önemli bir diğer boyutudur. Antlaşma, ekonomik büyümeyi çevresel sürdürülebilirlik ile uyumlu hale getirmek için yeşil ekonomi ve enerji verimliliğine dikkat çekmiştir (bkz. Şekil 2.4). AB, yeşil ekonomi politikalarını teşvik ederek ekonomik faaliyetlerin çevresel etkilerini azaltmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, çevre dostu teknolojilerin ve yenilikçi çözümlerin desteklenmesi öncelikli hale gelmiştir (Lisbon Treaty, 2007, s. 15). Örneğin, enerji verimliliği sağlayan teknolojilerin geliştirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması bu politikalar arasında yer almaktadır. Enerji verimliliği, ekonomik sürdürülebilirlik açısından kritik bir öneme sahiptir. Lizbon Antlaşması, enerji tasarrufu sağlayacak teknolojilerin ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmayı amaçlamaktadır (Lisbon Treaty, 2007, s. 31). Bu kapsamda, enerji verimliliği direktifleri ve yenilenebilir enerji hedefleri belirlenmiştir.

Lizbon Antlaşması, sosyal sürdürülebilirlik hedeflerini de içermektedir. Bu hedefler, toplumsal refahın artırılması ve sosyal eşitliğin sağlanması amacıyla istihdam, eğitim ve toplumsal dışlanma ile mücadele konularına dikkat çekmektedir (bkz. Şekil 2.4). Lizbon Antlaşması, istihdam fırsatlarının artırılması ve eğitim kalitesinin iyileştirilmesi gibi konularda önemli adımlar atılmasını öngörmektedir. Bu kapsamda, iş gücünün niteliklerini artırmak ve sürdürülebilir istihdam fırsatları yaratmak amaçlanmaktadır (Lisbon Treaty, 2007, s. 20). Ayrıca, genç işsizliği ile mücadele ve mesleki eğitimin güçlendirilmesi de antlaşmanın hedefleri arasındadır. Toplumsal dışlanmayı azaltmak ve sosyal eşitliği sağlamak için çeşitli sosyal politikaların uygulanması öngörülmüştür. Bu bağlamda, sosyal yardımlar ve toplumsal uyum projeleri öncelikli hale gelmiştir (Lisbon Treaty, 2007, s. 40). Özellikle, dezavantajlı grupların topluma entegrasyonunu sağlamak için çeşitli projeler geliştirilmiştir.

Şekil 3.4. Lizbon Antlaşması'nda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Kaynak: Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir (Lisbon Treaty, 2007).

Lizbon Antlaşması, çevre koruma politikalarının daha etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla çeşitli önlemler ve politikalar geliştirmiştir. İklim değişikliği ile mücadele kapsamında, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi gibi konularda daha iddialı hedefler belirlenmiştir. Örneğin, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarının %40 oranında azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji tüketimindeki payının %27'ye çıkarılması hedeflenmiştir (Lisbon Treaty, 2007, s. 18). Antlaşma, doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı konularında çeşitli tedbirler öngörmektedir. Bu kapsamda, biyoçeşitliliğin korunması ve ekosistemlerin sürdürülebilir yönetimi gibi konulara önem verilmiştir. Ayrıca, ormanların korunması ve sürdürülebilir orman yönetimi uygulamaları da antlaşmanın hedefleri arasındadır. (European Environment Agency, 2010, s. 5). Lizbon Antlaşması, atık yönetimi ve döngüsel ekonomi prensiplerini benimsemiştir. Bu kapsamda, kaynak verimliliğini artırmak ve çevresel etkileri azaltmak amacıyla geri dönüşüm ve atık yönetimi uygulamalarının teşvik edilmesi öngörülmüştür (Lisbon Treaty, 2007, s. 4). AB, atık oluşumunu azaltmak, geri dönüşümü artırmak ve atıkların sürdürülebilir yönetimini sağlamak için çeşitli direktifler ve düzenlemeler yapmıştır.

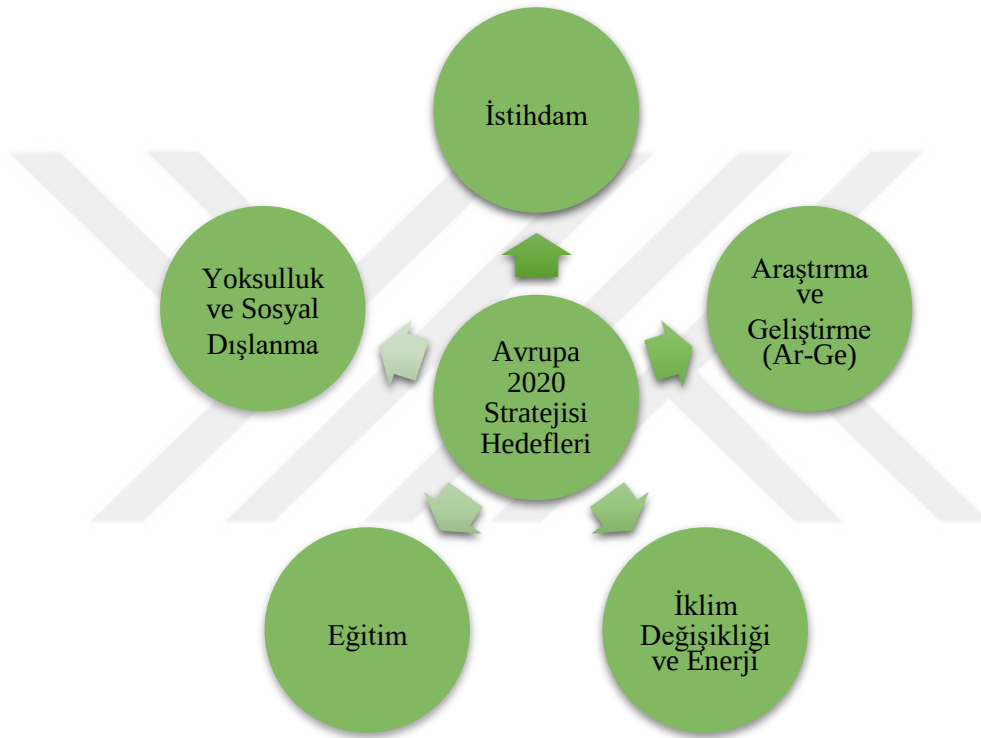
Lizbon Antlaşması'nın uygulanması sürecinde enerji verimliliği alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Yenilenebilir enerji kullanımının artırılması ve enerji tasarrufu sağlayacak teknolojilerin desteklenmesi bu başarılarından bazılarıdır (European Parliament, 2010, s. 50). Çevresel performansın iyileştirilmesi açısından da önemli katkılarda bulunmuştur. Çevre dostu üretim tekniklerinin benimsenmesi ve atık yönetimi politikalarının güçlendirilmesi bu alandaki

başarılar arasındadır. Ayrıca, hava kalitesinin iyileştirilmesi ve su kaynaklarının korunması konularında da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (European Environment Agency, 2010, s. 52). Lizbon Antlaşması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak amacıyla çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları entegre etmiştir. Ancak, bazı zorluklar ve eksiklikler, antlaşmanın çevresel hedeflerine ulaşmada engeller oluşturmuştur. Enerji geçiş sürecinde bazı üye ülkelerde yaşanan gecikmeler, Lizbon Antlaşması'nın çevresel hedeflerine ulaşmada zorluklar oluşturmuştur. Bu durum, enerji politikalarının uyumlu hale getirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Lisbon Treaty, 2007, s. 5). Özellikle, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş sürecinde yaşanan teknik ve ekonomik zorluklar dikkate değerdir. İklim değişikliği ile mücadelede uluslararası işbirliğinin yeterli olmaması, antlaşmanın çevresel hedeflerine ulaşmada engeller yaratmıştır. Bu durum, iklim politikalarının daha etkili bir şekilde uygulanmasını gerektirmektedir (European Parliament, 2010, s. 60). Bu nedenle, AB'nin çevre politikalarının daha etkin bir şekilde uygulanması ve uluslararası işbirliğinin artırılması gerekmektedir.

3.8. Avrupa 2020 Stratejisi

Avrupa 2020 Stratejisi, Avrupa Birliği'nin (AB) ekonomik büyüme ve istihdam politikalarını şekillendiren kapsamlı bir stratejidir ve 2010 yılında başlatılmıştır (Demirtaş, 2024, s. 73). Avrupa 2020 Stratejisi, çevresel sürdürülebilirliği ekonomik büyüme ve sosyal kapsayıcılık ile dengeli bir şekilde ele almış, AB'nin çevre politikalarını daha kapsamlı bir şekilde genişletmiştir (European Commission, 2010, s. 12). AB'nin sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme hedeflerine ulaşmasını sağlamak için belirlenmiştir. Avrupa 2020 Stratejisi, üç ana öncelik etrafında şekillenmiştir: akıllı büyüme, sürdürülebilir büyüme ve kapsayıcı büyüme (European Commission, 2010, s. 1). Bu strateji kapsamında belirlenen hedefler ve politikalar, AB'nin küresel rekabet gücünü artırmayı ve sosyal uyumu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Şekil 7'de de görüldüğü üzere Avrupa 2020 Stratejisi, AB'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlamak amacıyla istihdam, araştırma ve geliştirme (Ar-Ge), iklim değişikliği ve enerji, eğitim, yoksulluk ve sosyal dışlanma olmak üzere beş ana hedef belirlemiştir (European Commission, 2010). İşsizlik oranlarını düşürmek ve işgücüne katılımı artırmak amacıyla AB genelinde 20-64 yaş arası nüfusun %75'inin istihdam edilmesi hedeflenmiştir (European Commission, 2010, s. 6). Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) konusuna önem veren AB, Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın (GSYİH) %3'ünün Ar-Ge'ye ayrılması hedeflemiştir. Bu hedef, inovasyonu teşvik etmek ve Avrupa'nın küresel rekabet gücünü artırmak için belirlenmiştir (European Commission, 2010, s. 7). AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını sağlamak amacıyla iklim değişikliği ve enerji ile mücadele etmek için; sera gazı emisyonlarının 1990

seviyelerine göre %20 azaltılması, enerji verimliliğinin %20 artırılması ve enerji tüketiminin %20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması kararlaştırılmıştır (European Commission, 2010, s. 8). AB'nin eğitim seviyesini yükseltmek ve işgücü piyasasına daha nitelikli işgücü kazandırmak amacıyla okulu erken terk edenlerin oranının %10'un altına indirilmesi ve yükseköğretim mezunu olan 30-34 yaş arası kişilerin oranının %40'a çıkarılması hedeflenmiştir (European Commission, 2010, s. 9). AB'de yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altındaki kişi sayısının 20 milyon azaltılması, sosyal uyumu güçlendirmek ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla belirlenmiştir (European Commission, 2010, s. 10).

Şekil 3.5. Avrupa 2020 Stratejisi Hedefleri

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir (European Commission, 2010).

Avrupa 2020 Stratejisi, Avrupa Birliği'nin 2020 yılına kadar ekonomik büyüme ve istihdam yaratma hedeflerine ulaşmak amacıyla belirlediği bir yol haritasıdır. Bu strateji kapsamında, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ekonomik büyüme sağlamak için yedi anahtar girişim belirlenmiştir: İnovasyon birliği, gençlik hareketliliği, dijital gündem, kaynak verimliliği, sanayi politikası, yeni beceriler ve işler, yoksullukla mücadele. İnovasyon birliği ile inovasyonun desteklenmesi ve Ar-Ge yatırımlarının artırılması desteklenmektedir. Böylece, araştırma ve yenilikçiliği teşvik edilerek ekonomik büyüme desteklenecektir. Avrupa'nın inovasyon kapasitesini artırmayı ve teknolojik ilerlemeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2010, s. 12). Gençlerin eğitim ve iş piyasasına daha kolay erişimini

sağlamak ve işgücü piyasasına katılımının artırılması için gençlik hareketliliği geliştirilmiştir. Eğitim kalitesinin artırılması ve gençlerin yeteneklerinin geliştirilerek gençlerin eğitim düzeylerini artırmak ve işsizlik oranlarını düşürmek amaçlanmaktadır (European Commission, 2010, s. 13).

Dijital teknolojilerin yaygınlaştırılması ve kullanılmasıyla AB ekonomisinin dijitalleşmesinin hızlandırması amaçlanır. Bu bağlamda bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılarak ve dijital ekonominin güçlendirilerek dijital teknolojilerin kullanımını teşvik edilmiştir. Aynı zamanda dijital pazarın büyümesini sağlamak amacıyla, internet erişimini iyileştirmek ve dijital becerileri artırmak bu girişimin temel hedefleridir (European Commission, 2010, s. 14). Sürdürülebilir büyümenin teşvik edilmesi, kaynak kullanımının verimliliğinin artırılması ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi kaynak verimliliği açısından önemlidir (European Commission, 2010, s. 15). Bu noktada AB, sürdürülebilir kalkınmayı ve çevresel korumayı teşvik etmektedir. Avrupa sanayisinin rekabet gücünü artırmak amacıyla inovasyon, yeşil teknolojiler ve yüksek katma değerli ürünlerin üretimi teşvik edilmektedir. Bu adımla sanayi politikalarının modernize edilmesi ve sanayi sektörünün büyümesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2010, s. 16).

İşgücü piyasasının modernizasyonu ve iş berilerinin geliştirilmesiyle iş piyasasında yeni beceriler ve iş fırsatları artırılmak istenmektedir. Böylece iş gücünde yetkinlik artarak işsizlik oranı da düşecektir (European Commission, 2010, s. 17). Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadeleye yönelik politikaların geliştirilmesi, sosyal uyumu güçlendirmek ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla belirlenmiştir. Aynı zamanda sosyal eşitliğin sağlanması konusunda destek sağlamaktadır (European Commission, 2010, s. 18). Tüm bu girişimler, AB'nin ekonomik, sosyal ve çevresel zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Avrupa 2020 Stratejisi'nin uygulanması ve izlenmesi, AB Komisyonu ve üye ülkeler arasında işbirliği ile yürütülmektedir. Her üye ülke, stratejinin ulusal düzeyde uygulanması için kendi Ulusal Reform Programlarını (URP) hazırlamakta ve bu programlar kapsamında belirlenen hedeflere ulaşma konusunda düzenli olarak raporlar sunmaktadır. AB Komisyonu, her yıl "Avrupa 2020 Strateji Raporu" yayınlarak stratejinin genel ilerlemesini değerlendirmekte ve üye ülkelerin performansını izlemektedir. Bu raporlar, stratejinin uygulanmasında karşılaşılan zorlukları ve başarıları belgelemekte ve gelecekteki politika yönelimleri hakkında öneriler sunmaktadır (European Commission, 2010, s. 5).

Avrupa 2020 Stratejisi, AB'nin ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşmak için belirlenen önemli bir stratejidir. Strateji, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme hedefleri

etrafında şekillenmiştir ve bu hedeflere ulaşmak için belirli politikalar ve girişimler geliştirilmiştir. Uygulama sürecinde karşılaşılan zorluklara rağmen, strateji AB'nin küresel rekabet gücünü artırma ve sosyal kalkınmayı destekleme konusunda önemli katkılar sağlanmıştır. Dönemin Komisyon Başkanı José Manuel Durão Barroso strateji kapsamındaki konulara vurgu yapmıştır demeçlerinde. Barroso yeşil büyüme için, “Yeşil büyüme, Avrupa'nın yeni ekonomik modelidir. Çevresel sürdürülebilirlik, bu modelin merkezindedir ve Avrupa'nın uzun vadeli rekabetçiliği için kritik öneme sahiptir.” ifadesini kullanmıştır (Barroso, 2013b). Sürdürülebilirlik bağlamında ise, “Sürdürülebilirlik, sadece bir politika hedefi değil, aynı zamanda Avrupa'nın global arenada sorumlu bir aktör olarak konumlanmasının da temelidir.” ifadesini kullanarak Avrupa'nın yeşil büyüme stratejisine olan bağlılığını ifade etmiştir (Barroso, 2013c).

Avrupa 2020 Stratejisi, belirlenen hedeflerin büyük bir kısmında ilerleme kaydedilmesine rağmen, bazı alanlarda istenen başarıya ulaşılamamıştır. Özellikle, ekonomik krizlerin etkisiyle bazı hedeflere ulaşmak zorlaşmıştır. Örneğin, istihdam hedefleri bazı üye ülkelerde kriz nedeniyle geride kalmıştır. Bununla birlikte, eğitim ve Ar-Ge yatırımları gibi alanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. İstihdam oranlarında belirli bir artış sağlanmış olmasına rağmen, ekonomik kriz ve yapısal işsizlik sorunları bazı üye ülkelerde istihdam hedeflerine ulaşılmasını zorlaştırmıştır. Özellikle genç işsizlik oranları bazı ülkelerde hala yüksek seviyelerde seyretmektedir (European Commission, 2010, s. 7). Ar-Ge yatırımları konusunda ise, AB genelinde belirgin bir artış gözlemlenmiş ve inovasyon kapasitesinin artırılması konusunda önemli adımlar atılmıştır. Ancak, bu alanda daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerekmektedir (European Commission, 2010, s. 8).

İklim değişikliği ve enerji hedefleri konusunda ise, AB belirlenen hedeflere büyük ölçüde ulaşmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı artmış ve sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (European Commission, 2010, s. 10). Eğitim alanında, okulu erken terk edenlerin oranı düşürülmüş ve yükseköğretim mezunlarının sayısı artırılmıştır. Bu da, AB'nin eğitim seviyesini yükseltme ve işgücü piyasasına daha nitelikli işgücü kazandırma hedeflerine ulaşılmasını sağlamıştır (European Commission, 2010, s. 12). Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele konusunda ise, belirlenen hedeflere tam olarak ulaşılamamış olmasına rağmen, yoksulluk oranlarının düşürülmesi ve sosyal uyumun artırılması konusunda önemli adımlar atılmıştır (European Commission, 2010, s. 15). Dijital dönüşüm, iklim değişikliği ile mücadele ve sosyal uyumun artırılması gibi alanlarda yapılacak

olan alışmalar, AB'nin sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme hedeflerine ulaşmasını sağlayacak önemli araçlardır.

3.9. AB evre Eylem Programları

Avrupa Birliği (AB), evre politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması konusunda küresel bir liderdir. AB'nin çevresel sürdürülebilirliği sağlama amacıyla geliştirdiği evre ve Eylem Programları; evre koruma, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve çevresel bilincin artırılması konularında önemli katkılar sağlamıştır. 1973 yılında kabul edilen İlk evre Eylem Programı (1973-1976), Avrupa Birliği'nin evre politikalarının temelini oluşturmuş ve evre koruma konusunda ilk kapsamlı yaklaşımı sunmuştur. Bu program, hava ve su kirliliği, atık yönetimi ve doğal kaynakların korunması gibi temel evre sorunlarına odaklanmış ve bu alanlarda çeşitli düzenlemeler getirmiştir. Programın amacı, hava ve su kirliliğini azaltmak, doğal kaynakların korunmasını sağlamak ve çevresel bilinci artırmaktı (European Commission, 1973, s. 3). Hava kirliliği ile mücadelede, çeşitli hava kirleticilerinin sınırlandırılması için ilk düzenlemeler yapılmış ve bu konuda ye ülkeler arasında ortak standartlar oluşturulmuştur. Su kalitesinin artırılması için de, su kaynaklarının korunması ve kirleticilerin kontrol altına alınması hedeflenmiştir (European Commission, 1973, s. 8). İlk evre Eylem Programı, evre koruma konusunda ye ülkeler arasında işbirliği sağlanmasına da önemli katkılarda bulunmuştur. Bu işbirliği, çevresel sorunların sınır aşan doğasının anlaşılmasını ve ortak çözümler geliştirilmesini teşvik etmiştir. Ayrıca, evresel bilincin artırılması amacıyla, kamuoyunu bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmiştir (European Commission, 1973, s. 8). Bu ilk program, evre politikalarının Avrupa'da nasıl şekilleneceğinin temelini atmış ve gelecekteki evre eylem programlarına yön vermiştir. evre koruma konusundaki bu erken adımlar, AB'nin evre politikalarının gelişiminde önemli bir rol oynamış ve evre yönetiminde daha entegre bir yaklaşımın benimsenmesine zemin hazırlamıştır (European Commission, 1973, s. 3).

İkinci evre Eylem Programı (1977-1981), Avrupa Birliği'nin evre politikalarının gelişiminde bir adım öteye geçmiştir ve ilk programın üzerine daha kapsamlı hedefler eklemiştir. Bu program, özellikle endüstriyel kirlilik, tehlikeli maddeler ve çevresel etki değerlendirmeleri gibi kritik alanlara odaklanmış ve bu konularda yeni düzenlemeler getirmiştir (European Commission, 1977, s. 9). Endüstriyel kirliliğin kontrol altına alınması, programın temel önceliklerinden biri olmuştur. Bu kapsamda, endüstriyel faaliyetlerin çevresel etkilerini azaltmak için çeşitli önlemler getirilmiş ve sanayi süreçlerinde evre dostu teknolojilerin teşvik edilmesi sağlanmıştır. Endüstriyel atıkların yönetimi konusunda standartlar belirlenmiş ve

kirleticilerin salınımını azaltmaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır (European Commission, 1977, s. 5). Tehlikeli maddelerin yönetimi de bu programın önemli bileşenleri arasında yer almıştır. Tehlikeli kimyasal maddelerin üretimi, kullanımı ve atıklarının yönetimi konusunda kapsamlı düzenlemeler getirilmiş, bu maddelerin çevreye ve insan sağlığına olan potansiyel zararlarını en aza indirmek için stratejiler geliştirilmiştir. Özellikle, tehlikeli atıkların depolanması ve bertarafı konusunda yeni standartlar belirlenmiş ve bu süreçlerin daha güvenli hale getirilmesi sağlanmıştır (European Commission, 1977, s. 10). Çevresel etki değerlendirmeleri, bu programın bir diğer önemli hedefidir. Çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) uygulamaları, projelerin çevresel etkilerinin önceden değerlendirilmesi ve bu etkilerin minimize edilmesi amacıyla başlatılmıştır. Bu değerlendirmeler, projelerin çevresel etkilerini sistematik bir şekilde analiz etmeyi ve çevre dostu çözümler geliştirmeyi sağlamıştır (European Commission, 1977, s. 10). İkinci Çevre Eylem Programı, AB'nin çevre politikalarında önemli bir dönüm noktası olmuş ve çevresel yönetim uygulamalarının daha sistematik ve kapsamlı bir şekilde ele alınmasına zemin hazırlamıştır. Endüstriyel kirliliğin ve tehlikeli maddelerin yönetimi konularındaki yenilikler, çevresel korumanın güçlendirilmesine ve sürdürülebilir gelişim hedeflerine ulaşılmasına katkıda bulunmuştur (European Commission, 1977, s. 5).

Üçüncü Çevre Eylem Programı (1982-1986), çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik büyüme arasındaki dengeyi kurma amacıyla geliştirilmiş önemli bir programdır. Bu program, enerji verimliliğinin artırılması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve çevresel bilincin yaygınlaştırılması gibi kritik alanlara odaklanmıştır. Programın temel amacı, çevresel sorunların ekonomik kalkınmayı engellemeden çözülmesi ve bu süreçte çevresel koruma önlemlerinin artırılmasıdır. Enerji verimliliği, Üçüncü Çevre Eylem Programı'nın merkezi bir bileşeni olmuştur. Bu kapsamda, enerji tüketiminin azaltılması ve enerji kaynaklarının daha verimli kullanılması için çeşitli teşvikler ve politikalar uygulanmıştır. Enerji tasarrufu sağlayan teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanımı teşvik edilmiştir. Özellikle sanayi ve konut sektörlerinde enerji verimliliği standartları getirilmiş ve enerji tasarrufu sağlayan projelere finansal destek sağlanmıştır (European Commission, 1982, s. 6). Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı da programın önemli hedeflerinden biri olmuştur. Doğal kaynakların aşırı tüketimini önlemek ve bu kaynakların gelecek nesillere de aktarılabilmesini sağlamak amacıyla çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Ormanlar, su kaynakları ve tarım arazileri gibi doğal varlıkların korunması ve sürdürülebilir yönetimi için düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, doğal kaynakların yenilenebilirliğini sağlamak amacıyla çeşitli koruma ve yenileme projeleri başlatılmıştır (European Commission, 1982, s. 11). Çevresel bilincin artırılması, Üçüncü Çevre

Eylem Programı'nın bir diğer önemli bileşenidir. Çevre bilincinin toplum genelinde yaygınlaştırılması ve çevre koruma konularında farkındalık yaratılması amacıyla çeşitli eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmiştir. Okullarda çevre eğitimi programları başlatılmış ve kamuoyuna yönelik bilgilendirme kampanyaları yürütülmüştür. Ayrıca, çevresel konularda araştırma ve geliştirme faaliyetlerine de destek verilmiş ve çevre dostu yeniliklerin teşvik edilmesi sağlanmıştır (European Commission, 1982, s. 6). Üçüncü Çevre Eylem Programı, AB üye ülkeleri arasında çevre koruma konusundaki işbirliğini de güçlendirmiştir. Üye ülkeler arasında bilgi ve deneyim paylaşımı sağlanmış ve çevre koruma politikalarının uyumlu hale getirilmesi için çeşitli ortak projeler geliştirilmiştir. Bu işbirliği, çevresel sorunların sınır aşan doğası göz önünde bulundurularak, daha etkili ve kapsamlı çözümler üretilmesine katkı sağlamıştır (European Commission, 1982, s. 11). Bu program, çevre koruma konusundaki farkındalığın artırılmasına ve çevresel sürdürülebilirlik için atılması gereken adımların belirlenmesine yönelik önemli bir katkı sağlamıştır (European Commission, 1982, s. 6).

Dördüncü Çevre Eylem Programı (1987-1992), çevresel sürdürülebilirliği sağlama amacıyla daha kapsamlı ve entegre yaklaşımlar içermektedir. Bu programda, özellikle iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik ve sürdürülebilir tarım gibi kritik konulara odaklanılmıştır. İklim değişikliği ile mücadele, programın temel hedeflerinden biri olmuş ve bu kapsamda çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Ayrıca, biyolojik çeşitliliğin korunması için yeni stratejiler benimsenmiş ve uygulamaya konulmuştur. Sürdürülebilir tarım ve ormancılık uygulamaları da bu programın önemli bileşenleri arasında yer almış, tarım ve orman alanlarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı hedeflenmiştir (European Commission, 1987, s. 7). Program kapsamında, iklim değişikliği ile mücadele konusunda ilk adımlar atılmış, karbon emisyonlarının azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı teşvik edilmiştir. Biyolojik çeşitliliğin korunması için çeşitli koruma alanları oluşturulmuş ve biyolojik çeşitlilik politikaları geliştirilmiştir. Sürdürülebilir tarım ve ormancılık uygulamaları çerçevesinde, doğal kaynakların verimli kullanımı ve çevresel etkilerin minimize edilmesi sağlanmıştır. Bu kapsamlı ve entegre yaklaşım, çevresel sürdürülebilirlik hedefine ulaşma yolunda önemli adımlar atılmasını sağlamış ve AB'nin çevre politikaları alanında küresel bir lider olarak konumlanmasına katkıda bulunmuştur (European Commission, 1987, s. 7).

Beşinci Çevre Eylem Programı (1993-2000), sürdürülebilir kalkınma kavramını ön planda tutarak çevresel hedefleri ekonomik politikalarla entegre eden bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu program, atık yönetimi, geri dönüşüm ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi gibi konulara

odaklanarak çevresel sürdürülebilirliği artırmayı amaçlamıştır (European Commission, 1993, s. 8). Programın temel hedeflerinden biri, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve çevresel hedeflerle ekonomik büyümeyi uyumlu hale getirmektir. Bu doğrultuda, atık üretiminin azaltılması ve geri dönüşüm oranlarının artırılması için kapsamlı stratejiler geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Atık yönetimi sistemleri modernize edilmiş, geri dönüşüm süreçleri teşvik edilmiştir (European Commission, 1993, s. 8). Ayrıca, çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla yenilikçi teknolojilere yatırım yapılmış ve bu teknolojilerin sanayi ve diğer sektörlerde uygulanması teşvik edilmiştir (European Commission, 1993, s. 8). Bu çabalar, çevresel performansı artırmış ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Program, çevresel hedeflerle ekonomik politikaların entegrasyonunda önemli bir adım atmış ve çevre dostu yaklaşımların teşvik edilmesine yönelik başarılı uygulamalar gerçekleştirmiştir (European Commission, 1993, s. 15).

Altıncı Çevre Eylem Programı (2002-2012), Avrupa Birliği'nin çevresel sürdürülebilirlik konusundaki kararlılığını ve kapsamlı hedeflerini yansıtan önemli bir belgedir. Program, iklim değişikliği, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, biyolojik çeşitliliğin korunması ve çevre sağlığının iyileştirilmesi gibi temel konulara odaklanmıştır (European Commission, 2002, s. 10). İklim değişikliği ile mücadele, programın öncelikli hedeflerinden biri olmuştur. Bu bağlamda, sera gazı emisyonlarını azaltmak için çeşitli stratejiler geliştirilmiş ve uluslararası iklim anlaşmalarına uyum sağlanmıştır. Ayrıca, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı için yeni politikalar ve yönetim stratejileri oluşturulmuş, bu kaynakların korunması ve etkin kullanımı için çeşitli düzenlemeler getirilmiştir (European Commission, 2002, s. 10). Biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla, koruma alanları genişletilmiş ve ekosistemlerin sağlığını destekleyen projeler desteklenmiştir. Çevre sağlığının korunması da programın önemli bir bileşeni olmuştur; bu kapsamda, hava ve su kalitesinin iyileştirilmesi için kapsamlı önlemler alınmış ve çevresel kirleticilerin etkileri azaltılmaya çalışılmıştır (European Commission, 2002, s. 16). Altıncı Çevre Eylem Programı, iklim değişikliği ile mücadelede önemli ilerlemeler sağlarken, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve biyolojik çeşitliliğin korunması konularında da önemli adımlar atmıştır. Program, çevresel sürdürülebilirliği destekleyen kapsamlı stratejiler ve uygulamalar geliştirerek AB'nin çevre politikalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur (European Commission, 2002, s. 17).

Yedinci Çevre Eylem Programı (2013-2020), 2020 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma ve çevresel koruma hedeflerine ulaşmayı amaçlayan kapsamlı bir stratejidir. Program, düşük karbonlu bir ekonomi oluşturma, doğal kaynakların verimli kullanımı ve çevre dostu

inovasyonların teşvik edilmesi gibi ana hedeflere odaklanmıştır (European Commission, 2013, s. 12). Bu kapsamda, düşük karbonlu ekonomiye geçiş için karbon emisyonlarını azaltma, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırma ve enerji verimliliğini yükseltme gibi stratejiler geliştirilmiştir. Özellikle, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandıracak politikalar uygulanmış, enerji tasarrufu sağlayan teknolojiler desteklenmiştir (European Commission, 2013, s. 12). Ayrıca, doğal kaynakların verimli kullanımını sağlamak amacıyla, kaynak yönetiminde iyileştirmeler yapılmış ve atık yönetimi ile geri dönüşüm süreçleri güçlendirilmiştir. Bu bağlamda, su, enerji ve hammadde kullanımı optimize edilmiş, israfın önlenmesine yönelik yeni düzenlemeler getirilmiştir (European Commission, 2013, s. 13). Çevre dostu inovasyonların teşvik edilmesi de önemli bir öncelik olmuştur; çevre teknolojileri ve yeşil iş fırsatlarını desteklemek için çeşitli teşvikler sağlanmış, sürdürülebilir çözümler ve yenilikçi çevre teknolojileri teşvik edilmiştir (European Commission, 2013, s. 19). Programın başarıları arasında, düşük karbonlu ekonomi hedeflerine ulaşmada önemli ilerlemeler kaydedilmesi ve doğal kaynakların verimli kullanımında yeni stratejilerin geliştirilmesi yer almaktadır. Bu kapsamlı yaklaşım, Avrupa Birliği'nin çevre politikalarında büyük bir dönüşüm sağlamış ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini destekleyen etkili bir çerçeve sunmuştur (European Commission, 2013, s. 20).

Tablo 3.1. AB Çevre ve Eylem Programları'nın Amaçları

Çevre Eylem Programları	Amaçlar
İlk Çevre Eylem Programı (1973-1976)	• Hava ve su kirliliğini azaltmak • Doğal kaynakların korunmasını sağlamak • Çevresel bilinci artırmak (European Commission, 1973, s. 3-7).
İkinci Çevre Eylem Programı (1977-1981)	• Endüstriyel kirliliğin kontrol altına alınması • Tehlikeli maddelerin yönetimi • Çevresel etki değerlendirmelerinin uygulanması (European Commission, 1977, s. 5-9).
Üçüncü Çevre Eylem Programı (1982-1986)	• Enerji verimliliğinin artırılması • Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı • Çevresel bilincin yaygınlaştırılması (European Commission, 1982, s. 6-10).
Dördüncü Çevre Eylem Programı (1987-1992)	• İklim değişikliği ile mücadele • Biyolojik çeşitliliğin korunması • Sürdürülebilir tarım ve ormancılık uygulamaları (European Commission, 1987, s. 7-12).
Beşinci Çevre Eylem Programı (1993-2000)	• Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması • Atık yönetimi ve geri dönüşümün teşvik edilmesi • Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi (European Commission, 1993, s. 8-14).
Altıncı Çevre Eylem Programı (2002-2012)	• İklim değişikliği ile mücadele • Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı • Biyolojik çeşitliliğin korunması • Çevre sağlığının korunması (European Commission, 2002, s. 10-15).
Yedinci Çevre Eylem Programı (2013-2020)	• Düşük karbonlu bir ekonomi oluşturmak • Doğal kaynakların verimli kullanımı • Çevre dostu inovasyonların teşvik edilmesi (European Commission, 2013, s. 12-18).

Kaynak: Çeşitli kaynaklardan derlenmiştir.

AB Çevre ve Eylem Programları, Avrupa Birliği'nin çevresel sürdürülebilirliği sağlama konusundaki kararlılığını ve liderliğini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu programlar, çevresel koruma, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve çevresel bilincin artırılması gibi kritik alanlarda önemli ilerlemeler kaydetmiş ve AB'nin küresel çevre politikalarında öncü bir rol üstlenmesini sağlamıştır. AB'nin çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınma ve çevre dostu teknolojilere yönelik geliştirdiği stratejilerle, gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakma amacını desteklemektedir.

3.10. AB Çevre Politika ve Stratejilerinin Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği'nin çevre politikaları, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli bir stratejik çerçeve sunarak çevresel koruma, doğal kaynakların verimli kullanımı ve düşük karbonlu ekonomi gibi alanlarda belirgin ilerlemeler kaydetmiştir. Bu politikaların temeli, çevresel sürdürülebilirliği teşvik eden ve ekonomik büyüme ile çevresel korumayı dengelemeyi amaçlayan kapsamlı bir yaklaşımı içerir. Özellikle düşük karbonlu ekonomi hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilen adımlar, enerji verimliliğini artırmış ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını genişletmiştir. Çevre dostu teknolojilere yönelik teşvikler ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi stratejiler de, AB'nin çevresel sürdürülebilirliği sağlama çabalarında önemli katkılar sunmuştur.

Yeşil teorinin perspektifinden değerlendirildiğinde, AB'nin çevre politikalarının bu çabaları, ekonomik ve çevresel dengeyi kurma yönündeki olumlu bir adım olarak görülebilir. Yeşil teori, çevresel sürdürülebilirliği ve ekonomik büyümeyi uyumlu hale getirme hedefini destekler ve AB'nin bu doğrultuda attığı adımlar, yeşil teorinin vurguladığı stratejik yönelimlerle örtüşmektedir. Bu kapsamda, doğal kaynak yönetiminin modernizasyonu ve atık yönetimi ile geri dönüşüm süreçlerinin iyileştirilmesi gibi uygulamalar, çevresel sürdürülebilirliği destekleyen önemli gelişmeler olarak öne çıkmaktadır. Ancak, yeşil teorinin perspektifinden ele alındığında, AB'nin çevre politikalarının uygulama aşamasında karşılaşılan zorluklar ve eksiklikler de göz ardı edilmemelidir. Çevresel sürdürülebilirlik sağlama çabalarında yaşanan bazı aksaklıklar, bu politikaların etkinliğini sınırlandırabilmektedir. Özellikle, sürdürülebilirlik hedeflerinin sürekli olarak güncellenmesi ve iyileştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır. Bu durum, yeşil teorinin çevresel ve ekonomik dengeyi kurma çabalarının pratikte karşılaştığı zorlukları ve bu zorlukların aşılması için gereken önlemleri ortaya koymaktadır.

Nükleer dönüşüm, enerji üretiminde verimlilik ve sürdürülebilirlik sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bir dizi teknolojik ve operasyonel iyileştirmeyi içerir. Bu süreç, nükleer enerjinin daha etkin kullanımı ve atık yönetiminin iyileştirilmesi için kritik bir rol oynar. Yakıt

dönüşümü, gelişmiş reaktör teknolojileri, atık yönetimi ve güvenlik iyileştirmeleri bu sürecin temel bileşenleridir. Denükleerizasyon ise nükleer enerjinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması hedeflerini ifade eder ve çevresel ve güvenlik kaygıları bağlamında önem kazanmaktadır. Denükleerizasyon süreci, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi gibi stratejileri içerir ve Avrupa Birliği ile diğer uluslararası organizasyonlar bu yönde çeşitli stratejiler geliştirmiştir.

Gelecekte, AB'nin çevre politikalarının başarısının sürekliliği, çevresel sürdürülebilirliği destekleyen stratejilerin etkin bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. Çevre politikalarının başarısının devamlılığı, sadece mevcut stratejilerin gözden geçirilmesi değil, aynı zamanda yenilikçi ve etkili uygulama yöntemlerinin benimsenmesi ile mümkün olacaktır. AB'nin çevre politikalarının sürekli olarak güncellenmesi ve iyileştirilmesi, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmadaki başarısı hem çevresel hem de ekonomik dengeyi sağlama yönündeki çabaların daha etkili ve başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanıyacaktır.

4. AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği ve çevresel bozulma ile mücadeledeki en iddialı ve kapsamlı girişimidir. 2019 yılında Avrupa Komisyonu tarafından sunulan bu stratejik plan, AB'nin 2050 yılına kadar karbonsuz bir ekonomiye geçiş yapmasını ve çevresel etkileri en aza indirmeyi hedeflemektedir (Bloomfield ve Steward, 2020, s. 143). Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temel hedefleri arasında biyoçeşitliliğin korunması, temiz enerji geçişi, kirliliğin azaltılması ve sürdürülebilir tarım yer almaktadır (Çelik, 2024, s. 73). Avrupalı liderler, bu mutabakatla birlikte, enerji, ulaşım, tarım ve endüstri gibi sektörlerde köklü reformlar gerçekleştirerek sürdürülebilir bir ekonomik modelin temelini atmayı amaçlamaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal alanlarda da dönüşüm sağlamayı öngörür, bu süreçte iş yaratma, yenilikçi teknolojilerin desteklenmesi ve sosyal eşitsizliklerin azaltılması gibi önemli hedeflere odaklanır. Böylece, Avrupa kıtasının küresel iklim hedeflerine katkıda bulunarak daha yeşil ve adil bir geleceğe doğru ilerlemesi planlanmaktadır.

4.1. Paris İklim Anlaşması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'na Giden Süreç

İklim değişikliği, 21. yüzyılın en büyük küresel sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu soruna yönelik olarak uluslararası topluluk, çeşitli anlaşmalar ve stratejiler geliştirmiştir. Bu bağlamda, Paris İklim Anlaşması (Paris Agreement) ve Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal), iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma çabalarının merkezinde yer almaktadır. Paris İklim Anlaşması, Aralık 2015'te Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) kapsamında Paris'te düzenlenen 21. Taraflar Konferansı'nda (COP21) kabul edilmiştir. Bu anlaşmanın temelleri, 1992'de Rio de Janeiro'da yapılan Dünya Zirvesi'nde atılan UNFCCC ile atılmıştır (UNFCCC, 2015, s. 3). Kyoto Protokolü ile devam eden süreç, 2020 sonrasında geçerli olacak yeni bir küresel iklim anlaşmasına duyulan ihtiyaç nedeniyle Paris'te sonuçlanmıştır (UNFCCC, 1997, s. 21). Bu antlaşma, 195 ülke tarafından onaylanmış ve küresel sıcaklık artışını 2°C'nin altında tutmayı, mümkünse 1.5°C ile sınırlamayı hedeflemektedir (UNFCCC, 2015, s. 1). Aynı zamanda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında finansal destek ve teknoloji transferi gibi yükümlülüklerin paylaşımını destekleyerek, ülkelerin ulusal katkı beyanları (NDCs) aracılığıyla kendi iklim hedeflerini belirlemesine olanak tanır ve bu hedeflerin her beş yılda bir gözden geçirilmesini hedeflemektedir. Paris Anlaşması'nın temel ilkelerinde ülkeler, ulusal katkılarını (NDC) belirleme özgürlüğüne sahiptir ve gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yardım etmesi beklenmektedir (UNFCCC, 2015, s. 8).

Ayrıca, ülkeler iklim değişikliğiyle mücadelede ortak fakat farklı sorumluluklar üstlenirler ve şeffaflık ile hesap verebilirlik ilkelerine bağlı kalmaktadır (UNFCCC, 2015, s. 8).

Avrupa Komisyonu tarafından 28 Kasım 2018 tarihinde yayımlanan "A Clean Planet for All: A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy (Herkes İçin Temiz Bir Gezegen: Refah, modern, rekabetçi ve iklim nötr bir ekonomi için Avrupa stratejik uzun vadeli vizyonu)" strateji belgesi, Avrupa'nın 2050 yılına kadar iklim nötr bir ekonomi oluşturma hedefini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır (European Commission, 2018, s. 1). Bu stratejik yol haritası, Avrupa'nın karbonsuz bir ekonomiye geçiş yapmasını sağlamak için sera gazı emisyonlarının önemli ölçüde azaltılması gerektiğini belirtmektedir (European Commission, 2018, s. 3). Bu hedef doğrultusunda, fosil yakıtların yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını, enerji verimliliğinin artırılmasını ve karbon yoğun sanayi süreçlerinin temiz teknolojilerle değiştirilmesini önermektedir (European Commission, 2018, s. 4). Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması ve enerji depolama teknolojilerinin geliştirilmesi vurgulanmaktadır (European Commission, 2018, s. 5).

Yenilenebilir enerji kaynaklarının genişletilmesi ile rüzgar, güneş ve diğer kaynakların kullanımının artırılması öngörülmektedir (European Commission, 2018, s. 6). Enerji depolama çözümleri, batarya teknolojileri ve hidrojen enerjisi gibi alanlarda ilerlemeler sağlanması hedeflenmektedir (European Commission, 2018, s. 10). Döngüsel ekonomi modeli ile atıkların azaltılması, ürünlerin yeniden kullanımı ve geri dönüşüm oranlarının artırılması teşvik edilmektedir (European Commission, 2018, s. 13).

Kaynak verimliliği, malzeme tasarrufu ve atık yönetimi konularında da çeşitli düzenlemeler öngörülmektedir (European Commission, 2018, s.17). Sürdürülebilir tarım ve ormancılık uygulamaları da 2018 tarihli bu strateji belgesinde önemli bir yer tutmaktadır. Su, toprak ve diğer doğal kaynakların verimli kullanımı teşvik edilirken, biyolojik çeşitliliğin korunması hedeflenmektedir (European Commission, 2018, s. 17). Ormanların korunması ve ekosistemlerin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için ağaçlandırma projeleri gibi önlemler alınacaktır (European Commission, 2018, s. 18). Belge, ayrıca ekonomik ve sosyal etkileri ele alarak, yeşil teknolojiler ve sürdürülebilir enerji sektörlerinde yeni iş fırsatlarının ortaya çıkacağını, toplumsal adaletin sağlanacağını ve uluslararası işbirliğinin teşvik edileceğini vurgulamaktadır (European Commission, 2018, s. 18). Sonuç olarak, bu strateji belgesi, Avrupa'nın çevresel hedeflere ulaşırken ekonomik büyümeyi ve sosyal refahı artırmayı

amaçlamakta ve uzun vadeli planlama, yenilikçi çözümler ve geniş çaplı işbirlikleri ile bu hedeflere ulaşmanın mümkün olacağını ifade etmektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği tarafından 2019 yılında ilan edilen ve 2050 yılına kadar kıtanın karbon salınımını sıfıra indirmeyi hedefleyen bir stratejidir. Bu mutabakat, enerji, ulaşım, sanayi ve tarım sektörlerinde köklü değişiklikler öngörmektedir (European Commission, 2019, s. 5). Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın hedefleri arasında enerji verimliliğini artırmak, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş yapmak ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik etmek bulunmaktadır. Ayrıca, Avrupa'nın ekonomik büyümesini çevresel sürdürülebilirlik ile dengelemeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2019, s. 7).

Paris İklim Anlaşması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı, küresel sıcaklık artışını sınırlama ve karbon salınımını azaltma hedeflerinde ortak bir vizyon paylaşmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, Paris Anlaşması'nın öngördüğü hedeflerle uyumlu olarak, Avrupa'nın karbon nötr olma hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği, Paris Anlaşması'nın uygulanmasına yönelik olarak ulusal stratejiler ve yasalar geliştirmiştir (Bast et al., 2020, s. 45). Her iki belge de, ülkelerin iklim politikalarını nasıl uygulayacaklarına dair esneklik tanıırken, aynı zamanda belirli hedeflerin yerine getirilmesini sağlamak için sıkı izleme ve raporlama mekanizmaları öngörmektedir. Bu düzenlemeler arasında Emisyon Ticaret Sistemi (ETS), Yenilenebilir Enerji Direktifi ve Enerji Verimliliği Direktifi gibi önemli belgeler yer almaktadır (Klein et al., 2021, s. 113).

Paris İklim Anlaşması'nın kabul edilmesinden sonraki yıllarda, ülkeler çeşitli iklim politikaları ve stratejileri geliştirerek taahhütlerini yerine getirmeye çalışmıştır. Ancak, bazı ülkeler emisyon azaltım hedeflerine ulaşmakta zorlanmış ve finansal taahhütlerde eksiklikler yaşanmıştır (UNFCCC, 2019, s. 12). AB, Paris İklim Anlaşması'nın uygulanmasında lider bir rol üstlenmiş ve kendi iklim politikalarını bu çerçevede şekillendirmiştir. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan 2018 tarihli ‘‘A Clean Planet for All: A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy’’ strateji belgesinin öngördüğü hedeflerle uyumlu olarak, Avrupa'nın karbon nötr olma hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. AB, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını %55 oranında azaltmayı ve 2050 yılına kadar iklim-nötr olmayı taahhüt etmiştir (European Commission, 2020a, s. 5).

Paris İklim Anlaşması, küresel işbirliğini artırarak uluslararası düzeyde politik bir etki yaratmıştır. Avrupa Yeşil Mutabakatı ise AB ekonomisinde yeşil dönüşümü tetikleyerek ekonomik yapının sürdürülebilir hale gelmesini hedeflemektedir (European Commission,

2021a, s. 15). Her iki girişim de önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Paris İklim Anlaşması'nda ülkeler arası farklılıklar ve finansman sorunları öne çıkarken, EGD'nin uygulanmasında üye devletlerin uyumu ve finansman kaynaklarının sağlanması kritik rol oynamaktadır (European Parliament, 2021a, s. 18). Ancak, bu hedeflere ulaşmak için uluslararası işbirliği, finansal destek ve kararlı politikalar gerekmektedir. Paris İklim Anlaşması'nın küresel işbirliğini artırarak uluslararası düzeyde politik bir etki yaratması, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın ise AB ekonomisinde yeşil dönüşümü tetikleyerek ekonomik yapının sürdürülebilir hale gelmesini hedeflemesi, bu girişimlerin başarısı için kritik öneme sahiptir.

4.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Hukuki Temeli

Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal), Avrupa Birliği'nin (AB) iklim değişikliği ve çevre koruma konularındaki en kapsamlı ve belirleyici bir dönüm noktasıdır. Bu belge, AB'nin 2050 yılına kadar iklim nötr olma hedefini belirlerken, çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda köklü değişiklikler yapmayı amaçlamaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın, sürdürülebilirlik ve çevre koruma alanında köklü değişiklikler yapmayı hedeflerken, bu hedeflerin hukuki altyapısı da oldukça önemlidir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Aralık 2019'da Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen tarafından tanıtılmıştır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa'nın 2050 yılına kadar iklim nötr hale gelmesini hedeflemektedir. Bu hedef, AB'nin çevre politikalarının ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin merkezine oturmuştur (European Commission, 2019, s. 5). AB'nin ekonomik büyüme modelini yeşil ve sürdürülebilir bir dönüşümle yeniden şekillendirme çabasının bir parçasıdır. AB'nin çevre politikaları ve iklim değişikliği ile mücadeledeki hukuki dayanakları, özellikle Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma (TFEU) ve Avrupa Birliği Antlaşması (TEU) ile belirlenmiştir. TFEU'nun 191-192. maddeleri, çevre koruma hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmada kullanılacak araçları tanımlamaktadır (Lisbon Treaty, 2007, s. 47). Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın hedefleri ve araçları, bu hukuki çerçeveye dayandırılarak oluşturulmuştur. Bu maddeler, AB'nin çevre politikalarını ve bu politikaların uygulanmasında kullanılacak araçları kapsamaktadır. Örneğin, 191. madde, çevre politikalarının temel ilkelerini ve hedeflerini belirlerken, 192. madde bu politikaların nasıl uygulanacağını detaylandırır (Lisbon Treaty, 2007, s. 47).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın hukuki temelini güçlendiren en önemli adımlardan biri Avrupa İklim Kanunu'dur (European Climate Law). Bu kanun, Avrupa Birliği'nin 2050 yılına kadar iklim nötr olma hedefini yasal olarak bağlayıcı hale getirir ve böylece AB'nin iklim politikalarını daha sağlam bir hukuki çerçeveye oturtur. Avrupa İklim Kanunu, AB'nin iklim

hedeflerinin gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla kapsamlı bir yasal düzenleme getirir. Kanun, iklim değişikliği ile mücadelede üye devletlerin rollerini ve sorumluluklarını detaylı bir şekilde tanımlar. Ayrıca, AB'nin iklim politikalarının uygulanabilirliğini ve sürdürülebilirliğini artırarak, bu politikaların etkinliğini ve uyumunu güçlendirir. Avrupa İklim Kanunu'nun belirlediği hedefler, üye devletlerin ulusal politikalarını da bu hedeflere uyum sağlayacak şekilde şekillendirmelerini zorunlu kılar. Bu bağlamda, kanun, hem AB'nin iç politikalarının hem de uluslararası iklim taahhütlerinin tutarlılığını sağlamada kritik bir rol oynar. Dolayısıyla, Avrupa İklim Kanunu, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın başarısında anahtar bir unsur olarak değerlendirilmektedir ve AB'nin iklim hedeflerine ulaşma stratejisinin merkezine oturur (European Parliament, 2021, s. 45).

Avrupa Yeşil Mutabakatı, enerji, ulaşım, tarım ve sanayi gibi çeşitli sektörleri kapsayan geniş çaplı hukuki düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemeler, her sektörde belirlenen iklim hedeflerine ulaşmayı amaçlamakta ve AB'nin karbon salınımını azaltma stratejisinin temelini oluşturmaktadır. Örneğin, Yenilenebilir Enerji Direktifi (RED II) ve Emisyon Ticaret Sistemi (ETS), enerji ve sanayi sektörlerinde karbon emisyonlarını önemli ölçüde azaltmayı hedefleyen başlıca hukuki düzenlemelerdir. RED II, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmayı teşvik ederken, bu kaynakların enerji sistemlerinde daha etkin bir şekilde entegre edilmesini sağlamayı amaçlar. Bu direktif, AB'nin enerji sektöründe daha sürdürülebilir ve düşük karbonlu bir dönüşüm gerçekleştirerek, enerji arzını çeşitlendirmeyi ve fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmayı hedefler (Dupont ve Oberthür, 2020, s. 215). Öte yandan, Emisyon Ticaret Sistemi (ETS), karbon emisyonlarının piyasa bazlı bir mekanizma aracılığıyla sınırlandırılmasını ve azaltılmasını sağlayan bir düzenlemedir. ETS, karbon piyasaları aracılığıyla emisyon izinlerini alıp satmayı mümkün kılarak, emisyonların ekonomik bir maliyet taşımasını ve böylece karbon salınımını teşvik eder. Bu sistem, sanayi ve enerji sektörlerinde karbon emisyonlarını azaltarak, çevresel etkileri minimize etmeyi amaçlar. Ayrıca, Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamındaki bu düzenlemeler, her sektörde belirlenen iklim hedeflerine ulaşmak için somut ve ölçülebilir adımlar atılmasını sağlar. Bu bağlamda, enerji, ulaşım, tarım ve sanayi gibi sektörlerdeki hukuki düzenlemeler, AB'nin iklim hedeflerine ulaşmasını destekleyici ve sektörel olarak gerekli dönüşümleri gerçekleştirecek şekilde tasarlanmıştır. Dolayısıyla, Avrupa Yeşil Mutabakatı, hem sektörel hem de genel düzeyde etkili bir çevresel dönüşüm sağlamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır (Dupont ve Oberthür, 2020, s. 215).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın uygulanmasında Avrupa Adalet Divanı (ECJ) kritik bir rol oynamaktadır. ECJ, AB'nin çevre ve iklim politikalarının hukuka uygunluğunu denetleyerek,

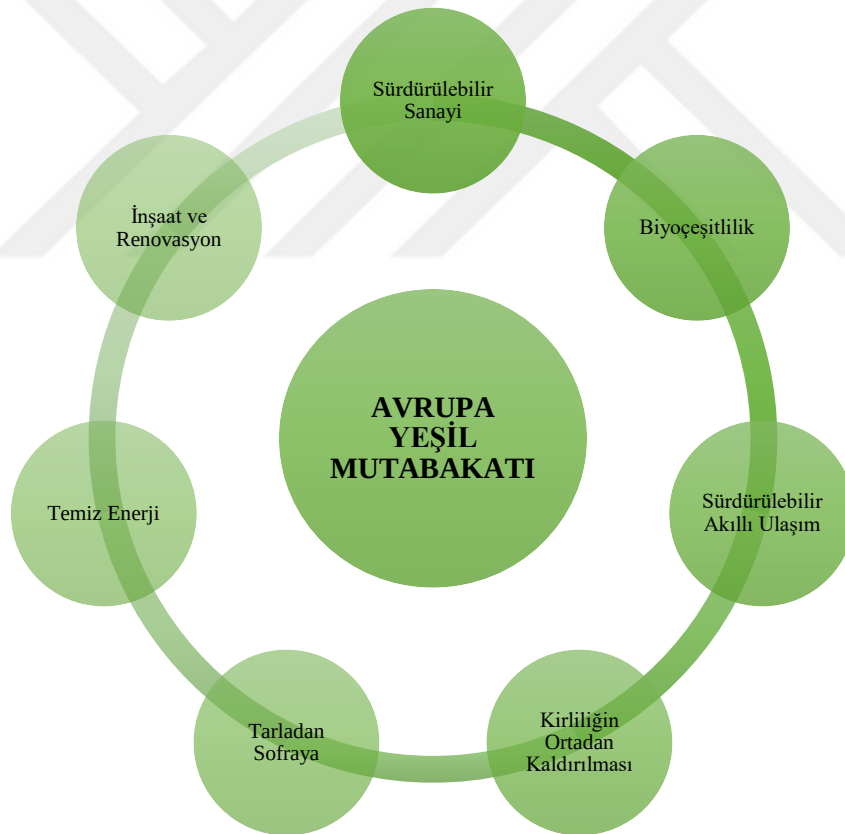
bu politikaların AB hukukuna uygun şekilde hayata geçirilmesini sağlar. Divan'ın verdiği kararlar, çevre koruma politikalarının güçlendirilmesinde ve uygulama standartlarının yüksek tutulmasında belirleyici bir etkiye sahiptir. ECJ, ayrıca üye devletlerin AB çevre yasalarına uyumunu sağlamak ve hukuki anlaşmazlıkları çözmek gibi görevleriyle de çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleşmesine katkıda bulunur (Kramer, 2020, s. 185). Bu şekilde, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın etkinliği ve başarısı, ECJ'nin denetleyici rolü sayesinde artırılmakta ve AB'nin çevre politikaları daha etkili bir biçimde uygulanmaktadır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın başarısı, üye devletlerin bu politikaları benimsemesi ve uygulamasıyla doğrudan ilişkilidir. Üye devletler, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın belirlediği hedeflere ulaşmak ve bu politikalara uyum sağlamak için ulusal mevzuatlarını uygun hale getirmek zorundadır. Bu süreçte, Avrupa Birliği'nin üye devletlerin politikalarını izleme ve raporlama mekanizmaları kritik bir rol oynamaktadır. AB, üye devletlerin uyumunu sürekli olarak denetler ve gerektiğinde uyum sağlanmadığı durumlarda yaptırımlar uygulayarak, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın etkili bir şekilde hayata geçirilmesini sağlamaktadır (Jordan ve Adelle, 2013, s. 132). Bu izleme ve yaptırım mekanizmaları, üye devletlerin politikalarının bütünlüğünü ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın hedeflerine ulaşma sürecindeki ilerlemeyi sağlamada önemli bir unsur olarak işlev görür.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, uluslararası çevre hukukuyla ve özellikle Paris Anlaşması gibi küresel anlaşmalarla uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır. Bu uyum, AB'nin küresel iklim değişikliği ile mücadelede üstlendiği liderlik rolünü pekiştirmekte ve uluslararası platformlarda etkin bir şekilde yer almasını sağlamaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, hem iç hem de dış çevresel hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik kapsamlı bir strateji sunar. Paris Anlaşması'nın hedeflerine ulaşmak için AB, iç hukuki çerçevesini güçlendirirken, aynı zamanda diğer ülkelerle iş birliği yaparak uluslararası çevresel hedeflere katkıda bulunmaktadır. Bu iş birliği, AB'nin küresel iklim politikalarını destekleyici bir rol oynamasını ve uluslararası çevre anlaşmalarına uyum sağlamasını mümkün kılar. Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu çerçevede uluslararası hukukun temel ilkeleriyle uyumlu olarak tasarlanmış olup, küresel çevre hedeflerine ulaşmada stratejik bir araç olarak işlev görmektedir. AB, bu sürecin bir parçası olarak, hem uluslararası diplomasi aracılığıyla diğer ülkelerle iş birliği yapmayı hem de iç hukuki düzenlemelerini sürekli olarak güncelleyerek Paris Anlaşması'nın ve diğer küresel çevre anlaşmalarının hedeflerine ulaşmayı hedefler (Oberthür ve Groen, 2017, s. 289). Bu stratejik yaklaşım, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın uluslararası çevre politikaları ile entegrasyonunu ve küresel çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmektedir.

4.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Temel Hedefleri

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'nin 21. yüzyılda karşı karşıya olduğu en önemli çevresel ve ekonomik zorluklara yanıt olarak ortaya konmuş kapsamlı bir stratejidir. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen tarafından Aralık 2019'da sunulan bu plan, AB'nin 2050 yılına kadar karbon nötrlüğe ulaşma hedefi doğrultusunda, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel korunma konularında radikal değişiklikler öngörmektedir (European Commission, 2019, s. 2). Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklim değişikliği ile mücadele, biyoçeşitliliğin korunması, dairesel ekonomi ve kirliliğin azaltılması gibi geniş kapsamlı hedefleri içermektedir. Bu hedefler, yalnızca çevresel sürdürülebilirliği sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik büyümeyi desteklemeyi ve AB vatandaşlarının yaşam kalitesini artırmayı amaçlamaktadır (OECD, 2020, s. 5). Avrupa Birliği'nin bu iddialı girişimi, hem bölgesel hem de küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır (Meadowcroft, 2021, s. 5).

Şekil 4.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Temel Hedefi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir (European Commission, 2019).

İklim Nötrlüğü	•2050 yılına kadar iklim-nötr bir AB için sera gazı emisyonlarını azaltmak
Yeşil Enerji Dönüşümü	•Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırarak fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmak ve enerji verimliliğini yükseltmek
Döngüsel Ekonomi	•Üretim ve tüketimde döngüsel ekonomi modellerini teşvik ederek kaynakların daha verimli kullanımını sağlamak ve atık miktarını azaltmak
Biyolojik Çeşitliliğin Korunması	•Doğal alanların korunması, restorasyonu ve biyolojik çeşitliliğin artırılması için kapsamlı önlemler almak
Sürdürülebilir Tarım	•Tarım sektöründe sürdürülebilir uygulamaların yaygınlaştırılması, gıda güvenliğinin sağlanması ve tarımsal faaliyetlerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması
Sürdürülebilir Ulaşım	•Ulaşım sistemlerinde sürdürülebilir, düşük emisyonlu ve çevre dostu teknolojilere geçişi hızlandırmak
Sanayi ve Yenilikçilik	•AB'nin sanayi politikalarını yeşil dönüşüm doğrultusunda yeniden şekillendirmek ve temiz teknoloji ile yenilikçilik alanlarında küresel liderliği ele almak
Kirliliğin Azaltılması	•Hava, su ve toprak kirliliğini en aza indirmek için daha sıkı düzenlemeler ve politikalar uygulamak

Şekil 4.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Temel Hedeflerinin İçeriği

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir (European Commission, 2019).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temel hedefleri arasında 2050 yılına kadar sera gazı emisyonlarını sıfırlayarak AB'nin nötr bir kıta haline gelmesi yer almaktadır (European Commission, 2019, s. 4). Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırarak fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmak ve enerji verimliliğini yükseltmek, döngüsel ekonomi modellerini teşvik ederek kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak ve atık miktarını azaltmak gibi hedefler de bulunmaktadır (European Commission, 2019, s.6). Biyolojik çeşitliliğin korunması, doğal alanların korunması ve restorasyonu için kapsamlı önlemler alınması, sürdürülebilir tarım

uygulamalarının yaygınlaştırılması ve tarım sektöründe çevresel etkilerin azaltılması da stratejinin önemli bileşenlerindendir (European Commission, 2019, s.11). Ulaşım sistemlerinde sürdürülebilir, düşük emisyonlu ve çevre dostu teknolojilere geçişin hızlandırılması, sanayi politikalarının yeşil dönüşüm doğrultusunda yeniden şekillendirilmesi ve temiz teknoloji ile yenilikçilik alanlarında küresel liderliğin ele alınması da stratejinin diğer ana hedeflerindendir (European Commission, 2019, s.10). Ayrıca, hava, su ve toprak kirliliğini en aza indirmek için daha sıkı düzenlemeler ve politikalar uygulamak, stratejinin önemli unsurları arasında yer almaktadır (European Commission, 2019, s.14). Bu hedefler, AB'nin uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temel taşlarını oluşturarak Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın ana hatlarını belirlemektedir.

4.3.1. İklim nötrlüğü

İklim nötrlüğü, sera gazı emisyonlarının tamamen sıfırlanması veya emisyonları dengeleyecek şekilde azaltılması hedefini ifade etmektedir (TDK). Avrupa Birliği, Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde 2050 yılına kadar iklim nötrlüğü hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu hedef, hem çevresel hem de ekonomik sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşır. İklim nötrlüğü kavramı, iklim değişikliği ile mücadelede temel bir hedef olarak kabul edilmektedir (Smith et al., 2016, s. 712). Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin bu hedefe ulaşma çabalarının merkezindedir ve 2050 yılına kadar net sıfır emisyon hedefini koymaktadır. Bu hedef, ekosistemlerin korunması, insan sağlığının iyileştirilmesi ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir (European Commission, 2019, s. 2).

Avrupa Yeşil Mutabakatı, emisyonları sıfırlama hedefi doğrultusunda çeşitli politikalar ve stratejiler sunar. Örneğin, karbon fiyatlandırması, emisyon ticaret sistemleri ve yenilenebilir enerji teşvikleri, bu stratejilerin başlıca bileşenleridir (McGlade ve Ekins, 2015, s. 188). Karbon fiyatlandırması, sera gazı emisyonlarının maliyetini artırarak, emisyonların azaltılmasını teşvik eder. Bu yöntem, emisyonları doğrudan bir mali yük olarak yansıtarak, daha temiz enerji kaynaklarına geçişi teşvik eder (World Bank, 2019, s. 3). Emisyon ticaret sistemleri ise, emisyon izinlerinin alınıp satılmasını sağlar. Bu sistemler, piyasa mekanizmaları aracılığıyla emisyonları kontrol eder ve emisyonları azaltma maliyetlerini en aza indirir (Capoor ve Ambrosi, 2009, s. 8). Yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi, fosil yakıt kullanımını azaltarak temiz enerji geçişini destekler. AB, yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması için çeşitli teşvikler ve düzenlemeler uygulamaktadır (REN21, 2020, s. 15).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nda belirtilen Avrupa İklim Yasası (European Climate Law) ile iklim nötrlüğü hedefini yasal bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu yasa, 2050 yılına kadar net sıfır

emisy on hedefinin bağlayıcı bir hedef olarak belirlenmesini sağlamaktadır. Ayrıca, İklim Kanunu, 2030 yılına kadar emisyonları 1990 seviyelerine göre en az %55 oranında azaltmayı da yasal bir zorunluluk olarak belirlemektedir (European Commission, 2021, s. 4). Bu yasa, emisyon azaltma hedeflerinin sıkı bir şekilde izlenmesini ve gerektiğinde uyumlaştırıcı önlemler alınmasını sağlayarak, AB'nin iklim nötrlüğü yolundaki kararlılığını pekiştirmektedir.

İklim nötrlüğü, sürdürülebilirlik hedeflerinin entegrasyonunu ve uyumunu sağlamak adına önemli bir araçtır. İklim nötrlüğü hedefinin gerçekleştirilmesi, çeşitli zorlukları ve belirsizlikleri de beraberinde getirir. Teknolojik yenilikler, finansal kaynakların sağlanması ve politika uyumluluğu gibi konular, bu hedefe ulaşmayı etkileyebilir (Stern, 2007, s. 90). Ayrıca, uluslararası işbirlikleri ve küresel anlaşmalar, iklim nötrlüğünü desteklemek için kritik öneme sahiptir (UNEP, 2020, s. 80). Gelecekte, bu hedefin başarıyla gerçekleştirilmesi, hem Avrupa'da hem de global ölçekte sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecektir.

4.3.2. Yeş il enerji dönüşümü

Avrupa Yeş il Mutabakatı (European Green Deal), hedeflerinde yeş il enerji dönüşümü yer almakta olup, bu dönüşüm sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Yeş il enerji dönüşümü, fosil yakıtların yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını teşvik eden bir süreçtir. Avrupa Yeş il Mutabakatı, bu dönüşümü gerçekleştirirken, rüzgar, güneş, biyokütle ve hidroelektrik gibi temiz enerji kaynaklarının kullanımını artırmayı amaçlamaktadır (European Commission, 2019, s. 4). Bu bağlamda, enerji sektöründe gerçekleştirilen dönüşüm, sürdürülebilir enerji sistemlerinin oluşturulmasına ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik önemli adımları içermektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının artışı, enerji güvenliğini sağlarken, aynı zamanda iklim değ iş ikliğı ile mücadelede kritik bir rol oynar. Rüzgar ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir kaynaklar, karbon salınımını azaltmada etkili olmakla birlikte, enerji sistemlerinin daha esnek ve dayanıklı hale gelmesini de sağlar (IRENA, 2021, s. 12). Bu dönüşümün sürdürülebilirlik bağlamındaki önemi, hem çevresel hem de ekonomik faydalar sağlamasından kaynaklanmaktadır.

Avrupa Yeş il Mutabakatı, enerji sektöründe köklü değ iş iklikleri teşvik eden bir dizi politika ve strateji sunmaktadır. Bu stratejiler, enerji verimliliğini artırmayı ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını genişletmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2019, s. 6). Örneğ in, 2030 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji tüketiminin en az %32'sini oluşturması hedeflenmektedir (European Commission, 2019, s. 7). Ayrıca, Avrupa Komisyonu, enerji sistemlerinin dijitalleşmesini ve modernizasyonunu teşvik ederek, enerji

yönetiminde daha yüksek verimlilik ve sürdürülebilirlik sağlamayı amaçlamaktadır (European Commission, 2020a, s. 8). Enerji verimliliği, yeşil enerji dönüşümünün temellerinden biridir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, binalarda enerji verimliliğini artırmak için yapılan yenilemeler ve sanayi sektöründe enerji tasarrufunu teşvik eden önlemleri desteklemektedir. Bu bağlamda, enerji verimliliği direktifi ve enerji etiketleme sistemleri gibi çeşitli düzenlemeler getirilmiştir (European Commission, 2020b, s. 10). Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artışı, yeşil enerji dönüşümünün iki ana bileşenidir. Enerji verimliliğini artırma çabaları, enerji tüketimini azaltırken, enerji maliyetlerini de düşürme potansiyeline sahiptir (IEA, 2020, s. 13). Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde, binalarda enerji performansının artırılması için yenileme programları ve sanayi sektöründe enerji verimliliği teşvik edilmektedir (European Commission, 2020b, s. 12). Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, karbon salınımını azaltmanın yanı sıra enerji güvenliğini de artırır. Rüzgar, güneş ve biyokütle enerjileri, fosil yakıtlara bağımlılığı azaltarak, enerji sistemlerinin daha sürdürülebilir ve çevre dostu hale gelmesini sağlar. Ayrıca, bu kaynaklar yerel enerji üretimini destekleyerek, enerji ithalatına olan bağımlılığı da azaltır (IRENA, 2021, s. 15).

Yeşil enerji dönüşümünün ekonomik etkileri, yeni iş fırsatları yaratma ve enerji maliyetlerini düşürme potansiyeline sahiptir. Yenilenebilir enerji sektöründe yapılan yatırımlar, ekonomik büyümeyi desteklerken, aynı zamanda enerji sistemlerinin daha sürdürülebilir hale gelmesini sağlar. Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu dönüşüm sürecinde iş gücü eğitime ve sosyal uyum stratejilerine de odaklanarak, olası iş kayıplarının ve sosyal eşitsizliklerin önüne geçmeyi hedeflemektedir (European Commission, 2021, s. 15). Ancak, yeşil enerji dönüşüm süreci bazı sektörlerde iş kayıplarına ve sosyal eşitsizliklere neden olabilir. Bu nedenle, Avrupa Yeşil Mutabakatı, sosyal uyum stratejileri geliştirerek, enerji dönüşümünün olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bu stratejiler arasında iş gücü eğitim programları ve sosyal destek mekanizmaları bulunmaktadır (European Commission, 2020, s. 18).

Yeşil enerji dönüşümünün başarısı, teknoloji, yatırım teşvikleri ve uluslararası iş birlikleri gibi birçok faktöre bağlıdır. Teknolojik yenilikler, yenilenebilir enerji kaynaklarının verimliliğini artırırken, yatırım teşvikleri de bu dönüşüm sürecinin hızlanmasını sağlar. Uluslararası iş birlikleri ise, enerji dönüşümüne yönelik bilgi ve deneyim paylaşımını destekler (IRENA, 2021, s. 18). Ancak, enerji sistemlerinin dönüşümüyle ilgili teknik ve ekonomik zorluklar da mevcuttur. Bu zorluklar arasında, enerji depolama sorunları, şebeke entegrasyonu ve yüksek başlangıç maliyetleri yer almaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu zorlukları aşmak için

stratejik planlar ve destekleyici politikalar geliştirmekte ve üye ÷lkelerin bu dönüşüm sürecine uyumlarını sağlamaya çalışmaktadır (European Commission, 2021, s. 20).

4.3.3. Döngüsel ekonomi

Döngüsel ekonomi, klasik doğrusal ekonomik modellerin ötesine geçerek kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını ve atıkların minimize edilmesini amaçlayan bir ekonomik yaklaşımdır. Bu model, ürünlerin ömrünü uzatarak, malzemelerin sürekli olarak geri kazandırılmasını ve yeniden kullanılmasını teşvik eder (Geissdoerfer et al., 2017, s. 759). Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal), Avrupa'nın 2050 yılına kadar karbon nötr hale gelmesini hedeflerken, döngüsel ekonomiyi bu süreçte temel bir strateji olarak belirler (European Commission, 2019, s. 4). Döngüsel ekonomi, kaynakların sürekli olarak kullanılması ve atıkların minimize edilmesi üzerine odaklanır. Geleneksel doğrusal ekonomi modelinde ürünler satın alınıp kullanıldıktan sonra atılır. Buna karşın, döngüsel ekonomi modelinde ürünler, geri dönüşüm ve yeniden kullanım hedefleri göz önünde bulundurularak üretilir (Kirchherr et al., 2017, s. 225). Bu durumda atıkların azaltılması, kaynak verimliliği, kapalı döngüler önemli noktalardandır. Atıkların azaltılmasıyla döngüsel ekonomi, atıkların minimize edilmesini hedefler. Bu, ürünlerin tasarım aşamasında malzeme kullanımının optimize edilmesini ve ürünlerin uzun ömürlü olmasını sağlar (Murray et al., 2017, s. 368). Kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayarak doğal kaynakların korunmasına yardımcı olur. Bu, geri dönüşüm, onarım ve yeniden kullanım gibi uygulamalarla gerçekleştirilir (Lieder ve Rashid, 2016, s. 70). Son olarak döngüsel ekonomi, malzemelerin ekonomik süreçlerin dışında kalmadan sürekli olarak geri kazanılmasını ve yeniden kullanılmasını sağlar. Bu, malzeme akışlarının kapalı döngüler içinde gerçekleşmesini ifade eder (Geissdoerfer et al., 2017, s. 762).

Avrupa Yeşil Mutabakatı, döngüsel ekonomiyi sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmanın anahtar stratejilerinden biri olarak vurgulamaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın döngüsel ekonomi ile ilgili belirli hedefleri ve uygulamaları vardır. Örneğin, Avrupa Komisyonu, döngüsel ekonomiyi desteklemek amacıyla atık yönetimi, geri dönüşüm ve malzeme verimliliğini artırma konularında kapsamlı bir döngüsel eylem planı geliştirmektedir (European Commission, 2020a, s. 10). Avrupa Yeşil Mutabakatı, sürdürülebilir ürün stratejisiyle ürünlerin tasarımında sürdürülebilirlik kriterlerinin entegrasyonunu teşvik eder. Bu, ürünlerin geri dönüşüm ve yeniden kullanım potansiyelini artırmayı amaçlar (European Commission, 2019, s. 6). Ayrıca AB, döngüsel ekonomi uygulamalarını desteklemek ve bu alanda yenilikçi projeleri finanse etmek için Yeşil Dönüşüm Fonu oluşturmuştur. Bu fon, çevresel sürdürülebilirliği artırmak ve ekonomik dönüşümü desteklemek için kullanılmaktadır (European Commission, 2020a, s. 15).

Döngüsel ekonomi uygulamaları, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynar. Bu uygulamalar, kaynak kullanımını optimize eder, atıkları azaltır ve çevresel etkileri minimize etmektedir (Lewandowski, 2016, s. 426). Döngüsel ekonomi, malzemelerin sürekli olarak geri kazanılması ve yeniden kullanılması sayesinde doğal kaynakların korunmasına yardımcı olur. Bu, çevresel etkileri azaltır ve doğal kaynakların tükenmesini engeller (Lieder ve Rashid, 2016, s. 75). Üretim ve tüketim süreçlerinde karbon ayak izini azaltarak sera gazı emisyonlarını minimize eder. Böylece iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir katkı sağlar (Rashid, 2020, s. 123). Malzemelerin yeniden kullanımı ve ürünlerin ömrünün uzatılması sayesinde ekonomik değeri artırır. Bu, yeşil iş gücünü teşvik eder ve ekonomik büyümeyi sürdürülebilir bir şekilde destekler (Murray et al., 2017, s. 372). Uygulanabilirlik konusunda İsveç ve Hollanda örnekleri incelenebilir. Örneğin, İsveç, geri dönüşüm konusunda öncü bir ülkedir ve atık yönetimi konusunda etkili politikalar geliştirmiştir (Nordic Council of Ministers, 2022, s. 16). Ülke, atıkların büyük bir kısmını geri dönüştürmekte ve bu konuda uluslararası standartların üzerinde performans sergilemektedir (EMF, 2019, s. 17). Hollanda, döngüsel ekonomiyi teşvik eden kapsamlı bir politika çerçevesi geliştirmiştir. Bu politikalar, malzeme verimliliğini artırmayı ve ürünlerin yaşam döngüsünü uzatmayı amaçlar (European Commission, 2020c, s. 12). Döngüsel ekonominin başarılı bir şekilde uygulanması, sadece çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal açıdan da önemli faydalar sağlayacaktır.

4.3.4. Biyolojik çeşitliliğin korunması

Biyoçeşitlilik, tüm canlı türlerinin çeşitliliğini ve bu türlerin yaşam alanlarını kapsar. Ekosistem hizmetleri, biyoçeşitliliğin sağladığı temel faydalardır ve bunlar arasında hava ve su kalitesinin korunması, toprak oluşumu, karbon depolama ve doğal afetlerin etkilerini azaltma gibi önemli işlevler bulunmaktadır (TEEB, 2010, s. 18). Ancak, biyoçeşitliliği tehdit eden faktörler arasında habitat kaybı, kirlilik, iklim değişikliği ve aşırı avlanma yer almaktadır (Sala et al., 2000, s. 325). Biyoçeşitlilik, ekosistemlerin işleyişi ve insan sağlığı için kritik öneme sahiptir. Ekosistemler, biyoçeşitliliğin bir sonucu olarak sabit kalır ve ekosistem hizmetlerinin sağlanmasında temel rol oynar. Örneğin, çeşitli bitki türleri toprak erozyonunu önler ve su döngüsünü düzenlerken, yırtıcı hayvanlar zararlı böceklerin popülasyonlarını kontrol eder (TEEB, 2010, s. 25). Bununla birlikte, biyoçeşitliliği tehdit eden faktörler arasında habitat kaybı, kirlilik, iklim değişikliği ve aşırı avlanma bulunmaktadır (Rockström et al., 2009, s. 68). Habitat kaybı, özellikle tarım ve şehirleşme nedeniyle doğal alanların yok olmasıyla ilişkilidir (Sala et al., 2000, s. 330). Kirlilik, su ve hava kalitesini bozarak, birçok türün yaşamsal

alanlarını etkiler (EEA, 2021, s. 40). İklim değışikliğı, türlerin dağılımını değıştirirken, aşırı avlanma bazı türlerin neslinin tükenmesine neden olabilir (Sala et al., 2000, s. 335).

Avrupa Yeşil Mutabakatı, biyoçeşitliliğı koruma konusunda belirli hedefler ortaya koymuştur. 2030 yılına kadar AB genelinde korunan alanların oranını %30'a çıkarmayı hedefleyen bu strateji, biyoçeşitliliğın korunmasını ve ekosistemlerin restorasyonunu teşvik etmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2020a, s. 10). Ayrıca, biyoçeşitliliğı tehdit eden faktörlerle mücadele ve ekosistem hizmetlerinin iyileştirilmesi için çeşitli politikalar geliştirilmiştir (European Commission, 2021a, s. 14). Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde, biyoçeşitliliğın korunmasına yönelik olarak Avrupa Biyoçeşitlilik Stratejisi 2030 (EUBS) ve Biyoçeşitlilik Eylem Planı gibi çeşitli stratejiler uygulanmaktadır. EUBS, 2030 yılına kadar biyoçeşitliliğın korunması ve ekosistemlerin restorasyonu için kapsamlı bir plan sunmaktadır. Bu strateji, korunan alanların genişletilmesini, ekosistemlerin iyileştirilmesini ve biyoçeşitliliğı tehdit eden faktörlerle mücadele edilmesini içermektedir (European Commission, 2020a, s. 15). Ayrıca, Biyoçeşitlilik Eylem Planı, çeşitli tehditlere karşı daha hedeflenmiş önlemler almayı ve uluslararası işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (European Environment Agency, 2021, s. 25).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın biyoçeşitlilik hedeflerine ulaşılması, etkin izleme ve raporlama mekanizmaları ile sağlanmaktadır. Avrupa Çevre Ajansı (EEA), biyoçeşitliliğın durumu ve koruma önlemlerinin etkileri hakkında düzenli raporlar yayınlamaktadır. Bu raporlar, AB üye devletlerinin biyoçeşitlilik hedeflerine ne ölçüde ulaştığını ve alınan önlemlerin etkinliğini değerlendirmektedir (EEA, 2022, s. 35). Ayrıca, Avrupa Komisyonu, üye devletlerin hedeflere ulaşmasını desteklemek amacıyla çeşitli fonlar ve teşvikler sunmaktadır (European Commission, 2021c, s. 18). Hedeflere ulaşmak için politika uyumu, etkili kaynak yönetimi ve uluslararası işbirliği gerekmektedir. Biyoçeşitliliğın korunması, sadece çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal faydalar sağlayarak, gelecekteki nesiller için sağlıklı ve dengeli ekosistemlerin oluşturulmasına katkıda bulunacaktır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın biyoçeşitliliğe yönelik hedefleri ve stratejileri, bu amaca ulaşmak için atılmış önemli adımlardır, ancak daha fazla çaba ve işbirliği gerekmektedir.

4.3.5. Sürdürülebilir tarım

Sürdürülebilir tarım, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları dengede tutarak tarımsal üretim süreçlerini yönetmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Tarım sektörü, dünya genelinde gıda güvenliğini sağlamada, kırsal kalkınmayı desteklemede ve doğal kaynakları yönetmede kritik bir rol oynamaktadır. Avrupa Birliği'nin sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda benimsediğı

Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu bağlamda tarım sektörünün dönüşümüne yönelik kapsamlı bir strateji sunmaktadır. Tarım sektörü, bu stratejinin merkezinde yer almakta olup, özellikle "Farm to Fork" (Çiftlikten Sofraya) stratejisi çerçevesinde önemli reformlar öngörülmektedir. "Farm to Fork" stratejisi, gıda sistemlerinin çevresel etkilerini azaltmayı ve sürdürülebilirliği artırmayı hedeflemektedir (European Commission, 2020d, s. 13). Bu strateji, tarımsal üretimden tüketiciye kadar tüm aşamalarda çevresel sürdürülebilirliği artırmayı amaçlar. "Farm to Fork" stratejisi, çeşitli hedefler ve araçlar içerir. Bu stratejinin temel hedefleri arasında, tarımsal ürünlerin çevresel etkilerini azaltmak, gıda israfını minimize etmek, organik tarımı teşvik etmek ve daha sürdürülebilir gıda sistemleri oluşturmak yer alır (European Commission, 2020, s. 15). Ayrıca, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın tarım sektörü üzerindeki etkilerini artırmak amacıyla, tarım politikalarına yönelik finansal teşvikler ve düzenleyici değişiklikler öngörülmektedir (European Commission, 2019, s. 8).

Sürdürülebilir tarım, toprak sağlığını koruma, su kaynaklarını yönetme, biyoçeşitliliği koruma ve çevresel etkileri azaltma gibi çeşitli hedefleri içerir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu hedeflere ulaşmak için çeşitli stratejiler sunar. Örneğin, tarımsal üretimde çevresel etkilerin azaltılması amacıyla çeşitli uygulamalar teşvik edilmektedir. Bunlar arasında, minimum işleme yöntemleri, organik tarım ve agroekolojik uygulamalar gibi yöntemler yer alır (European Commission, 2021c, s. 18). Organik tarım, sürdürülebilir tarım uygulamalarının önemli bir örneğidir. Organik tarım, kimyasal gübreler ve pestisitler kullanmadan, doğal yöntemlerle üretim yapmayı hedefler. Avrupa Yeşil Mutabakatı, organik tarımı teşvik etmek için çeşitli stratejiler sunar ve bu alandaki hedeflerini belirler. Örneğin, Avrupa Komisyonu, organik tarımın teşvik edilmesi için organik tarım alanlarının genişletilmesini ve organik ürünlerin pazar payının artırılmasını hedefler (European Commission, 2021a, s. 23). Ayrıca, organik tarım uygulamalarının desteklenmesi için çeşitli finansal teşvikler ve düzenlemeler sağlanmaktadır.

Sürdürülebilir tarım, iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir rol oynar. Tarım sektörü, sera gazı emisyonlarının önemli bir kaynağıdır ve bu emisyonların azaltılması, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın ana hedeflerinden biridir. Sürdürülebilir tarım yöntemleri, karbon ayak izini azaltma ve sera gazı emisyonlarını kontrol altında tutma konularında önemli katkılar sağlar (FAO, 2020, s. 25). Örneğin, tarımda karbon depolama teknikleri, toprak yönetimi ve yenilikçi üretim yöntemleri, sera gazı emisyonlarını azaltma potansiyeline sahiptir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklim değişikliği ile mücadele için tarım sektöründe yenilikçi çözümler geliştirmeyi teşvik eder ve bu çerçevede çeşitli araştırma ve geliştirme projeleri desteklenir (European Commission, 2022, s. 30). Ayrıca, tarım sektöründe iklim değişikliğine uyum

sağlama stratejileri geliştirilmekte ve bu stratejilerin uygulanması teşvik edilmektedir. Biyoçeşitlilik, tarım ekosistemlerinin sağlığı ve dayanıklılığı açısından kritik bir öneme sahiptir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, biyoçeşitliliğin korunmasını teşvik eden çeşitli hedefler ve stratejiler sunar. Bu stratejiler, doğal habitatların korunmasını, biyoçeşitliliği artırmayı ve tarımsal üretim süreçlerinde çevresel etkileri minimize etmeyi amaçlar (European Commission, 2021a, s. 24). Tarımsal üretim süreçlerinde biyoçeşitliliği korumak için çeşitli yöntemler uygulanmaktadır, bunlar arasında doğa dostu tarım uygulamaları, ekosistem hizmetlerinin teşvik edilmesi ve doğal habitatların korunması yer alır. Bu bağlamda, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın sürdürülebilir tarım üzerindeki etkileri, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları dengede tutarak tarımsal üretimin gelecekte daha sürdürülebilir hale gelmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

4.3.6. Sürdürülebilir ulaşım

Ulaşım sektörü, AB'nin toplam sera gazı emisyonlarının yaklaşık %25'ini oluşturmakta olup, bu nedenle sürdürülebilir ulaşım çözümleri bu mutabakatın merkezindedir (European Commission, 2020a, s. 5). Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın sürdürülebilir ulaşım hedefleri, emisyonları azaltma ve yeşil teknolojilerin yaygınlaştırılması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu hedefler emisyon azaltımı, elektrikli araçların yaygınlaştırılması, kamu ulaşımının iyileştirilmesi, yeşil teknolojilerin entegrasyonu olarak belirlenmiştir. En önemli hedeflerden biri ulaşım sektörünün emisyonlarını 1990 seviyelerine göre %90 oranında azaltmaktır. Bu hedef, ulaşımın enerji verimliliğini artırmayı ve fosil yakıt kullanımını minimize etmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2019, s. 6). Elektrikli araçlar, emisyonları azaltma stratejisinin merkezindedir. AB, elektrikli araçların sayısını artırmak ve bu araçlar için gerekli altyapıyı geliştirmek amacıyla çeşitli teşvikler ve yatırımlar sağlamaktadır (European Commission, 2021a, s. 7). Kamu ulaşımının verimliliğini artırmak ve çevre dostu alternatifleri teşvik etmek, sürdürülebilir ulaşım stratejilerinin bir diğer önemli boyutudur. Bu kapsamda, toplu taşıma sistemlerine yapılan yatırımlar artırılmakta ve yeni sürdürülebilir ulaşım çözümleri desteklenmektedir (European Commission, 2020c, s. 8). Ulaşım sektöründe yeşil teknolojilerin entegrasyonu, hem taşıma araçları hem de altyapı üzerinde yenilikçi çözümler geliştirilmesini gerektirir. Bu, elektrikli araçlardan hidrojen yakıt hücrelerine kadar geniş bir teknoloji yelpazesi sunmaktadır (European Commission, 2021a, s. 12).

Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde sürdürülebilir ulaşımın teşvik edilmesi için bir dizi strateji uygulanmaktadır. Elektrikli araçların yaygınlaştırılması, AYM'nin ana stratejilerinden biridir. Avrupa Komisyonu, 2025 yılına kadar 1 milyon kamu şarj noktası kurulmasını

hedeflemektedir. Bu strateji, elektrikli araçların benimsenmesini artırmayı ve emisyonları azaltmayı amaçlamaktadır (European Commission, 2021c, s. 7). Hidrojen yakıt hücreli araçlar ve diğer alternatif yakıt teknolojileri, ulaşım sektörünün karbonsuzlaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. AB, bu teknolojilere yönelik araştırma ve geliştirme projelerine büyük yatırımlar yapmaktadır (European Commission, 2020c, s. 9). Kamu ulaşım sistemlerinin iyileştirilmesi, sürdürülebilir ulaşım stratejilerinin bir parçasıdır. Bu kapsamda, bisiklet yolları, elektrikli otobüsler ve tren sistemleri gibi çevre dostu ulaşım alternatiflerine yatırım yapılmaktadır (European Commission, 2020a, s. 8). Ulaşım planlaması ve mekânsal gelişim arasındaki entegrasyon, sürdürülebilir şehirler oluşturmada temelidir. '15 dakikalık şehirler' gibi kavramlar, vatandaşların temel hizmetlere kısa mesafelerde erişimini sağlamayı hedefler (European Commission, 2020e, s. 9).

Sürdürülebilir ulaşım stratejileri, bazı önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Elektrikli araçlar için gerekli şarj altyapısının geliştirilmesi, büyük bir yatırım ve koordinasyon gerektirir. Avrupa Sayıştayı (2020), üye devletler arasında şarj altyapısında hâlâ önemli bir boşluk olduğunu ve bu boşluğun kapatılmasının zaman alacağını belirtmektedir (European Court of Auditors, 2020, s. 14). Yeşil teknolojilerin yüksek maliyeti ve geleneksel otomotiv endüstrilerinin ekonomik etkileri, geçiş sürecinde karşılaşılan engellerdendir. Avrupa Otomobil Üreticileri Derneği (2021), teknolojik yeniliklerin büyük bir potansiyele sahip olduğunu ancak bu geçişin önemli mali zorluklar içerdiğini raporlamaktadır (European Automobile Manufacturers Association, 2021, s. 20). Kamu kabulü ve bireylerin yeni ulaşım modlarına adaptasyonu, sürdürülebilir ulaşım stratejilerinin başarısı için kritik öneme sahiptir. Avrupa Komisyonu'nun anketleri, vatandaşların çevre dostu ulaşım seçeneklerine yönelik farkındalığının arttığını ancak değişime direnç gösterildiğini ortaya koymaktadır (European Commission, 2021e, s. 15). Bu bağlamda altyapı yetersizlikleri, teknolojik, ekonomik ve davranışsal engeller, ulaşım stratejilerinin uygulanması konusunda zorluklar barındırmaktadır.

Sürdürülebilir ulaşımın uygulanmasında başarı olarak nitendirilebilecek örnekler de mevcuttur. Başarılı uluslararası uygulama örnekleri, sürdürülebilir ulaşım stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanması için değerli bilgiler sunmaktadır. Norveç, elektrikli araçların benimsenmesi konusunda dünya genelinde başarılı bir örnektir. Norveç hükümeti, elektrikli araçları teşvik etmek amacıyla vergi indirimleri, şarj altyapısının genişletilmesi ve otobüs şeritlerine erişim gibi çeşitli teşvikler sunmaktadır. Bu teşvikler, elektrikli araçların ülke genelinde yaygınlaşmasını sağlamıştır (Norwegian Road Association, 2022, s. 22). Hollanda, bisiklet kullanımını teşvik etmek için kapsamlı bir altyapı geliştirmiştir. Ülke genelinde geniş bisiklet

yolları, bisiklet park yerleri ve güvenli geçiş yolları ile bisiklet kullanımını artırmıştır. Bu model, sürdürülebilir ulaşımı destekleyen etkili bir strateji olarak değerlendirilmektedir (Dutch Ministry of Infrastructure and Water Management, 2021, s. 30). Berlin ise, sürdürülebilir ulaşım politikalarını uygulama konusunda öncü bir şehir olarak öne çıkmaktadır. Şehir, toplu taşıma ağını genişletmiş, bisiklet yollarını artırmış ve düşük emisyon bölgeleri oluşturmuştur. Bu politikalar, hem çevresel hem de sosyal faydalar sağlamaktadır (Berlin City Planning Department, 2022, s. 28).

4.3.7. Sanayi ve yenilikçilik

Sürdürülebilirlik bağlamında, sanayinin yenilenmesi ve yenilikçi teknolojilerin entegrasyonu, dönüşümün merkezindedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, sanayi politikalarının yeniden şekillendirilmesini ve çevresel sürdürülebilirliğin teşvik edilmesini öngörmektedir. Bu strateji çerçevesinde, sanayinin karbon salınımını azaltmak ve enerji verimliliğini artırmak için çeşitli önlemler alınmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2020 yılında yayımladığı "Sanayi Stratejisi" (European Commission, 2020a, s. 5) bu dönüşümün ana hatlarını çizmektedir. Bu strateji, sanayinin yeşil teknolojiye geçişini teşvik eden ve karbon salınımını azaltan politika araçlarını içermektedir. Sanayinin yeşil dönüşümü, özellikle enerji verimliliği yüksek üretim süreçleri ve atık azaltma stratejileri ile sağlanmaktadır. Örneğin, enerji verimliliğini artıran ve çevresel etkiyi azaltan teknolojilere yatırım yapılması teşvik edilmektedir (European Commission, 2020a, s. 8). Ayrıca, bu strateji kapsamında, sürdürülebilir üretim yöntemlerinin benimsenmesi ve döngüsel ekonomi prensiplerinin uygulanması teşvik edilmektedir (European Commission, 2020b, s. 10).

Yenilikçilik, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada kilit bir rol oynamaktadır. Yenilikçi teknolojiler, sanayinin çevresel etkilerini azaltmak ve enerji verimliliğini artırmak için kritik öneme sahiptir. AB, bu bağlamda çeşitli fonlama ve destek mekanizmaları sunmaktadır. Horizon Europe gibi programlar, yeşil teknolojilere yatırım yapmayı teşvik eden önemli araçlardır (European Commission, 2021a, s. 12). Horizon Europe, enerji verimliliği, sürdürülebilir tarım ve çevre dostu üretim süreçleri gibi alanlarda yenilikçi çözümler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Yeşil teknolojilerin sanayide uygulanması, karbon salınımını azaltmanın yanı sıra ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Örneğin, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın bir parçası olarak geliştirilen "Endüstriyel Dönüşüm Stratejisi" (European Commission, 2022, s. 14), çevre dostu üretim yöntemlerinin benimsenmesini teşvik eden bir çerçeve sunmaktadır. Bu strateji, enerji geçişi, döngüsel ekonomi ve temiz teknoloji alanlarında yenilikçi projelere finansal destek sağlamaktadır.

Avrupa'da sanayi ve yenilikçilik alanında elde edilen bazı başarı hikayeleri, Yeşil Mutabakat'ın etkilerini somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Almanya'daki otomotiv sektörü, elektrikli araçların üretimine yönelik büyük yatırımlar yaparak sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli bir adım atmıştır (BMW Group, 2021, s. 10). Almanya, elektrikli araç teknolojilerinde lider konumda olup, bu alandaki yenilikçi yaklaşımları ile sanayinin yeşil dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. İskandinav ülkeleri, döngüsel ekonomi ilkelerini benimseyerek geri dönüşüm ve yeniden kullanım konusunda başarılı projelere imza atmaktadır. Özellikle İsveç ve Danimarka, atık yönetimi ve geri dönüşüm konularında ileri düzeyde uygulamalara sahiptir (Nordic Council of Ministers, 2022, s. 7). Bu ülkelerde uygulanan döngüsel ekonomi stratejileri, malzeme verimliliğini artırmakta ve atık üretimini minimize etmektedir. Bir diğer örnek, Hollanda'nın yeşil enerji geçişi stratejileridir. Hollanda, yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar ve enerji verimliliği projeleri ile dikkat çekmektedir. Ülke, rüzgar enerjisi ve güneş enerjisi teknolojilerinde önemli ilerlemeler kaydetmiş ve bu alandaki yenilikçi yaklaşımları ile sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynamıştır (Dutch Ministry of Economic Affairs and Climate Policy, 2023, s. 15).

Sanayinin yeşil dönüşümü ve yenilikçi teknolojilerin entegrasyonu, hem çevresel hem de ekonomik açıdan büyük fırsatlar sunmaktadır. Gelecek perspektiflerinde, AB'nin yeşil dönüşüm stratejilerinin daha da derinleştirilmesi ve yenilikçi projelere daha fazla destek sağlanması gerekmektedir. Yeşil teknolojilerin ve sürdürülebilir üretim süreçlerinin benimsenmesi, sanayinin çevresel etkilerini azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Bu bağlamda, Avrupa'nın sanayi ve yenilikçilik alanındaki başarı hikayeleri, diğer ülkeler için de bir model teşkil etmektedir. Gelecekte, bu tür yenilikçi projelerin artırılması ve yeşil dönüşüm stratejilerinin daha kapsamlı bir şekilde uygulanması, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada kritik öneme sahip olacaktır.

4.3.8. Kirliliğin Azaltılması

Avrupa Yeşil Mutabakatı, çevresel kirliliğin azaltılması ve sürdürülebilir bir çevre sağlanması amacıyla çeşitli politikalar ve önlemler içermektedir. Kirliliğin azaltılması, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temel unsurlarından biri olarak belirlenmiştir ve bu hedef doğrultusunda hava kirliliği, su kirliliği ve atık yönetimi gibi konulara özel önem verilmektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, kirliliğin azaltılmasını sağlamak için geniş bir strateji yelpazesi sunmaktadır. Bu stratejiler, Avrupa'nın çevresel performansını iyileştirmeyi ve insan sağlığını korumayı amaçlamaktadır. Kirliliğin azaltılmasına yönelik başlıca stratejileri sıfır kirlilik eylem planı, hava kalitesi yönetimi, su kirliliği ile mücadele, atık yönetimi ve döngüsel ekonomi

olarak gruplandırılabilir. Avrupa Komisyonu'nun 2019 yılında açıkladığı Sıfır Kirlilik Eylem Planı, hava, su ve toprak kirliliğini azaltmayı hedefleyen bir stratejidir. Bu plan, kirliliği önlemek ve çevresel etkileri en aza indirmek için çeşitli düzenlemeler ve hedefler içermektedir (European Commission, 2019, s. 10). Plan, özellikle sanayi kaynaklı emisyonlar, taşımacılık ve tarım sektörlerinde kirliliği azaltmayı amaçlamaktadır. Avrupa'da hava kirliliği önemli bir sorun teşkil etmektedir. Avrupa Çevre Ajansı'nın 2020 raporuna göre, hava kirliliği yılda yaklaşık 400.000 erken ölüme yol açmaktadır (European Environment Agency, 2020a, s. 5). Avrupa Yeşil Mutabakatı, hava kirliliğini azaltmak için yeni düzenlemeler ve standartlar getirmiştir. Bu düzenlemeler, emisyon sınırlarının sıkılaştırılmasını, temiz hava stratejilerinin uygulanmasını ve kirliliği azaltıcı teknolojilerin teşvik edilmesini kapsamaktadır (European Commission, 2021a, s. 14).

Avrupa'da su kirliliği, özellikle tarım ve sanayi atıklarının su kaynaklarına karışması sonucu oluşmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun su kirliliğini azaltma stratejileri, su kalitesini koruma ve iyileştirme amacı taşımaktadır. Bu stratejiler, atık su arıtma tesislerinin modernizasyonunu, kirleticilerin kontrolünü ve su kaynaklarının korunmasını kapsamaktadır (European Commission, 2020a, s. 22). Avrupa'da su kalitesinin iyileştirilmesi için düzenli izleme ve raporlama sistemleri kurulmuştur (European Environment Agency, 2021, s. 9). Atık yönetimi, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın önemli bir parçasıdır. Avrupa Komisyonu, döngüsel ekonomi ilkelerine dayanan bir eylem planı oluşturmuştur. Bu plan, atıkların azaltılması, yeniden kullanılması ve geri dönüşüm oranlarının artırılmasını teşvik etmektedir (European Commission, 2020a, s. 30). Plastik atıkların azaltılması ve geri dönüşüm oranlarının artırılması gibi spesifik hedefler belirlenmiştir. Ayrıca, atıkların yönetimi için daha etkili sistemler ve stratejiler geliştirilmiştir (European Environment Agency, 2020, s. 13).

Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde belirlenen stratejiler, çeşitli uygulama alanlarında etkili olmuştur. Hava kirliliğini azaltmaya yönelik düzenlemeler, şehirlerde hava kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin, düşük emisyon bölgeleri ve temiz enerji geçişi gibi önlemler, hava kirliliğinin azaltılmasına yardımcı olmuştur (European Commission, 2021a, s. 16). Su kirliliği ile mücadelede ise, Avrupa'nın su kalitesinin iyileştirilmesi yönündeki çabalar artmıştır. Atık su arıtma tesislerinin modernizasyonu ve kirletici maddelerin azaltılması gibi önlemler, su kaynaklarının korunmasına katkıda bulunmuştur (European Environment Agency, 2021, s. 11). Ayrıca, su kalitesinin izlenmesi ve raporlanması sayesinde, kirleticilerin kontrolü daha etkili hale gelmiştir. Atık yönetiminde ise döngüsel ekonomi ilkeleri, atıkların azaltılması ve geri dönüşüm oranlarının artırılmasına olanak sağlamıştır. Plastik atıkların azaltılması ve

geri dönüşüm oranlarının artırılması hedefleri, çevresel etkileri azaltmaya yönelik önemli adımlar atılmasını sağlamıştır (European Commission, 2020b, s. 33).

4.4. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Yol Haritası

Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin 2050 yılına kadar net sıfır sera gazı emisyonu hedefini gerçekleştirmek amacıyla tasarlanmış bir yol haritasıdır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temel amacı, 2050 yılına kadar Avrupa'yı iklim-nötr bir kıta haline getirmektir. Bu hedefe ulaşmak için ekonomi, enerji, ulaşım, tarım, biyolojik çeşitlilik ve kirlilik gibi geniş bir yelpazede dönüşüm planları ortaya konmuştur (European Commission, 2019, s. 3). Yeşil Mutabakat, aynı zamanda sürdürülebilir ekonomik büyüme modelini teşvik etmeyi ve çevresel sürdürülebilirlik ile sosyal refah arasında denge kurmayı amaçlamaktadır.

Yol haritasının önemli bir ayağı, enerji sektöründe köklü bir dönüşümü öngörmektedir. AB, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişi hızlandırarak, enerji üretiminde karbon emisyonlarını önemli ölçüde azaltmayı planlamaktadır. Özellikle, yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılması, enerji verimliliğinin geliştirilmesi ve enerji tüketiminin azaltılması yol haritasının temel bileşenlerindendir (European Commission, 2020a, s. 8).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın yol haritası, sürdürülebilir ulaşım ve mobiliteye büyük önem vermektedir. AB, ulaşım sektöründe karbon emisyonlarını azaltmak için elektrikli araçları teşvik etmeyi, demiryolu ve deniz yolu taşımacılığını artırmayı hedeflemektedir. Bu strateji, kara taşımacılığındaki emisyonları minimize ederek AB'nin iklim hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır (European Commission, 2020b, s. 11).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın yol haritasında yer alan diğer önemli bir başlık, döngüsel ekonominin teşvik edilmesidir. AB, atık yönetimini iyileştirerek ve kaynak kullanımını optimize ederek, döngüsel ekonomi uygulamalarını yaygınlaştırmayı planlamaktadır. Plastik kullanımının azaltılması ve geri dönüşüm oranlarının artırılması, bu kapsamda atılacak önemli adımlardır (European Commission, 2020c, s. 5).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın yol haritası, tarım sektöründe sürdürülebilirliği teşvik eden stratejiler de içermektedir. "Tarladan Çatala" (Farm to Fork) stratejisi, tarımsal üretim süreçlerinde çevre dostu uygulamaları yaygınlaştırmayı ve gıda güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir. Kimyasal gübre ve pestisit kullanımının azaltılması, organik tarımın yaygınlaştırılması gibi adımlar, bu hedef doğrultusunda atılmaktadır (European Commission, 2020d, s. 7).

Yol haritası, Avrupa'daki biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve ekosistemlerin restorasyonunu hedefleyen stratejilerle desteklenmektedir. AB, kara ve deniz alanlarının %30'unu koruma altına alarak, doğal yaşam alanlarını koruma altına almayı planlamaktadır (European Commission, 2020e, s. 4). Bu adımlar, biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik önemli birer kilometre taşı olarak değerlendirilmektedir.

Sanayi sektöründe yeşil dönüşüm, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın yol haritasının kritik bir parçasıdır. AB, sanayinin düşük karbon teknolojilerine geçişini desteklemekte ve enerji verimliliğini artırmak için Ar-Ge faaliyetlerine yatırım yapmaktadır. Bu stratejiler, Avrupa sanayisinin rekabet gücünü artırırken çevresel etkilerini minimize etmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2020f, s. 9).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın yol haritasında, kirliliğin azaltılması ve çevresel adaletin sağlanması da önemli bir yer tutmaktadır. AB, hava, su ve toprak kirliliğini azaltmak için katı düzenlemeler getirmekte ve çevresel eşitsizliklerin giderilmesi için politikalar geliştirmektedir (European Commission, 2020g, s. 6). Bu adımlar, Avrupa'nın çevre kalitesini iyileştirmek ve vatandaşlarının sağlığını korumak amacıyla atılmaktadır.

4.5. AB İklim Hedefleri ve AB İklim Yasası

Avrupa Birliği (AB), sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliğiyle mücadele alanında küresel lider olma hedefine odaklanmış durumdadır. Hedeflere ulaşma sürecinde AB İklim Yasası önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. AB'nin iklim hedefleri, çevresel sürdürülebilirliği artırma yönündeki uzun vadeli bir vizyonun parçası olarak şekillenmiştir. 1990'lı yıllardan bu yana AB, iklim değişikliğiyle mücadele ve sera gazı emisyonlarını azaltma konusunda çeşitli politika araçları geliştirmiştir. 2008 yılında kabul edilen 20-20-20 hedefleri, 2020 yılına kadar sera gazı emisyonlarını %20 oranında azaltmayı, yenilenebilir enerji kullanımını %20 oranına çıkarmayı ve enerji verimliliğini %20 oranında artırmayı hedeflemiştir (European Commission, 2015, s. 14). Bu hedefler, AB'nin iklim politikalarının temelini oluşturmuş ve 2030 İklim ve Enerji Çerçevesi ile güncellenmiştir. 2030 İklim ve Enerji Çerçevesi, sera gazı emisyonlarını 1990 seviyelerine göre %40 oranında azaltma hedefiyle başlamış, bu hedef 2020'de %55'e çıkarılmıştır. Bu çerçeve, Paris Anlaşması'nın hedefleriyle uyumlu olarak geliştirilmiş olup, küresel sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlama amacını taşımaktadır (IPCC, 2021, s. 32). Bu hedefler, AB'nin 2050 yılına kadar karbon nötrlüğüne ulaşma hedefinin bir ara adımı olarak görülmektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılmayı amaçlarken, sera gazı emisyonlarının azaltılmasını, doğal kaynakların korunmasını ve biyolojik çeşitliliğin artırılmasını hedeflemektedir (European Commission, 2019, s. 5). Hedeflerine ulaşmak için kapsamlı bir politika çerçevesi sunmaktadır. Bu çerçeve, enerji sektörü, ulaşım, sanayi, tarım ve biyoçeşitlilik gibi alanları kapsayan geniş çaplı bir dönüşümü içermektedir. Örneğin, enerji sektöründe, yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılması ve fosil yakıtlardan aşamalı olarak çıkış hedeflenmektedir (Knopf ve Edenhofer, 2018, s. 72). Bu hedefe ulaşmak için, AB'nin enerji altyapısının yenilenmesi ve enerji verimliliğinin artırılması gerekmektedir.

AB İklim Yasası, AB'nin 2050 yılına kadar karbon nötrlüğüne ulaşmasını sağlamak için belirlenen hedeflerin hukuki bağlayıcılığını temin etmektedir. Aynı zamanda, 2030 İklim Hedefi'nin %55 oranında emisyon azaltımını zorunlu kılmaktadır (Van Asselt, 2021, s. 118). AB İklim Yasası, sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda üye devletlere belirli yükümlülükler getirirken, bu hedeflere ulaşmada esneklik tanımaktadır. Bu yasa, her beş yılda bir gözden geçirme mekanizmasını içermekte ve bilimsel verilere dayalı olarak hedeflerin güncellenmesini öngörmektedir. Ayrıca, Avrupa İklim Değerlendirme Raporu'nun yayımlanması ve bu raporun politika yapıcılar tarafından dikkate alınması zorunlu hale getirilmiştir (Rayner ve Jordan, 2020, s. 217).

AB İklim Yasası ve Yeşil Mutabakat, sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirildiğinde, sadece çevresel sürdürülebilirliği değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği de ön planda tutmaktadır. AB'nin iklim politikaları, yenilikçi ve yeşil teknolojilere yapılan yatırımlar yoluyla ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, AB fonları ve teşvikleri, yeşil ekonomiye geçişi hızlandırmak için kullanılmaktadır (Bausch ve Mehling, 2020, s. 103). Özellikle sanayi sektörü, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın odak noktalarından biridir. Sanayinin yeşil dönüşümü, karbon yoğun üretim süreçlerinden düşük karbonlu ve sürdürülebilir üretim süreçlerine geçişi içermektedir. Bu bağlamda, AB İklim Yasası, sanayi sektöründe emisyonları azaltma ve enerji verimliliğini artırma zorunluluğunu getirmektedir. Ayrıca, dögüsel ekonomi prensipleri, sanayi politikalarının merkezine yerleştirilmiştir (Delbeke ve Vis, 2019, s. 58).

AB'nin iklim politikaları, sosyal sürdürülebilirlik ile ekonomik dönüşüm arasında bir denge kurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Yeşil Mutabakatı, "Adil Geçiş Mekanizması" (Just Transition Mechanism) gibi araçlarla sosyal açıdan hassas kesimlerin korunmasını hedeflemektedir. Bu mekanizma, fosil yakıt bağımlı bölgelerdeki işçilerin ve toplulukların desteklenmesini ve yeşil ekonomiye geçişte karşılaşılabilecekleri zorlukların hafifletilmesini

amaçlamaktadır (European Commission, 2020, s. 12). Ekonomik sürdürülebilirlik açısından, AB İklim Yasası, yenilikçi ve sürdürülebilir iş modellerini teşvik etmektedir. Bu yasa, yeşil yatırımların artırılması ve düşük karbon teknolojilerinin yaygınlaştırılması için gerekli hukuki zemini hazırlamaktadır. Ayrıca, AB'nin karbon fiyatlandırma mekanizmaları, emisyonları azaltmayı ve yeşil teknolojilere yatırım yapmayı teşvik eden ekonomik araçlar arasında yer almaktadır (Knopf ve Edenhofer, 2018, s. 85).

4.6. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Finansmanı

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'nin belirlenen hedefler doğrultusunda dönüşümünün hayata geçirilmesi, büyük ölçekli ve sürdürülebilir finansman kaynaklarına dayanmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın finansmanı, sadece AB üyesi devletlerden değil, aynı zamanda özel sektörden ve uluslararası finans kuruluşlarından da önemli katkılar gerektirir. Finansman stratejileri, AB'nin yeşil dönüşümüne yönelik yatırımların hızlandırılmasını ve bu yatırımların adil bir şekilde dağıtılmasını amaçlar (European Commission, 2020a, s. 5).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın finansmanı, AB bütçesi, üye devletlerin katkıları, özel sektör yatırımları ve uluslararası finans kuruluşlarının sağladığı kaynaklar olmak üzere çeşitli kanallardan sağlanmaktadır. AB'nin 2021-2027 dönemi bütçesi kapsamında, yeşil dönüşüm projelerine yaklaşık 1 trilyon Euro ayrılmıştır (European Commission, 2020a, s. 8). Bu bütçenin büyük bir kısmı, Avrupa Komisyonu'nun oluşturduğu “Sürdürülebilir Avrupa Yatırım Planı” kapsamında dağıtılmaktadır. Ayrıca, Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve diğer uluslararası finans kuruluşları da Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın finansmanında kritik bir rol oynamaktadır (EIB, 2021, s. 12).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın finansmanının temel taşı olan Sürdürülebilir Avrupa Yatırım Planı, 2030 yılına kadar 1 trilyon Euro'nun üzerinde yatırım yapılmasını hedeflemektedir (European Commission, 2019, s. 15). Bu plan, AB fonlarının özel sektörü ve ulusal kamu yatırımlarını harekete geçirmek için bir katalizör olarak kullanılmasını öngörmektedir. Özellikle, Avrupa Yatırım Bankası'nın rolü bu süreçte hayati önem taşımaktadır. EIB, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın finansmanında iklim bankası olarak hareket etmekte ve düşük karbonlu ekonomiye geçiş için gereken projelere finansman sağlamaktadır (EIB, 2021, s. 20).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın başarısı, büyük ölçüde özel sektörün katkılarına da bağlıdır. AB, özel sektörü yeşil dönüşüm projelerine yatırım yapmaya teşvik etmek için çeşitli finansal araçlar geliştirmiştir. Bunlar arasında yeşil tahviller, sürdürülebilirlik bağlantılı krediler ve kamu-özel ortaklıkları bulunmaktadır (OECD, 2020, s. 32). Özel sektörün bu süreçte oynadığı

rol, sadece finansal katkı sağlamakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yenilikçi çözümler geliştirilmesine de odaklanmaktadır (OECD, 2020, s. 34).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın finansmanı sadece çevresel hedefleri değil, aynı zamanda sosyal hedefleri de içermektedir. Adil Geçiş Mekanizması, bu bağlamda özellikle önemlidir. Bu mekanizma, yeşil dönüşümün sosyal ve ekonomik etkilerini hafifletmek için 100 milyar Euro'dan fazla bir bütçe ayrılmasını öngörmektedir (European Commission, 2020c, s. 22). Adil Geçiş Fonu, özellikle kömür madenleri ve diğer yüksek karbonlu sektörlerden etkilenen bölgelerde sosyal ve ekonomik dönüşümü desteklemektedir (European Commission, 2020c, s. 24).

AB'nin iklim nötrlüğü hedefi, yalnızca Avrupa sınırlarıyla sınırlı kalmamakta, küresel ölçekte de etkili olmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, AB'nin iklim finansmanı, gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımları da kapsamaktadır (UNFCCC, 2019, s. 17). Bu yardımlar, yeşil enerjiye geçiş, sürdürülebilir tarım uygulamaları ve iklim değişikliğine uyum projeleri gibi alanlarda kullanılmaktadır (UNFCCC, 2019, s. 19). AB'nin bu dönüşüm sürecinde uluslararası işbirliği ve finansal yardımların rolü de giderek artmaktadır.

4.7. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi

Avrupa Yeşil Mutabakatı, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik büyüme arasında bir denge kurmayı amaçlayan kapsamlı bir politika çerçevesi sunmaktadır. Yeşil Mutabakat'ın, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutunu (ekonomik, çevresel ve sosyal) bir araya getiren bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu bağlamda çevresel sürdürülebilirliği ekonomik kalkınma ile uyumlu hale getirmeye çalışarak, bu iki boyut arasında bir denge kurmayı hedefliyor. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın stratejik önemi Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in sürdürülebilirlik konusundaki demeçlerinden anlaşılmaktadır. Von der Leyen, "Avrupa Yeşil Anlaşması, kıtanın iklim nötr bir geleceğe geçişini sağlayacak en önemli adım olacaktır. Sürdürülebilirlik, bu anlaşmanın kalbinde yer almakta ve Avrupa'nın geleceği için kritik bir öneme sahiptir" ifadesiyle, sürdürülebilirliğin Avrupa'nın geleceği için taşıdığı önemi vurgulamaktadır (Leyen, 2019c). Aynı zamanda, "Sürdürülebilirlik ve çevresel koruma, Avrupa'nın ekonomik kalkınma stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu alanda yaptığımız her yatırım hem çevresel hem de ekonomik olarak uzun vadeli faydalar sağlayacaktır" şeklindeki açıklamalarıyla sürdürülebilirlik ve ekonomik büyüme arasındaki dengeye işaret etmektedir (Leyen, 2019d). Bu alıntılar, Von der Leyen'in sürdürülebilirlik konusundaki stratejik vizyonunu yansıtarak, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Yeşil Teori perspektifinden bakıldığında, bu denge arayışı, ekonomik sistemlerin çevresel sınırları aşma eğilimleriyle yüzleşmeye yönelik bir çaba olarak değerlendirilmektedir. Yeşil Teori, büyümenin ve tüketimin sürdürülebilirlik üzerinde yaratabileceği olumsuz etkileri sorgulayarak alternatif yaklaşımlar sunmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın döngüsel ekonomi yaklaşımını benimsemesi, bu bağlamda önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Döngüsel ekonomi, kaynakların verimli kullanılmasını ve atıkların azaltılmasını teşvik eder. Bu model, malzemelerin yeniden kullanımını ve geri dönüşümünü vurgular, böylece çevresel etkileri azaltarak ekonomik büyümeyi desteklemeye çalışır. Ancak, Yeşil Teori perspektifinden ele alındığında, bu yaklaşımın etkinliği, döngüsel ekonominin sadece teknik bir çözüm olarak mı kalacağı yoksa sistematik bir dönüşüm yaratıp yaratmayacağı ile ilişkilidir.

Biyoçeşitliliğin korunması, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın diğer önemli bileşenlerinden biridir. Biyoçeşitliliğin korunması, ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilir bir şekilde sağlanması ve dolayısıyla insan refahının korunması açısından kritik öneme sahiptir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, biyoçeşitliliği korumak amacıyla AB üye devletlerinin doğa koruma alanlarını genişletmelerini ve ekosistemleri onarmalarını öngörmektedir. Yeşil Teori perspektifi, biyoçeşitliliğin korunmasını sadece bir çevresel hedef olarak değil, aynı zamanda sosyal adalet ve ekonomik eşitlik bağlamında da ele alır. Bu bağlamda, biyoçeşitliliğin korunması, ekosistemlerin sürdürülebilirliğini destekleyerek, toplumların ekolojik ayak izlerini azaltmalarına ve daha adil bir çevresel yönetim anlayışına ulaşmalarına katkıda bulunur.

Enerji geçişi de sürdürülebilir kalkınmanın kritik bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Avrupa Birliği, fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş yapmayı hedefleyerek, iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir adım atmayı amaçlamaktadır. Yenilenebilir enerji hedefleri, enerji bağımsızlığını artırmayı ve çevresel etkileri azaltmayı hedeflemektedir. Bu geçiş, enerji tüketiminde sürdürülebilirlik sağlamakla kalmaz, aynı zamanda iklim değişikliğine karşı mücadelede de etkili bir strateji sunar. Yeşil Teori perspektifinden bakıldığında, bu geçişin başarılı olup olmayacağı, sadece teknik ve ekonomik yönlerden değil, aynı zamanda toplumsal ve politik yönlerden de değerlendirilmelidir. Enerji geçişi sürecinin, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmemesi ve ekonomik adaleti sağlaması gerektiği vurgulanabilir.

Nükleer dönüşüm, enerji üretiminde verimlilik ve sürdürülebilirlik sağlamak amacıyla yapılan teknolojik ve operasyonel iyileştirmeleri içerir. Bu süreç, nükleer enerjinin etkin kullanımını ve atık yönetiminin iyileştirilmesini hedefler. Yakıt dönüşümü, gelişmiş reaktör teknolojileri, atık yönetimi ve güvenlik iyileştirmeleri gibi bileşenlere sahiptir (NEA, 2021, s. 56). Denükleerizasyon ise nükleer enerjinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılmasını ifade

eder ve çevresel ve güvenlik kaygıları bağlamında önemlidir. Bu süreç, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi gibi stratejileri içerir (Falk, 2021, s. 34).

Avrupa Yeşil Mutabakatı, çevre ve sürdürülebilirlik konularında küresel bir model oluşturma potansiyeline sahiptir. Ancak, bu modelin etkinliği, uygulama aşamasında karşılaşılan zorluklara ve bu zorlukların nasıl aşıldığına bağlıdır. Yeşil Teori'nin sunduğu eleştirel perspektif, bu süreçlerin daha derinlemesine incelenmesini ve sürdürülebilir kalkınmanın hem çevresel hem de sosyal boyutlarının etkin bir şekilde ele alınmasını gerektirir. Ayrıca Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın başarısının, Avrupa Birliği'nin güncel politik ve toplumsal dinamiklerinden bağımsız olarak ele alınamayacağı açıkça görülmektedir. Özellikle, Avrupa Parlamentosu'ndaki radikal sağ eğilimlerin, Yeşil Mutabakat'ın hedeflerinin uygulanabilirliğini etkileyebileceği konusunda güçlü endişeler bulunmaktadır. Bu bağlamda, AB'nin içsel dinamikleri ve siyasi eğilimlerinin, Yeşil Mutabakat'ın etkinliğini ve başarısını nasıl zora sokabileceği üzerine daha detaylı bir analiz yapılması gerektiği söylenebilir.

5. 2000 LİZBON STRATEJİSİ'NDEN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI'NA AB'DE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

2000'li yılların başı, Avrupa Birliği'nin sürdürülebilir kalkınma politikaları açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde, AB'nin ekonomik, çevresel ve sosyal politikalarının uyum içinde şekillendirilmesi hedeflenmiştir. AB'nin uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerini ve bunların nasıl uygulanacağını belirleyen stratejiler ve ilgili konsey sonuç bildireleri, AB'nin küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma konusundaki liderlik rolünü pekiştirmiştir. İçerik analizi, belgelerdeki anlam, tema ve motiflerin sistematik olarak incelenmesine dayanan nitel bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, belirli metinlerdeki temaların sıklığını, önemini ve bağlamını ortaya çıkarmada kullanılır. Bu analizde, A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (2001), Working Together for Growth and Jobs: A New Start for the Lisbon Strategy (2005), Lizbon Avrupa Konseyi (2000), Stockholm Avrupa Konseyi (2001) ve Göteborg Avrupa Konseyi (2001) sonuç bildireleri üzerinde AB'nin sürdürülebilirlik temalarının analizi yapılmıştır.

Kodlama sürecinde, sürdürülebilirlik temaları belirli kategorilere ayrılmıştır. Çevresel sürdürülebilirlik teması, doğal kaynakların korunması, iklim değişikliği ile mücadele ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi konuları kapsamaktadır. Ekonomik büyüme ve yenilik kategorisi, yeşil teknoloji ve yenilikçi çözümler gibi ekonomik rekabet gücünü artırmayı hedefleyen unsurları içermektedir. Sosyal içerme ve eşitlik başlığı altında ise, istihdam politikaları, sosyal hakların korunması ve gelir dağılımında adalet sağlanması gibi sosyal boyutlar ele alınmaktadır. Kurumsal yönetim ve politika uyumu, AB üye devletleri arasındaki politika uyumu ve karar alma süreçlerinin etkinliğine odaklanmaktadır. Son olarak, uluslararası işbirliği ve küresel sorumluluk teması, küresel sürdürülebilirlik girişimlerinde AB'nin liderlik rolünü ve uluslararası alanda üstlendiği sorumlulukları vurgulamaktadır. Bu kategoriler, sürdürülebilirlik stratejilerinin farklı boyutlarını anlamak ve değerlendirmek için kodlama sürecinde kullanılmıştır.

5.1. 2000 Lizbon Stratejisi ve Sürdürülebilirlik

2001 Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan "A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (2001)" strateji belgesi, AB'nin sürdürülebilir kalkınma stratejisinin ana hatlarını çizmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik bu stratejinin kalbinde yer alır. Belge, doğal kaynakların korunmasının ve iklim değişikliği ile mücadelenin AB için bir öncelik olduğunu belirtir (European Commission, 2001, s. 6). Özellikle, AB'nin çevre politikalarının küresel düzeyde etkili olması gerektiği ve bu bağlamda

biyolojik çeşitliliğin korunmasının kritik olduğu vurgulanır. Belge ayrıca ekonomik büyüme ve yenilik temalarını ele alır ve sürdürülebilir kalkınmanın ancak ekonomik büyüme ile mümkün olabileceğini savunur. Bu büyümenin, yenilikçi teknolojilere ve yeşil enerjiye yapılacak yatırımlarla desteklenmesi gerektiği ifade edilir (European Commission, 2001, s. 12). Böylece, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik rekabet gücünün birbiriyle uyumlu olması gerektiği düşüncesi benimsenmiştir. Sosyal boyut ise, sosyal içerme ve eşitlik teması altında ele alınmıştır. Belge, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal açıdan da adil olması gerektiğini ve sosyal dışlanmanın önlenmesi gerektiğini vurgular (European Commission, 2001, s. 15). Özellikle işsizliğin azaltılması ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesi üzerinde durulmuştur. Kurumsal yönetim ve politika uyumu temasında, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması için üye devletler arasında güçlü bir koordinasyonun gerekli olduğu belirtilir (European Commission, 2001, s. 18). Bu bağlamda, AB düzeyinde alınan kararların üye devletler tarafından etkin bir şekilde uygulanması gerektiği vurgulanır. Belge, AB'nin küresel düzeydeki rolünü de ele alır. Uluslararası işbirliği ve küresel sorumluluk temasında, AB'nin diğer uluslararası aktörlerle işbirliği yaparak küresel sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunması gerektiği ifade edilir (European Commission, 2001, s. 22).

2005 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan “Working Together for Growth and Jobs: A New Start for the Lisbon Strategy (2005)” strateji belgesi, Lizbon Stratejisi’ni yeniden ele alarak sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi daha net bir şekilde ortaya koyar. Ekonomik büyüme ve yenilik teması, belge boyunca ön planda yer almakta olup, Avrupa ekonomisinin daha rekabetçi hale getirilmesi için inovasyonun ve bilgi tabanlı ekonomilerin desteklenmesi gerektiği belirtilir (European Commission, 2005, s. 4). Bu belge, sosyal içerme ve eşitlik temasını da güçlü bir şekilde vurgular. Ekonomik büyümenin sadece sayısal büyüme ile sınırlı kalmaması gerektiği, aynı zamanda bu büyümenin toplumsal fayda sağlaması gerektiği ifade edilir (European Commission, 2005, s. 8). Belge, sosyal içerme stratejilerinin AB'nin genel kalkınma politikalarının bir parçası olması gerektiğini savunur. Kurumsal yönetim ve politika uyumu teması altında, AB düzeyinde alınan kararların üye devletler tarafından nasıl uygulanması gerektiği tartışılır. AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması için daha güçlü bir yönetim yapısının oluşturulması gerektiği vurgulanır (European Commission, 2005, s. 14). Bu belge, ayrıca çevresel sürdürülebilirlik temasına da değinir, ancak bu tema 2001 stratejisine kıyasla daha az vurgulanmıştır. Bununla birlikte, iklim değişikliği ile mücadele ve yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi konuları belge içinde yer alır (European Commission, 2005, s. 20). Belgenin uluslararası işbirliği ve küresel

sorumluluk teması ise, AB'nin küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için diğer ülkelerle işbirliği yapması gerektiğini belirtir. Bu işbirliğinin özellikle ekonomik büyüme ve çevresel koruma konularında olması gerektiği ifade edilir (European Commission, 2005, s. 22).

Lizbon Avrupa Konseyi'nin 2000 yılında yayımlanan sonuç bildirgesi, AB'nin sürdürülebilir kalkınma stratejisini şekillendiren temel belgelerden biridir. Bu belge, ekonomik büyüme ve yenilik temalarını merkeze alır ve AB'nin 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi tabanlı ekonomisi olma hedefini ortaya koyar (European Council, 2000, p. 2). Bu belge, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için bilgi tabanlı ekonomilerin ve yenilikçi teknolojilerin önemini vurgular. Aynı zamanda, ekonomik büyümenin sosyal politikalarla desteklenmesi gerektiği ifade edilir. Sosyal içerme ve eşitlik teması, belge içerisinde önemli bir yer tutar. Özellikle, işsizliğin azaltılması ve sosyal dışlanmanın önlenmesi gerektiği belirtilir. Bu bağlamda, Lizbon Stratejisi'nin sosyal boyutunun güçlendirilmesi gerektiği vurgulanır (European Council, 2000, p. 5). Belgede çevresel sürdürülebilirlik teması doğrudan ele alınmasa da, ekonomik ve sosyal politikalarla entegre bir şekilde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması gerektiği ifade edilir. Kurumsal yönetim ve politika uyumu teması, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için güçlü bir yönetim yapısına sahip olması gerektiğini vurgular. Özellikle, AB düzeyinde alınan kararların üye devletler tarafından etkin bir şekilde uygulanması gerektiği belirtilir (European Council, 2000, p. 7). Uluslararası işbirliği ve küresel sorumluluk teması ise, AB'nin küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için diğer ülkelerle işbirliği yapması gerektiğini belirtir. Bu işbirliğinin özellikle ekonomik büyüme ve çevresel koruma konularında olması gerektiği ifade edilir (European Council, 2000, p. 10).

Stockholm ve Göteborg Avrupa Konseyleri sonuç bildireleri, Lizbon Stratejisi'ni sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda genişletmiştir. Bu Avrupa Konseylerinde alınan kararlar, AB'nin ekonomik, sosyal ve çevresel politikalarını entegre etme çabasını yansıtır. Göteborg Avrupa Konseyi'nin sonuç bildirgesi, çevresel sürdürülebilirlik temasını ön plana çıkarır ve AB'nin iklim değişikliği ile mücadelede lider rolünü üstlenmesi gerektiğini belirtir (European Council, 2001, p. 3). Bu belge, çevresel koruma ve ekonomik büyüme arasındaki dengeyi kurmanın önemini vurgular. Ekonomik büyüme ve yenilik teması, Stockholm Avrupa Konseyi'nde vurgulanmıştır. Özellikle, bilgi tabanlı ekonomilerin ve yenilikçi teknolojilerin AB'nin rekabet gücünü artırmada kritik rol oynadığı ifade edilmiştir (European Council, 2001, p. 5). Sosyal içerme ve eşitlik teması, her iki konseyde de ele alınmış

ve AB'nin sosyal politikalarının sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir araç olduğu vurgulanmıştır. Özellikle, işsizliğin azaltılması ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesi konuları üzerinde durulmuştur (European Council, 2001, p. 7). Kurumsal yönetim ve politika uyumu teması ise, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için güçlü bir yönetim yapısına sahip olması gerektiğini vurgular. Özellikle, AB düzeyinde alınan kararların üye devletler tarafından etkin bir şekilde uygulanması gerektiği belirtilir (European Council, 2001, p. 10). Uluslararası işbirliği ve küresel sorumluluk teması, Göteborg Avrupa Konseyi'nde ön plana çıkmıştır. AB'nin küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için diğer ülkelerle işbirliği yapması gerektiği belirtilmiş ve bu işbirliğinin özellikle çevresel koruma ve sosyal eşitlik konularında olması gerektiği vurgulanmıştır (European Council, 2001, p. 12).

Bu içerik analizi, AB'nin sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin zaman içinde nasıl dönüştüğünü ve bu stratejilerin altında yatan temel temaları ortaya koymaktadır. Analiz edilen strateji ve sonuç bildirgelerinde, çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve yenilik, sosyal içerme ve eşitlik, kurumsal yönetim ve politika uyumu ve uluslararası işbirliği ve küresel sorumluluk temalarının öne çıktığı görülmüştür. AB'nin sürdürülebilir kalkınma stratejisi, ekonomik büyüme ile çevresel koruma arasında bir denge kurmayı hedeflemektedir. Bu strateji, ekonomik rekabet gücünü artırırken aynı zamanda sosyal eşitliği ve çevresel korumayı da sağlamayı amaçlamaktadır. Bu belgeler, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için güçlü bir kurumsal yapıya ve politika uyumuna ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda, AB'nin küresel düzeyde liderlik rolü üstlenerek diğer ülkelerle işbirliği yapması gerektiği de belirtilmektedir. Sonuç olarak yapılan bu içerik analizinin bulguları, AB'nin sürdürülebilir kalkınma politikalarının 2000'li yılların başında önemli bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Özellikle Lizbon Stratejisi ve ilgili konsey sonuç bildirgeleri, AB'nin ekonomik büyüme, çevresel koruma ve sosyal eşitlik arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik çabalarını yansıtmaktadır. Lizbon Stratejisi, AB'nin rekabet gücünü artırmayı ve sürdürülebilir kalkınmayı hedeflerken, sosyal içerme ve eşitlik konularına da büyük önem vermiştir. Stockholm ve Göteborg Avrupa Konseyleri, çevresel sürdürülebilirlik temasını daha da ön plana çıkararak AB'nin iklim değişikliği ile mücadelede lider rolünü pekiştirmiştir. Bu belgeler, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için güçlü bir kurumsal yapı, politika uyumu ve uluslararası işbirliğine duyduğu ihtiyacı vurgulamaktadır.

5.2. Avrupa 2020 Stratejisi ve Sürdürülebilirlik

Avrupa Birliği, 21. yüzyılda karşı karşıya olduğu ekonomik, çevresel ve sosyal zorluklarla başa çıkmak amacıyla kapsamlı stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejilerden biri olan Avrupa 2020

Stratejisi (Europe 2020), "akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme" temalarını vurgulayarak, AB'nin uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Avrupa 2020 Stratejisi, AB'nin ekonomik büyümeyi teşvik ederken, çevresel sürdürülebilirliği sağlamayı ve sosyal içerme politikalarını desteklemeyi hedefleyen bir yol haritası sunmaktadır. Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth ve Brüksel Avrupa Konseyi (European Council) strateji ve konsey sonuç belgeleri ışığında sürdürülebilirlik temalarının detaylı bir içerik analizi yapılmıştır. Bu analiz, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan bir çerçeve sunar (European Commission, 2010, s.1). Brüksel European Council sonuç bildirgeleri ise stratejinin uygulama süreçleri ve ilerlemeleri hakkında bilgi vermektedir (European Council, 2010, p.1).

İçerik analizi sürecinde, belgelerdeki sürdürülebilirlik temalarına yönelik belirli anahtar kelimeler ve ifadeler tanımlanmıştır (Özdemir, 2024, s.17). Bu anahtar kelimeler, sürdürülebilirlik kavramının çeşitli boyutlarını yansıtacak şekilde seçilmiş ve her biri belirli kodlarla ilişkilendirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma terimi, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları kapsayan uzun vadeli kalkınma hedeflerini ifade eder (European Commission, 2010, s. 3). Bu kavram, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal faktörleri de dikkate aldığı vurgular. Çevresel koruma ise doğal kaynakların korunması ve çevresel etkilerin azaltılmasını amaçlayan önlemleri belirtir. Bu terim, doğal çevrenin korunması için gerekli stratejilerin önemini ortaya koyar (European Commission, 2010, s. 5). Yenilenebilir enerji anahtar kelimesi, fosil yakıtların yerine geçebilecek, çevre dostu enerji kaynaklarını ifade eder. Yenilenebilir enerji kaynakları, karbon ayak izinin azaltılması açısından kritik bir öneme sahiptir (European Commission, 2010, s. 8). Karbon azaltımı ifadesi, sera gazı emisyonlarının düşürülmesine yönelik hedef ve stratejileri kapsamaktadır. Bu terim, iklim değişikliği ile mücadeledeki önemli adımları temsil eder (European Commission, 2010, s. 10). Kaynak verimliliği ise doğal kaynakların daha verimli kullanılması gerektiğini vurgular. Bu kavram, kaynakların israfını önlemek ve çevresel etkileri azaltmak için uygulanan yöntemleri ifade eder (European Commission, 2010, s. 12). Son olarak, iklim değişikliği terimi, küresel iklim değişikliğine karşı mücadele ve bu sorunun etkilerini azaltma çabalarını belirtir (European Commission, 2010, s. 14). Bu anahtar kelimeler, içerik analizi sürecinde metinlerin belirli temalar doğrultusunda değerlendirilmesine olanak tanımış ve sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımların detaylı bir şekilde incelenmesini sağlamıştır.

Avrupa 2020 stratejisinde çevresel sürdürülebilirlik, stratejinin merkezinde yer alır. Stratejinin çevresel boyutu, karbon emisyonlarının azaltılması, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji

kaynaklarının artırılması gibi temel hedeflerle belirlenmiştir. Strateji, 2020 yılına kadar sera gazı emisyonlarının 1990 seviyelerinin %20 altında tutulmasını hedeflemektedir (European Commission, 2010, s. 5). Bu hedef, iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir adımdır ve Avrupa'nın global ısınmayı sınırlama çabalarına katkıda bulunur. Avrupa'nın enerji verimliliği ve yenilenebilir enerjiye geçiş hedefleri de bu stratejinin önemli bir parçasıdır. Strateji, enerji tüketiminde %20'lik bir verimlilik artışı ve yenilenebilir enerjinin enerji tüketiminin %20'sini oluşturmasını öngörmektedir (European Commission, 2010, s. 8). Kaynakların daha verimli kullanımı, çevresel sürdürülebilirliğin bir başka önemli boyutudur. Strateji, kaynak kullanımını optimize etmeyi ve atık yönetimini geliştirmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2010, s. 11).

Ekonomik sürdürülebilirlik, Avrupa 2020 stratejisinin diğer bir önemli boyutudur. Bu bağlamda, strateji yenilikçi ve yeşil teknolojilerin teşvik edilmesini, ekonomik büyümenin çevresel hedeflerle uyumlu olmasını hedeflemektedir. Strateji, Avrupa'nın ekonomik rekabetçiliğini artırmak için inovasyon ve teknolojiye odaklanmaktadır. "İnovasyon Birliği" girişimi, araştırma ve geliştirmeye yatırımı artırarak yeni teknolojilerin geliştirilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (European Council, 2010, p. 12). Yeşil teknolojiler ve yeşil ekonomi girişimleri, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemeyi hedefler. Strateji, çevre dostu teknolojilerin teşvik edilmesini ve fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını önermektedir (European Commission, 2010, s. 14).

Sosyal sürdürülebilirlik, Avrupa'nın sosyal adaleti sağlama ve toplumsal eşitsizlikleri azaltma hedeflerini içermektedir. Strateji, sosyal içerme ve toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik hedefler belirlemektedir. İş gücüne katılım oranlarının artırılması ve yoksullukla mücadele gibi sosyal hedefler öne çıkmaktadır (European Commission, 2010, s. 16). Eğitim ve işgücü politikaları, sosyal sürdürülebilirliğin önemli bir parçasıdır. Strateji, eğitim sistemlerinin güçlendirilmesi ve işgücü piyasasının iyileştirilmesi hedeflerini içermektedir (European Council, 2010, p. 20).

2010 Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi, Avrupa 2020 Stratejisi çerçevesinde AB'nin sürdürülebilirlik hedeflerine yönelik stratejik bir yön belirler. İçerik analizi yöntemiyle, sonuç bildirgesindeki sürdürülebilirlik temalarının detaylı bir şekilde incelenmesi, bu hedeflerin nasıl tanımlandığını ve uygulama stratejilerinin neler olduğunu anlamaya yönelik kapsamlı bir değerlendirme sağlar. Bu bağlamda, 2010 Sonuç Bildirgesi'nin sürdürülebilirlik ile ilgili unsurları sürdürülebilir kalkınma, kaynak verimliliği ve yeşil ekonomi, enerji ve iklim politikaları, inovasyon ve araştırma, sosyal ve ekonomik kapsayıcılık başlıkları altında ele

alınmıştır. 2010 Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi'nde sürdürülebilir kalkınma, ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarda ele alınır (European Council, 2010, p. 3). Konsey sonuç bildirgesinde ekonomik sürdürülebilirlik, ekonomik politikaların çevresel etkilere duyarlı olması gerektiği belirtilerek; bu kapsamda kaynak verimliliği, enerji tasarrufu ve çevre dostu teknolojilerin desteklenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (European Council, 2010, p. 4).

Çevresel sürdürülebilirlik, ekosistemlerin korunması, biyoçeşitliliğin desteklenmesi ve karbon emisyonlarının azaltılması gibi hedeflerle desteklenirken; sosyal sürdürülebilirlik, sosyal uyum ve refah politikalarının ön planda olması gerektiğiyle ifade edilmektedir (European Council, 2010, p. 6; European Council, 2010, p. 8). Kaynak verimliliği, sürdürülebilir kalkınmanın kritik bir unsuru olarak tanımlanmaktadır. Kaynak verimliliğinin artırılması, enerji tüketiminin azaltılması ve ham maddelerin daha verimli kullanılması ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliği sağlarken, yeşil ekonomi ve yenilikçi çözümlerin teşvik edilmesi sürdürülebilir kalkınma için kritik öneme sahiptir (European Council, 2010, p. 9; European Council, 2010, p. 12). İnovasyon ve araştırma, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin kritik bileşenleridir. Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesinde, yeşil inovasyonlar ve çevre dostu teknolojilerin teşvik edilmesi gerektiği vurgulanır; bu, sürdürülebilir kalkınma için gerekli teknolojik ilerlemeyi desteklemektedir (European Council, 2010, p. 17). Ayrıca, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi, yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler geliştirilmesine de olanak tanımaktadır (European Council, 2010, p. 20). Sosyal kapsayıcılık, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği destekleyerek kapsayıcı bir ekonomik büyümeyi teşvik ederek toplumsal eşitliğin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır (European Council, 2010, p. 22). Ayrıca, sosyal refahın artırılması, toplumsal adaletin sağlanması ve sosyal hizmetlerin iyileştirilmesi gibi konular da sonuç bildirgesinde önemle vurgulanmaktadır (European Council, 2010, p. 24).

Avrupa 2020 stratejisinin içerik analizi, Avrupa Birliği'nin sürdürülebilirlik hedeflerinin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarda kapsamlı bir şekilde ele alındığını göstermektedir. Çevresel sürdürülebilirlik, karbon emisyonlarının azaltılması, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerjiye geçiş hedefleriyle belirginleşirken; ekonomik sürdürülebilirlik, inovasyon ve yeşil teknoloji girişimleriyle desteklenmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik ise sosyal içerme ve eşitsizliklerin azaltılması gibi hedeflerle desteklenmektedir. Bu strateji, Avrupa'nın sürdürülebilir kalkınma vizyonunu somut hedefler ve uygulama stratejileri ile desteklemekte ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için çeşitli önlemler sunmaktadır.

5.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Sürdürülebilirlik

Avrupa Yeşil Mutabakatı strateji belgesi ve 2019 Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi, Avrupa Yeşil Mutabakatı ve 2019 Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi, sürdürülebilirlik bağlamında önemli bir dönüşüm yaşadığını göstermektedir. 2000 Lizbon Stratejisi ve Avrupa 2020 Stratejisi ile karşılaştırıldığında, Avrupa Yeşil Mutabakatı çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini ön planda tutarak daha kapsamlı ve entegre bir sürdürülebilirlik anlayışını benimsemektedir. Çevresel hedeflerin yanı sıra sosyal ve ekonomik kapsayıcılık da stratejinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu dönüşüm, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini daha kapsamlı bir şekilde ele aldığını ve çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları dengelemeye yönelik daha güçlü bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, 11 Aralık 2019 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan ve 2050 yılına kadar Avrupa'nın karbon nötr olmasını hedefleyen kapsamlı bir stratejidir. Bu mutabakat, sürdürülebilirliği dört ana tema çerçevesinde ele almaktadır. İlk olarak, karbon nötrlük ve enerji geçişi konularında, karbon salınımının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi ve enerji verimliliğinin artırılması gibi hedefler öngörülmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa'nın 2050 yılına kadar net sıfır karbon emisyonu hedefine ulaşmasını hedeflemekte ve fosil yakıtların kullanımının azaltılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılmasını teşvik etmektedir. Enerji sektöründe elektrik, ısıtma ve soğutma gibi çeşitli alanlarda yenilenebilir enerjiye geçiş desteklenmektedir (European Commission, 2019, s. 3). İkinci olarak, döngüsel ekonomi prensipleri doğrultusunda atık yönetimi, geri dönüşüm ve kaynak verimliliği konularına odaklanılmaktadır. Kaynak verimliliğinin artırılması ve atıkların minimize edilmesi amaçlanmakta, döngüsel ekonomi prensiplerinin benimsenmesi ve atıkların geri dönüşüm süreçlerinin geliştirilmesi teşvik edilmektedir. Avrupa'nın atık yönetimi stratejileri, ürünlerin ömrünü uzatmayı ve geri dönüşüm oranlarını artırmayı hedeflemektedir (European Commission, 2019, s. 10). Üçüncü olarak, biyoçeşitlilik koruma konusuna önem verilmektedir; ekosistemlerin ve doğal habitatların korunması, biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik stratejiler sunulmakta ve doğal yaşam alanlarının restore edilmesi teşvik edilmektedir (European Commission, 2019, s. 15). Son olarak, kirlilik azaltma stratejileri üzerinde durulmaktadır. Hava, su ve toprak kirliliğinin azaltılması için çeşitli önlemler öngörülmekte, kirlilik seviyelerinin düşürülmesi ve daha temiz teknolojilerin kullanımı teşvik edilmekte ve kirlilikle mücadelede yenilikçi çözümler uygulanması hedeflenmektedir (European Commission, 2019, s. 20).

Brüksel Avrupa Konseyi'nin 12 Aralık 2019 tarihli sonuç bildirgesi, Avrupa Birliği'nin sürdürülebilirlik hedeflerini ve iklim değişikliği konusundaki taahhütlerini detaylandırmaktadır. Bu belgeler, AB'nin uluslararası düzeydeki rolünü ve stratejik yönelimlerini açıkça ortaya koymaktadır. İlk olarak Avrupa Yeşil Mutabakatı strateji belgesi ve 2019 Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi'nde, sürdürülebilir kalkınma ve iklim eylemi konularına geniş bir yer verilmiştir. AB'nin 2050 yılına kadar net sıfır emisyon hedefine ulaşma taahhüdü vurgulanmakta ve iklim eylem planları ile sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin entegrasyonuna teşvik edilmektedir. Bu bağlamda, AB'nin küresel iklim hedeflerine uyum sağlama sürecinde atması gereken adımlar belirtilmektedir (European Council, 2019, p. 2). İkinci olarak, yeşil yatırımlar ve ekonomik dönüşüm konularına dikkat çekilmektedir. 2019 Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi, yeşil yatırımların artırılmasını ve ekonomik dönüşümün desteklenmesini önermekte, sürdürülebilir kalkınma için yeşil yatırımların teşvik edilmesi ve ekonomik sistemin çevresel hedeflerle uyumlu hale getirilmesi gerektiğini belirtmektedir (European Council, 2019, p. 6). Son olarak, uluslararası işbirliği ve küresel taahhütler konuları üzerinde durulmaktadır. Paris İklim Anlaşması'nın desteklenmesi ve uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmakta, AB'nin uluslararası düzeydeki taahhütlerini ve işbirliği stratejilerini geliştirmesi gerektiği belirtilmektedir (European Council, 2019, p. 10).

Avrupa Yeşil Mutabakatı stratejisi ve 2019 Brüksel Avrupa Konseyi sonuç bildirgesi, sürdürülebilirlik ve iklim eylemi konularında ortak hedefler ve stratejiler sunmaktadır. Her iki belgede de karbon nötrlük, döngüsel ekonomi, biyoçeşitlilik koruma ve kirlilik azaltma gibi ana temalar ön plana çıkmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu temaları detaylandıran ve spesifik stratejiler sunan bir iç belge olarak öne çıkarken, 2019 Brüksel Avrupa Konseyi sonuç bildirgesi daha geniş bir uluslararası bağlamda bu hedefleri ve stratejileri ele almaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin iç politikalarına ve stratejilerine odaklanarak, ayrıntılı hedefler ve eylem planları sunmaktadır. Bu bağlamda, içsel politika uygulamaları ve düzenlemeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öte yandan, 2019 Brüksel Avrupa Konseyi sonuç bildirgesi, AB'nin uluslararası düzeydeki rolünü ve taahhütlerini vurgulamakta ve küresel iklim hedeflerine uyum sağlama stratejilerini içermektedir.

5.4. AB'de Sürdürülebilirlik Bağlamının Karşılaştırmalı Analizi

AB'nin sürdürülebilirlik bağlamındaki eylemleri, zamanla önemli değişiklikler göstermiştir. Avrupa Birliği'nin sürdürülebilirlik alanındaki Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan "A Sustainable Europe for a Better World" (2001), "Europe 2020" (2010), ve "The European

Green Deal" (2019) strateji belgeleri incelenmektedir. Ayrıca Lizbon Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi (2000), Stockholm Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi (2001), Göteborg Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi (2001), Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgeleri (2010 ve 2019) belgelerine odaklanıldığında çevresel hedeflerin daha fazla öne çıkmıştır.

“A Sustainable Europe for a Better World (2001)” Lizbon Strateji belgesi, Avrupa'nın sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması için kapsamlı bir strateji sunar. Bu belge, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik boyutlarını entegre eden bir yaklaşım sergiler ve bu alanlardaki hedeflerin uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesini amaçlar. Ayrıca, çevre ve ekonomi arasındaki dengeyi sağlamak için çeşitli öneriler sunmaktadır (European Commission, 2001, s.10). Ana temalar arasında çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik, çevre ve ekonomi dengesi ve stratejik öneriler yer alır. Bu belge, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen bütüncül bir yaklaşım sunarak, çevre ile ekonomi arasında dengeli bir ilişki kurmayı hedeflemektedir.

“A New Start for the Lisbon Strategy: Working Together for Growth and Jobs (2005)”, Avrupa Komisyonu tarafından Lizbon Stratejisi'nin yeniden gözden geçirilmesi ve güncellenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu belge, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ve çevresel sürdürülebilirliği ekonomik reformların bir parçası olarak ele alır. Çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve sosyal uyum ile entegre edilmiştir (European Commission, 2005, s.7). Ana temalar arasında Lizbon Stratejisi'nin güncellenmesi, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik reformlar yer alır. “A New Start for the Lisbon Strategy: Working Together for Growth and Jobs (2005)”, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma odaklıdır. Sürdürülebilirlik kavramını, ekonomik performans ve iş yaratma olarak ele almaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik, bu bağlamda, ekonomik hedeflerin bir yan unsuru olarak değerlendirilir ve ana hedeflerin yanında yer alır (European Commission, 2006, s.12). Ana temalar arasında ekonomik büyüme, istihdam yaratma ve çevresel sürdürülebilirlik bulunur. Bu belge, ekonomik büyüme ve iş fırsatlarını ön planda tutarken, çevresel sürdürülebilirliği ekonomik hedeflerle uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Avrupa 2020 (2010) stratejisi, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme hedeflerine odaklanır. Bu strateji, sürdürülebilir kalkınmayı ekonomik büyüme ile entegre eder ve çevresel hedefleri belirgin bir şekilde vurgular. Avrupa'nın 2020 yılına kadar bu hedeflere ulaşması beklenir (European Commission, 2010, s. 11). Ana temalar arasında akıllı büyüme, sürdürülebilir büyüme, kapsayıcı büyüme ve çevresel hedefler bulunur.

Avrupa Yeşil Mutabakatı (2019), AB'nin en kapsamlı çevre ve sürdürülebilirlik stratejisi olarak öne çıkar. Bu strateji, karbon nötrlük, yeşil enerji geçişi, döngüsel ekonomi ve biyoçeşitlilik koruma gibi geniş kapsamlı hedefleri içerir. Çevresel sürdürülebilirlik öncelikli hedef olarak belirlenmiş olup, ekonomik ve sosyal stratejilerle bütünleşir (European Commission, 2019, s. 7). Ana temalar arasında karbon nötrlük, yeşil enerji geçişi, döngüsel ekonomi ve biyoçeşitlilik koruma yer alır.

2000 Lizbon Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi, Avrupa'nın 2010 yılına kadar en rekabetçi ve dinamik bilgi temelli ekonomi haline gelme hedefini ortaya koymuştur. Bu bildirmede, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir. Çevresel sürdürülebilirlik ise, ekonomik ve sosyal hedefler arasında dolaylı bir şekilde ele alınmıştır. Çevresel konular, daha çok ekonomik performans ve iş olanakları ile ilişkilendirilmiş, çevresel sürdürülebilirlik hedefleri bu çerçevede desteklenmiştir (European Council, 2000, p.3). Bu bağlamda, bildirmede öne çıkan ana temalar rekabetçilik ve yenilikçilik, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma olarak sıralanırken, çevresel sürdürülebilirlik konusunun dolaylı olarak ele alınması, çevresel hedeflerin ekonomik stratejilerle daha az belirgin bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. 2000 Lizbon Stratejisi, Avrupa Birliği'nin 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi temelli ekonomisi olma hedefine ulaşmayı amaçlamış olsa da, bu hedef tam anlamıyla başarılamamıştır. Stratejinin ana odak noktaları arasında ekonomik büyüme, istihdam yaratma, rekabetçilik ve yenilikçilik bulunuyordu. Ancak, çeşitli yapısal zorluklar, küresel ekonomik krizler ve üye devletler arasında politik uyumsuzluklar nedeniyle bu hedeflere ulaşmak zorlaştı. Özellikle 2008 küresel mali krizi, Avrupa ekonomilerini olumsuz etkileyerek işsizlik oranlarını artırdı ve ekonomik büyüme hızını yavaşlattı. Ayrıca, strateji kapsamında belirlenen büyüme ve istihdam hedefleri, planlandığı ölçüde gerçekleşmedi; yüksek işsizlik oranları ve düşük verimlilik sorunları sürdü. Stratejide çevresel sürdürülebilirlik daha çok ekonomik performansla ilişkilendirildiğinden, çevresel hedefler ekonomik stratejilerle tam anlamıyla bütünleşemedi. Bu durum, çevresel sürdürülebilirlik konularının yeterince vurgulanmamasına ve ekonomik stratejilerle daha az belirgin bir ilişkiye sahip olmasına neden oldu. Sonuç olarak, Lizbon Stratejisi kapsamındaki ekonomik ve sosyal hedeflerin bir kısmı gerçekleştirilememiş, çevresel sürdürülebilirlik ise genellikle geri planda kalmıştır.

Stockholm Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi (2001), Lizbon Stratejisi'nin uygulama sürecini değerlendirirken çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal uyum öne çıkarmıştır. Bu bildirmede, çevresel sürdürülebilirliğe yönelik stratejik adımların ekonomik hedeflerle uyumlu hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çevre ve ekonomi arasındaki denge, öncelikli konular

arasında yer almaktadır (European Council, 2001, p. 5). Bu bağlamda, bildirgede öne çıkan ana temalar çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik ve sosyal uyum ve çevre ve ekonomi dengesi olarak sıralanmıştır. Çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik ve sosyal hedeflerle uyumlu hale getirilmesi gereken bir alan olarak belirlenmiş, çevre ile ekonomi arasındaki dengeye özel bir önem verilmiştir.

Göteborg Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi (2001), çevresel sürdürülebilirliği ekonomik ve sosyal politika hedefleri ile entegre etme gereğini vurgulamıştır. Bu bildirge, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin genişletilmesini ve çevre politikalarının ekonomik stratejilere entegre edilmesini önermektedir. Ayrıca, çevresel sürdürülebilirliğin ekonomik ve sosyal boyutlarla uyumlu hale getirilmesi gerektiği belirtilmiştir (European Council, 2001, p. 10). Bu bağlamda, bildirgede öne çıkan ana temalar çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik ve sosyal politika entegrasyonu ve çevre politikalarının ekonomik stratejilerle uyumu olarak sıralanmıştır. Çevresel sürdürülebilirliğin ekonomik ve sosyal hedeflerle uyumlu bir şekilde ele alınması, sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarını kapsayan bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır.

2010 Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi, Avrupa'nın sürdürülebilir kalkınma stratejisini derinleştirmiştir. Bu bildirge, çevresel hedeflere yönelik yatırım önerilerini ve uygulama stratejilerini içermektedir. Sürdürülebilirlik, bu bağlamda ekonomik büyüme ve sosyal uyum ile birlikte ele alınmıştır (European Council, 2010, p. 8). Bildirgede öne çıkan ana temalar, sürdürülebilir kalkınma stratejisi, çevresel hedeflere yatırım ve ekonomik ve sosyal uyum olarak sıralanmıştır. Bu temalar, çevresel hedeflere yatırım yapılmasının yanı sıra ekonomik ve sosyal uyumun sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle nasıl bütünleştirileceğine dair stratejik bir yaklaşımı ifade etmektedir.

2019 Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ve stratejilerini güncelleyerek, uygulama sürecindeki başarıları değerlendirmiştir. Bu bildirge, çevresel sorunlarla başa çıkmada yenilikçi çözümler önerir ve sürdürülebilir kalkınma perspektifini genişletir. Özellikle, çevresel sorunlara yönelik yenilikçi yaklaşımlar ve uygulama stratejileri ile sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin güncellenmesi gerektiğini vurgulamıştır (European Council, 2019, p.18).

Bildirgede öne çıkan ana temalar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin güncellenmesi, çevresel sorunlarla yenilikçi çözümler ve uygulama süreci ve başarılar olarak belirlenmiştir. Bu temalar, çevresel sorunlara karşı yenilikçi ve etkili yaklaşımlar geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sürekli olarak gözden geçirilip iyileştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 5.1. İlgili Avrupa Komisyonu Strateji Belgeleri ve Ana Temaları

Avrupa Komisyonu Strateji Belgeleri	Ana Temalar
A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development	• Çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik • Çevre ve ekonomi dengesi • Stratejik öneriler (European Commission, 2001)
New Start for the Lisbon Strategy: Working Together for Growth and Jobs	• Lizbon Stratejisi'nin güncellenmesi • Sürdürülebilir kalkınma hedefleri • Çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik reformlar (European Commission, 2005)
Europe 2020 A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth	• Akıllı büyüme • Sürdürülebilir büyüme • Kapsayıcı büyüme • Çevresel hedefler (European Commission, 2010)
The European Green Deal	• Karbon nötrlük • Yeşil enerji geçişi • Döngüsel ekonomi • Biyoçeşitlilik koruma (European Commission, 2019)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5.2. İlgili Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgeleri ve Ana Temaları

Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgeleri	Ana Temalar
Lizbon Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi	• Rekabetçilik ve yenilikçilik • Ekonomik büyüme • İstihdam yaratma • Çevresel sürdürülebilirlik (dolaylı olarak ele alınmıştır) (European Council, 2000)
Stockholm Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi	• Çevresel sürdürülebilirlik • Ekonomik ve sosyal uyum Çevre ve ekonomi dengesi (European Council, 2001)
Göteborg Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi	• Çevresel sürdürülebilirlik • Ekonomik ve sosyal politika entegrasyonu • Çevre politikalarının ekonomik stratejilerle uyumu (European Council, 2001)
Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi	• Sürdürülebilir kalkınma stratejisi • Çevresel hedeflere yatırım • Ekonomik ve sosyal uyum (European Council, 2010)
Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi	• Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin güncellenmesi • Çevresel sorunlarla yenilikçi çözümler • Uygulama süreci ve başarılar (European Council, 2019)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belgelerde çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik ve sosyal hedeflerle dolaylı olarak ilişkilidir. Lizbon Stratejisi ve Stockholm Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi'nde çevresel hedefler, genellikle ekonomik performans ve istihdam ile ilişkilendirilmiştir (European Commission, 2005, s. 7; European Council, 2001, p. 5). Göteborg Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi ve Brüksel Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi ise çevresel sürdürülebilirliği daha belirgin bir şekilde ön plana çıkarmıştır (European Council, 2001, p. 10; European Council, 2010, p. 8). Avrupa Yeşil Mutabakatı (2019) ise çevresel sürdürülebilirliği ana hedef olarak belirleyerek kapsamlı bir strateji sunmaktadır (European Commission, 2019, s. 6). İlk belgelerde çevresel

sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma ile ilişkilidir (European Commission, 2019, s. 6). Zamanla, çevresel hedeflerin ekonomik ve sosyal stratejilere entegrasyonu artmıştır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, çevresel hedefleri ekonomik ve sosyal stratejilerin merkezine yerleştirmiştir (European Commission, 2019, s. 8). İlk belgelerde çevresel hedeflere yönelik uygulama stratejileri ve yatırımlar daha az belirgindir (European Commission, 2001, s. 4). 2000'lerin başından itibaren, çevresel hedeflere yönelik daha fazla yatırım ve uygulama stratejileri önerilmiştir (European Council, 2001, p. 9). Avrupa Yeşil Mutabakatı, bu uygulamaları kapsamlı bir şekilde genişleterek, çevresel sürdürülebilirlik için detaylı planlar sunmaktadır (European Commission, 2019, s. 12).

6. SONUÇ

AB'nin çevre politikaları, kuruluşundan bu yana önemli bir dönüşüm geçirmiştir. İlk yıllarda çevre politikaları, ekonomik ve ticari hedeflerin yanında ikincil bir önem taşıırken, zamanla daha belirgin bir öncelik kazanmıştır. 1970'lerde Avrupa Topluluğu'nun çevre politikaları, temel çevresel sorunlara yönelik sınırlı bir yaklaşım sergilemiş ve ana akımlaştırma (mainstreaming) süreçlerinden uzak kalmıştır; çevresel kaygılar genellikle ekonomik büyüme ve entegrasyon hedeflerinin gölgesinde kalmıştır. Bu dönemde çevre politikaları genellikle ekonomik hedeflerle sınırlı kalmış ve çevresel sorunlar ikincil planda değerlendirilmiştir. Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları, çevre politikalarının AB'nin temel politika alanlarına entegre edilmesini sağlamış ve sürdürülebilirlik hedeflerinin daha güçlü bir şekilde belirlenmesini desteklemiştir. Maastricht Antlaşması, çevre koruma hedeflerini birincil hedefler arasında yer alacak şekilde belirlemiş ve çevresel sürdürülebilirlik konusundaki taahhütleri güçlendirmiştir. Amsterdam Antlaşması ise çevresel sürdürülebilirliği daha geniş bir çerçevede ele almış ve AB çevre politikalarını daha kapsamlı bir hale getirmiştir. 1990'larda çevre politikalarının genişletilmesine ve daha kapsamlı stratejilerin geliştirilmesine yönelik çabalar artmıştır. Özellikle 2000 Lizbon ve Avrupa 2020 Stratejileri, AB'nin çevre ve sürdürülebilirlik konularındaki hedeflerini net bir şekilde ortaya koymuş, bu stratejiler arasında belirgin bir geçiş süreci gözlemlenmiştir. Lizbon Stratejisi, ekonomik büyümeyi teşvik ederken, çevresel sürdürülebilirlik konularını daha ikincil bir öncelik olarak görmüştür. Ancak, Avrupa 2020 Stratejisi bu yaklaşımı değiştirmiş ve çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik performansı daha dengeli bir şekilde ele almıştır.

Yeşil Teori, uluslararası ilişkilerde çevresel faktörlerin ve sürdürülebilirlik hedeflerinin önemini vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu teori, çevresel sorunların uluslararası ilişkilerdeki temel dinamikleri nasıl etkilediğini ve devletlerin çevre politikalarını şekillendiren faktörleri incelemektedir. Çalışmanın yeşil teori perspektifinden ele alınması, AB'nin çevre politikalarını sadece içsel bir gelişim süreci olarak değil, aynı zamanda uluslararası çevre dinamikleriyle uyumlu bir strateji olarak anlamamıza olanak sağlamaktadır. Yeşil teori çerçevesinde, AB'nin çevre politikalarının küresel çevresel hedeflerle nasıl uyumlu hale getirildiği ve bu politikaların uluslararası düzeydeki etkileri detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Yeşil Teori perspektifinden yapılan eleştirel analiz, AB çevre politikalarının dönüşümünü daha derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır. AB'nin çevre politikalarının tarihsel olarak ekonomik hedeflerle şekillendiği ve çevresel sürdürülebilirliğin genellikle bu hedeflerin gölgesinde kaldığı görülmektedir. Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları çevre politikalarını

ön plana çıkarmış olsa da, bu politikaların sürdürülebilirliği ekonomik büyüme hedefleriyle dengelenmiş, gerçek anlamda çevresel öncelikler hâlâ ikincil planda kalmıştır. Yeşil Teori, AB'nin çevresel hedeflerinin ekonomik performansla nasıl dengelendiğini ve bu dengenin sürdürülebilirliğini bu noktada sorgulamaktadır. 2000 Lizbon Stratejisi'nin çevresel sürdürülebilirliği ikincil bir öncelik olarak ele alması, Avrupa 2020 Stratejisi ile bir nebze dengelenmiş olsa da, bu stratejilerin uygulama aşamasında karşılaşılan somut sorunlar ve zorluklar, çevresel hedeflerin ne derece başarılı bir şekilde gerçekleştirildiğine dair eleştiriler getirmiştir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, çevresel sürdürülebilirliği ekonomik büyüme ile uyumlu hale getirme amacıyla önemli bir adım olarak kabul edilse de, uygulamada karşılaşılan engeller ve finansman sorunları bu dönüşümün önündeki ciddi engelleri işaret etmektedir. Yeşil Teori bu bağlamda, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın hedeflerine ulaşma konusundaki stratejilerin etkinliğini ve bu stratejilerin karşılaştığı zorlukları detaylı bir şekilde ortaya koyar. Ayrıca, AB'nin küresel çevresel dinamiklerle uyumunun ne kadar etkili olduğunu analiz etmek, Yeşil Teori'nin sunduğu çerçevede AB'nin uluslararası çevresel yönetimdeki rolünü ve katkısını sorgulamak açısından önemlidir. Bu bağlamda, AB'nin çevre politikalarının küresel hedeflerle ne ölçüde entegre olduğu ve bu entegrasyonun başarısı eleştirel bir şekilde incelenmelidir. AB'nin çevre politikalarının tarihsel gelişimi ve stratejik dönüşümü, Yeşil Teori perspektifinden yapılan bu eleştirel analizle daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmakta ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmadaki eksiklikler ve engeller ortaya konmaktadır.

2000 Lizbon Stratejisi, AB'nin ekonomik büyüme hedeflerini çevresel sürdürülebilirlik ile birleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak, bu stratejinin çevresel hedefleri genellikle ekonomik performansa odaklanmış ve çevre sorunları ikincil planda kalmıştır. 2000 Lizbon Stratejisi'nin bu yaklaşımı, Avrupa 2020 Stratejisi ile önemli ölçüde değişmiştir. Avrupa 2020 Stratejisi, çevresel sürdürülebilirliği ve sosyal uyumu ekonomik hedeflerle birlikte ele alarak, çevre politikalarının daha entegre bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır. Bu strateji, AB'nin çevre politikalarını daha geniş bir çerçevede ele almakta ve sürdürülebilirlik hedeflerini öncelikli olarak belirlemektedir. Avrupa 2020 Stratejisi'nin bu kapsamlı yaklaşımı, çevresel sorunların ekonomik ve sosyal hedeflerle uyumlu bir şekilde ele alınmasına olanak sağlamıştır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin çevre politikalarında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu mutabakat, Paris İklim Anlaşması ile uyumlu olarak iklim nötr hedefler koymuş ve çeşitli alanlarda sürdürülebilirlik hedefleri belirlemiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temel hedefleri arasında biyoçeşitliliğin korunması, temiz enerji geçişi, kirliliğin azaltılması ve sürdürülebilir tarım yer

almaktadır. Mutabakatın finansman stratejileri ve uygulanabilirliği üzerine yapılan değerlendirmeler, AB'nin bu hedeflere ulaşma yolunda attığı adımları ve karşılaştığı zorlukları gözler önüne sermektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın en önemli unsurlarından biri, iklim nötr hedeflerin belirlenmesidir. Bu hedefler, AB'nin sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliği ile mücadele etmek için koyduğu taahhütleri içermektedir. Ayrıca, Avrupa Yeşil Mutabakatı, çevresel sürdürülebilirlik alanında kapsamlı bir yol haritası sunmakta ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli finansman stratejilerini belirlemektedir. Bu bağlamda, Avrupa Uygunluk İşareti (CE) gibi sertifikasyon sistemleri de önem kazanmıştır. CE işareti yoluyla, ürünlerin AB'nin çevre, sağlık ve güvenlik standartlarına uygun olduğunu göstererek, sürdürülebilirlik hedeflerine uygun üretimin teşvik edilmesini sağlamaktadır. Böylece, CE işareti sadece tüketiciler için güvenli ürünleri garanti etmekle kalmaz, aynı zamanda üreticilerin çevre dostu uygulamaları benimsemelerini desteklemektedir.

Çalışmada AB'nin çevre politikalarının tarihsel gelişimi literatüre dayalı olarak incelenerek sürdürülebilirlik bağlamındaki stratejileri karşılaştırmalı bir içerik analizi ile irdelenmektedir. Analiz, 2000 Lizbon Stratejisi, Avrupa 2020 Stratejisi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı kapsamakta ve her bir stratejiyi AB'de sürdürülebilirlik yaklaşımı açısından irdelemektedir. 2000 Lizbon Stratejisi, ekonomik büyümeyi öncelikli hedef olarak belirlemişken, Avrupa 2020 Stratejisi çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal uyum konularına daha fazla önem vermiştir. 2000 Lizbon Stratejisi'nin çevresel hedefleri, ekonomik performansa odaklanmış ve çevre sorunları ikincil planda kalmıştır. Avrupa 2020 Stratejisi ise bu yaklaşımı dengeleyerek, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik büyümeyi bir arada ele almıştır. Bu değişim, AB'nin çevre politikalarının daha geniş bir çerçevede ana akım politika haline gelmesine olanak sağlamıştır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, hem 2000 Lizbon Stratejisi hem de Avrupa 2020 Stratejisi'nden farklı olarak, çevresel sürdürülebilirliği ve iklim değişikliği ile mücadeleyi ana hedef olarak belirlemiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin çevresel hedeflerini daha kapsamlı bir şekilde ele alarak sürdürülebilirlik konusundaki stratejik vizyonunu köklü bir şekilde değiştirmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, çevresel sürdürülebilirliği ekonomik ve sosyal hedeflerle dengeli bir şekilde ele alarak, önceki stratejilerden farklı bir yaklaşım sunmaktadır.

AB'nin yenilenebilir enerji yatırımları, çevre politikalarının önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Özellikle Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada kritik bir rol oynamaktadır. AB, 2030 yılına kadar enerji tüketiminin en az %32'sinin yenilenebilir kaynaklardan karşılanmasını hedeflemektedir (European Commission, 2024, s. 15). AB'nin bu alandaki yatırımları,

yenilenebilir enerji sektöründe inovasyonu teşvik ederek, enerji arz güvenliğini artırmayı ve fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmayı amaçlamaktadır. Güneş, rüzgar ve hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar, AB'nin sera gazı emisyonlarını azaltma ve karbon nötr hedeflerine ulaşma çabalarının merkezinde yer almaktadır. Avrupa Komisyonu'nun raporlarına göre, AB üye ülkelerinin toplam yenilenebilir enerji kapasitesi 2020'den bu yana %20 artış göstermiştir ve bu eğilimin 2030'a kadar devam etmesi beklenmektedir. Bu yatırımlar, AB'nin enerji geçişi sürecini hızlandırmakta ve yenilenebilir enerji kullanımını yaygınlaştırmaktadır.

AB'nin çevre politikaları üzerine yapılan değerlendirmelerde, yeşil büyüme ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının yanı sıra büyümeme (degrowth) yaklaşımı da dikkate alınmalıdır. Büyümeme yaklaşımı, sürekli ekonomik büyümenin gezegenin ekolojik sınırlarını zorladığı ve sürdürülebilirliğe tehdit oluşturduğunu savunur (Kallis, 2018, s. 10). Bu yaklaşım, ekonomik büyüme yerine ekonomik küçülmeyi, kaynak kullanımını azaltmayı ve çevresel sınırları gözetmeyi ön planda tutar (D'Alisa, Demaria ve Kallis, 2014, s. 24). AB'nin yeşil büyüme ve sürdürülebilir kalkınma stratejileri, ekonomik büyümeyi çevresel sürdürülebilirlikle dengelemeyi amaçlarken, büyümeme perspektifi bu dengelemenin yeterli olmadığını ve gezegenin taşıma kapasitesine uygun bir küçülme gerektirdiğini öne sürmektedir (Schneider, Kallis ve Martinez-Alier, 2010, s. 513). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve diğer stratejiler, büyüme ve sürdürülebilirlik arasındaki dengeyi sağlama amacı güderken, büyümeme yaklaşımı bu hedeflerin ötesine geçerek büyümenin sorgulanması gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda, AB'nin çevre politikalarının sadece büyümeyi değil, aynı zamanda gezegenin sınırlarını gözetten bir yaklaşımı benimsemesi gerektiği düşünülmektedir (Hickel, 2020, s. 45).

Bu çalışma, Lizbon stratejisinden Avrupa Yeşil Mutabakatı'na AB'de sürdürülebilirlik bağlamının nasıl dönüştüğünü karşılaştırmalı olarak yeşil teori perspektifinden incelemiştir. AB'nin çevre politikalarının sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktadır. Yeşil teori perspektifinden yapılan değerlendirme, AB'nin çevre politikalarının uluslararası ilişkilerde çevresel kaygıları nasıl önceliklendirip entegrasyon sağladığını ve bu politikaların küresel çevresel hedeflerle uyumlu hale getirildiğini göstermektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, sürdürülebilirlik hedeflerini gerçekleştirmek için atılan adımları ve karşılaşılan zorlukları detaylı bir şekilde incelemiştir. AB'nin çevre politikalarının tarihsel gelişimi, stratejik değişimleri ve sürdürülebilirlik bağlamındaki dönüşümü kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

AB, 2000 yılında Lizbon Stratejisi ile sürdürülebilir kalkınmayı ekonomik büyüme ile entegre etmeyi amaçlayan bir yaklaşım benimsemiştir. Bu strateji, AB'nin rekabet gücünü artırmayı ve ekonomik büyüme ile sosyal uyumu sağlamayı hedeflerken, çevresel sürdürülebilirlik konusuna da önem vermiştir. Ancak sürdürülebilirlik, bu stratejide ekonomik hedeflerin bir alt unsuru olarak ana akımlaştırılmıştır. Avrupa 2020 Stratejisi, sürdürülebilir kalkınmayı daha belirgin bir şekilde ön plana çıkarmış ve bu bağlamda yeni hedefler belirlemiştir. Bu strateji, ekonomik büyümeyi sürdürülebilirlik ilkeleriyle daha yakından entegre etmeyi ve sosyal kapsayıcılığı artırmayı hedeflemiştir. Avrupa 2020 Stratejisi, sürdürülebilir büyümeyi, kaynakların verimli kullanımını ve düşük karbon ekonomisini teşvik eden politikaları içermektedir. 2019 yılında açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin sürdürülebilirlik politikasında köklü bir dönüşümü temsil etmektedir. Yeşil Mutabakat, AB'nin karbon nötr bir ekonomi oluşturma hedefini içeren kapsamlı bir plandır ve ekonomik büyümeyi çevresel sürdürülebilirlikle uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu plan, yenilikçi politikalar geliştirerek sosyal adaleti ve kapsayıcılığı da ön planda tutarak, sürdürülebilirlik anlayışını bütünsel bir yaklaşımla ele almaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin sürdürülebilirlik politikasında en kapsamlı ve ileri görüşlü adımlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Yeşil teori perspektifinden Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın analizi, AB'nin sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda atılan adımların derinlemesine bir değerlendirmesini sunmaktadır. Yeşil teori, çevresel sürdürülebilirliğin yalnızca ekonomik kalkınmanın değil, aynı zamanda toplumsal adaletin de merkezi bir unsuru olması gerektiğini savunur. Avrupa Yeşil Mutabakatı, karbon nötr bir ekonomi yaratma hedefiyle çevresel sürdürülebilirliği önceliklendirirken, ekonomik büyümeyi ve sosyal kapsayıcılığı entegre etmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu hedeflerin gerçekte ne kadar başarılı bir şekilde uygulandığına dair eleştirel bir bakış açısı, birkaç önemli sorunu ortaya koymaktadır. İlk olarak, Yeşil Mutabakat'ın ekonomik büyümeyi sürdürülebilirlikle uyumlu hale getirme çabaları, yeşil teori açısından sınırlı kalabilir. Yeşil teori, ekonomik büyümenin çevresel sınırlar içinde kalması gerektiğini savunurken, Avrupa Yeşil Mutabakatı, büyüme ve sürdürülebilirliği birleştirmeyi hedeflese de, bu hedeflerin genellikle ekonomik kalkınmanın artışıyla birlikte daha yeşil bir ekonomi yaratma çabası olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım, sürdürülebilirliğin gerçekten temel bir ilke olarak mı yoksa ekonomik hedeflerin yanında bir ek olarak mı ele alındığını sorgulatmaktadır.

İkinci olarak, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın toplumsal adalet ve sosyal kapsayıcılık hedefleri, uygulama aşamasında karşılaşılan zorluklarla sınırlı kalabilir. Yeşil teori, çevresel

sürdürülebilirliği sosyal eşitlik ve adaletle doğrudan ilişkilendirirken, AB'nin bu konudaki adımları genellikle ekonomik ve çevresel hedeflerin arasında bir denge kurmaya yönelik olmuştur. Bunun sonucunda, çevresel politikaların sosyal eşitsizlikleri ne derece etkili bir şekilde ele aldığı ve bu süreçte toplumsal adaleti nasıl sağlayacağı konusunda soru işaretleri ortaya çıkmaktadır.

Aynı zamanda, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın uluslararası düzeydeki etkisi de eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Yeşil teori, küresel çevresel sorunlara çözüm bulmada uluslararası iş birliğinin önemini vurgular. Ancak, AB'nin sürdürülebilirlik politikalarının küresel hedeflerle ne kadar uyumlu olduğu ve diğer ülkelerle olan iş birliğinin ne derecede etkili olduğu konularında eleştiriler söz konusudur. AB'nin küresel çevresel hedeflere katkısı ve uluslararası arenadaki rolü, sadece içsel politikalarla değil, aynı zamanda uluslararası stratejilerle de uyumlu hale getirilmelidir. Bu eleştiriler, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın yeşil teori perspektifinden kapsamlı bir değerlendirmesini sağlayarak, sürdürülebilirlik hedeflerinin ne ölçüde gerçeğe dönüştüğünü ve gerçek bir dönüşüm sağlayıp sağlamadığını sorgulamaktadır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı yeşil teori perspektifinden değerlendirildiğinde bu dönüşümün kapsamı ve etkinliği üzerine bazı önemli bulgular ortaya çıkmaktadır. Yeşil teori, sürdürülebilirliği yalnızca ekonomik büyüme ile değil, aynı zamanda çevresel ve toplumsal adaletle ilişkilendirir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, çevresel sürdürülebilirliği ekonomik büyümeyle entegre etmeyi hedeflemişken, bu entegrasyonun çevresel sınırlar içinde kalıp kalmadığı ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirlikle ne derece uyumlu olduğu konusunda sınırlamalar dikkat çekmektedir. Ayrıca, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın sosyal adalet ve kapsayıcılığı öne çıkarma çabalarına rağmen, uygulama aşamasında toplumsal eşitsizlikleri etkili bir şekilde ele alma konusunda zorluklar yaşanmıştır. Yeşil teori, çevresel sürdürülebilirliği sosyal eşitlik ve adaletle doğrudan ilişkilendirirken, AB'nin politikalarının bu hedefleri ne derece gerçekleştirdiği konusunda eleştiriler bulunmaktadır. Uluslararası düzeyde ise, AB'nin küresel çevresel hedeflere katkısı ve diğer ülkelerle iş birliği, yeşil teorinin küresel iş birliği vurgusuyla ne derece uyumlu olduğu açısından sorgulanmaktadır. Sonuç olarak, Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin çevresel politika dönüşümünde önemli bir adım olsa da, yeşil teori ilkeleriyle ne kadar uyumlu olduğu ve sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçek anlamda dönüştürücü olup olmadığı konusunda çeşitli eleştiriler ve sorular ortaya çıkmaktadır.

2024 Avrupa Parlamentosu seçimlerinin iklim politikaları üzerinde etkilere sebep olabilir. Yeni parlamentoda yükselen radikal sağ, iklim politikası karşıtı bir koalisyonun güç kazanmasına ve bu durumun Avrupa Yeşil Mutabakatı ile net sıfır hedeflerine ulaşma çabalarına ciddi şekilde

sekte vurabilir. Avrupa Parlamentosu'nda radikal sağıın artan etkisi, Yeşil Mutabakat'a yönelik olumsuz görüşlerin ve Avrupa şüpheciliğinin güçlenmesine neden olabilir. 2023'teki enerji krizi ve çiftçi protestoları, Yeşil Mutabakat'ı aşırı sağıın hedefi haline getirmiştir. Güvenikleştirme politikalarının yükseldiğı bir ortamda, iklim politikalarının dışsallaştırılması riski giderek artmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın yeşil teori perspektifinden değerlendirilmesiyle ortaya çıkan bulguların, AB'nin sürdürülebilirlik hedefleri ile sosyal ve çevresel adaleti nasıl dengelemeye çalıştığını derinlemesine incelemiştir. Özellikle, Lizbon Stratejisi'nde çevresel sürdürülebilirliğin ekonomik hedeflerin bir alt unsuru olarak kalması ve Avrupa 2020 Stratejisi ile bu dengenin nasıl değiştiğı gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın finansman stratejileri, uygulanabilirliği ve karşılaşılan zorluklar üzerine yapılan değerlendirmeler, bu mutabakatın yarattığı dönüşümü ve AB'nin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşma yolundaki adımları detaylandırmakta ve önceki literatürde genellikle daha az ele alınan uygulama ve finansman stratejileri konularını kapsamaktadır. Karşılaştırmalı analiz bağlamında, Yeşil Mutabakat'ın önemli bir dönüşüm adımı olduğu kabul edilmekle birlikte, ekonomik büyüme ve sürdürülebilirlik arasında kurulan ilişki, çevresel sınırların yeterince gözetilip gözetilmediğı noktasında eleştiriye açıktır. Ayrıca, sosyal adalet ve uluslararası iş birliği hedeflerinin uygulama aşamasında karşılaştığı zorluklar, bu politikanın yeşil teori ilkeleriyle uyumlu olup olmadığının sorgulanması gereken önemli hususlar arasında yer almaktadır.

KAYNAKLAR

- Agyeman, J. (2013). *Introducing Just Sustainabilities: Policy, Planning, and Practice*. Zed Books.
- Akdur, R. (2005). Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Çevre Koruma Politikaları. In Türkiye’nin Avrupa Birliğine Uyumunu (Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23.
- Aksu, E. (2022). *Yeşil Teori Bağlamında Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Plastik Kullanımı*. İstanbul.
- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: Aktüel Yayınları.
- Aydın, S. (2023). *AB Çevre Politikaları: Tarihsel Perspektif ve Güncel Gelişmeler*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Baker, S. (2006). *Sustainable Development*. Routledge.
- Banister, D. (2008). The sustainable mobility paradigm. *Transport Policy*, 15(2). <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2007.10.005> (Erişim: 21 Ağustos 2024)
- Barkdull, J., & Nielson, C. (2022). Green Theory in International Relations: A Comprehensive Review. *Global Environmental Politics*, 22(3).
- Barker, T. (2005). *The Economics of Climate Change*. Cambridge University Press.
- Bast, J., B. G., Klein, R., & Kratzer, J. (2020). *European climate policy: The role of the EU in international climate agreements*. Cambridge University Press.
- Bausch, C., & Mehling, M. (2020). The European Green Deal: Roadmap and implications for climate law. *Climate Policy*, 20(7).
- Berlin City Planning Department. (2022). *Sustainable Transport Policy Report*.
- Biltekin, G. (2015). Özgün teori inşası ve Batı-dışı uluslararası ilişkiler teorileri. In R. Gözen (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bloomfield, J., & Steward, F. (2020). Yeşil Yeni Anlaşma’nın Politikası. *The Political Quarterly*, 91(4).
- BMW Group. (2021). *Sustainability Report*. <https://www.bmwgroup.com/en/sustainability.html> (Erişim: 2 Ağustos 2024)
- Booth, K., & Erskine, T. (2016). *International Relations Theory Today*. (Trans. R. Gözen).
- Brown, M. (2015). *Environmental Governance in Europe: The Role of the Maastricht Treaty*. Publisher.
- Brundtland, G. H. (Ed.). (1987). *Our Common Future*. Oxford University Press.
- Calthorpe, P. (2013). *Urbanism in the age of climate change*. Island Press.

- Capoor, K., & Ambrosi, P. (2009). *State and Trends of the Carbon Market 2009*. Washington, DC: World Bank.
- Carson, R. L. (1962). *Silent spring*. Houghton Mifflin Harcourt. (Copyright renewed 1990 by Roger Christie). ISBN 0-618-25305-X.
- Clark, M. (2015). Anarchy and ecology: Decentralization for a sustainable future. *Green Horizon*, 14(2).
- Collins, K. (1994). "The Integration of Environmental and Economic Policies in the European Community." *Journal of Environmental Planning and Management*, 37(3).
- Cunningham, M., Walters, C., & Lee, S. (2020). The Evolution of EU Environmental Policy. *European Policy Review*, 15(3).
- Çelik, Y. (2024). *Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Hukuki Temeli ve Temel Hedefleri*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Dağ, M. E. (2016). *Uluslararası ilişkiler ve diplomasi sözlüğü*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Delbeke, J., & Vis, P. (2019). *EU climate policy explained*. Routledge.
- Demirtaş, E. (2024). *Avrupa 2020 Stratejisi ve Sürdürülebilirlik*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Dobson, A. (2007). *Green Theory and Politics: Environmentalism and Our Place in the World*.
- Doe, J. (2018). "The Maastricht Treaty and Its Impact on Environmental Policy". *Journal of European Environmental Policy*, 23(4).
- Dresner, S. (2008). *The Principles of Sustainability*. Earthscan.
- Drexhage, J., & Murphy, D. (2010). *Sustainability: The UN's role in addressing global environmental challenges*. United Nations.
- Dryzek, J. S. (2005). *The Politics of the Earth: Environmental Discourses* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Dunne, T., Kurki, M., & Smith, S. (2013). *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press.
- Dupont, C., & Oberthür, S. (2020). *The European Green Deal and its implications: Legal and policy perspectives*. Routledge.
- Dutch Ministry of Economic Affairs and Climate Policy. (2023). *Green Energy Transition Strategy*.
- D'Alisa, G., Demaria, F., & Kallis, G. (2014). *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*. Routledge.
- Eckersley, R. (2004). *The green state: Rethinking democracy and sovereignty*.
- Eckert, E., & Kovalevska, O. (2021). *Sustainability in the European Union: An Analysis of the European Green Deal Discourse*.

- EEA. (2022). Biodiversity and Ecosystems Report. <https://www.eea.europa.eu/publications/biodiversity-and-ecosystems-report-2022> (Erişim: 7 Eylöl 2024)
- EIB. (2021). The Role of the European Investment Bank in the Green Transition. European Investment Bank. <https://www.eib.org/en/publications/the-role-of-the-european-investment-bank-in-the-green-transition> (Erişim: 24 Ağustos 2024)
- Ekins, P., Hughes, N., Lockwood, M., & Winzer, C. (2020). Green growth: Economic theory and political discourse. In Handbook of Green Growth. Edward Elgar Publishing.
- Elkington, J. (1997). Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business. Capstone.
- Elliott, J. A. (2013). An Introduction to Sustainable Development (4th ed.). Routledge.
- EMF. (2019). Circular Economy: How the European Union Can Lead. <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/Circular-Economy-How-the-European-Union-Can-Lead.pdf> (Erişim: 2 Eylöl 2024)
- Eręandırlı, Y. (2014). Yeşil Teori. In R. Gözen (Ed.), Uluslararası İlişkiler Teorileri İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eren, T. M. (2021). Avrupa ekonomik entegrasyonu ve Avrupa'nın yeşil geleceği. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- European Automobile Manufacturers Association (ACEA). (2021). Automotive Industry Report. Brussels: ACEA.
- European Commission and High Representative. (2021). A Strong EU Engagement for a Peaceful, Sustainable, and Prosperous Arctic, JOIN(2021) 27. Brussels, October 13.
- European Commission. (1973). First environmental action programme. https://ec.europa.eu/environment/action-programmes/first_en.htm (Erişim: 10 Ağustos 2024)
- European Commission. (1977). Second environmental action programme. https://ec.europa.eu/environment/action-programmes/second_en.htm (Erişim: 10 Ağustos 2024)
- European Commission. (1982). Third environmental action programme. https://ec.europa.eu/environment/action-programmes/third_en.htm (Erişim: 08 Ağustos 2024)
- European Commission. (1987). Fourth environmental action programme. https://ec.europa.eu/environment/action-programmes/fourth_en.htm (Erişim: 10 Ağustos 2024)
- European Commission. (1993). Fifth environmental action programme. https://ec.europa.eu/environment/action-programmes/fifth_en.htm (Erişim: 02 Ağustos 2024)

- European Commission. (2001). A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development, COM(2001) 264 final. Brussels, May 15.
- European Commission. (2002a). Sixth environmental action programme. https://ec.europa.eu/environment/action-programmes/sixth_en.htm (Erişim: 10 Ağustos 2024)
- European Commission. (2002b, January 17). Speech by President Prodi: "Investment in Knowledge: The Way Forward" European Parliament - Plenary session/Strasbourg. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_03_4 (Erişim: 16 Eylül 2024)
- European Commission. (2005). Working Together for Growth and Jobs: A New Start for the Lisbon Strategy, COM(2005) 24 final. Brussels, February 2.
- European Commission. (2006). Climate and Energy Package.
- European Commission. (2010). EUROPE 2020 - A Strategy for Smart, Sustainable, and Inclusive Growth, COM(2010) 2020. Brussels, March 3.
- European Commission. (2013a). Seventh environmental action programme. https://ec.europa.eu/environment/action-programmes/seventh_en.htm (Erişim: 05 Ağustos 2024)
- European Commission. (2013b, March 5). Speech by President Barroso: "Ensuring Sustainable Growth: The challenges ahead for a stronger Europe" 6th Forum for the Future of Agriculture/Brussels. https://ec.europa.eu/archives/commission_20102014/president/news/archives/2013/03/20130305_1_en.htm (Erişim: 16 Eylül 2024)
- European Commission. (2013c, March 7). Speech by President Barroso: "Europe 2020: A blueprint for the Post-Crisis World" Europe 2020 Summit of the Lisbon Council/Brussels. https://ec.europa.eu/archives/commission_20102014/president/news/archives/2013/03/20130307_1_en.htm (Erişim: 16 Eylül 2024)
- European Commission. (2016). Air Quality Standards. <https://ec.europa.eu/environment/air/quality/standards.htm> (Erişim: 5 Eylül 2024)
- European Commission. (2018). A European Strategy for Plastics in a Circular Economy.
- European Commission. (2019a, December 2). Speech by President von der Leyen on the occasion of the COP25 in Madrid. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_6749 (Erişim: 15 Eylül 2024)
- European Commission. (2019b, December 11). The European Green Deal – our new growth strategy: Op-ed by Commission President von der Leyen. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/AC_19_6749 (Erişim: 15 Eylül 2024)
- European Commission. (2019c). The European Green Deal, COM(2019) 640 final. Brussels, December 11.

- European Commission. (2019d). Farm to fork strategy: For a fair, healthy and environmentally-friendly food system.
- European Commission. (2020a). A Clean Planet for All - A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate-neutral economy. https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2050_en (Erişim: 15 Ağustos 2024)
- European Commission. (2020b). Circular Economy Action Plan.
- European Commission. (2020c). EU Biodiversity Strategy for 2030.
- European Commission. (2020d). Sustainable and Smart Mobility Strategy – The European transport system for the future.
- European Commission. (2020e). Water Protection and Management Strategy.
- European Commission. (2021a). Fit for 55 package. https://ec.europa.eu/clima/policies/fitfor55_en (Erişim: 02 Temmuz 2024)
- European Commission. (2021b). Horizon Europe Programme. <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/> (Erişim: 02 Temmuz 2024)
- European Commission. (2021c). Industrial Transformation Strategy. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/47905> (Erişim: 05 Temmuz 2024)
- European Commission. (2021d). Organic Farming. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/organic-farming_en (Erişim: 02 Temmuz 2024)
- European Commission. (2021e). Zero Pollution Action Plan. European Union https://ec.europa.eu/environment/zero-pollution-action-plan_en (Erişim: 6 Eylöl 2024)
- European Commission. (2022a). EU Adaptation Strategy: Forging a resilient Europe. https://ec.europa.eu/clima/policies/adaptation_en (Erişim: 04 Ağustos 2024)
- European Commission. (2022b). Industrial Strategy. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/47905> (Erişim: 14 Temmuz 2024)
- European Communities. (1992). *Treaty on European Union* (Maastricht Treaty). Official Journal of the European Communities, C 191. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11992M%2FTXT> (Erişim: 15 Ağustos 2024)
- European Communities. (1997). Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (97/C 340/01). Official Journal of the European Communities, C 340. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997D%2FTXT> (Erişim: 16 Ağustos 2024)
- European Communities. (2001). Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (2001/C 80/01). Official Journal of the European Communities, C 80. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12001C%2FTXT> (Erişim: 15 Ağustos 2024)

- European Council. (2000, March 23-24). Lisbon European Council. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2000/03/23/lisbon-european-council-23-24-march-2000/> (Erişim: 4 Haziran 2024)
- European Council. (2001a, June 15-16). Göteborg European Council. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2001/06/15/goteborg-european-council-15-16-june-2001/> (Erişim: 4 Haziran 2024)
- European Council. (2001b, March 23-24). Stockholm European Council. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2001/03/23/stockholm-european-council-23-24-march-2001/> (Erişim: 5 Haziran 2024)
- European Council. (2010, March 25-26). Brussels European Council. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2010/03/26/brussels-european-council-25-26-march-2010/> (Erişim: 3 Haziran 2024)
- European Council. (2019, December 12). Brussels European Council. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/12/12/brussels-european-council-12-december-2019/> (Erişim: 1 Haziran 2024)
- European Court of Auditors. (2020). EU-Supported Electric Vehicles. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.eca.europa.eu/en/publications?did=xxxx> (Erişim: 5 Eylöl 2024)
- European Environment Agency (EEA). (2020a). Circular Economy in Europe: Developing the Knowledge Base.
- European Environment Agency (EEA). (2020b). The European Environment – State and Outlook 2020: Knowledge for transition to a sustainable Europe. <https://www.eea.europa.eu/publications/soer-2020> (Erişim: 22 Temmuz 2024)
- European Environment Agency (EEA). (2021a). Air Quality in Europe: 2021 Report.
- European Environment Agency (EEA). (2021b). EEA greenhouse gases - data viewer. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/greenhouse-gases-viewer> (Erişim: 25 Temmuz 2024)
- European Environment Agency (EEA). (2021c). Water Quality and Management Report.
- European Union. (2001a). Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the treaties establishing the European Communities and certain related acts. Official Journal of the European Communities, C 80/1.
- European Union. (2021b). Sustainable Development. <https://ec.europa.eu/environment/eussd/> (Erişim: 14 Ağustos 2024)
- European Parliament. (2021). Challenges and opportunities in implementing the European Green Deal. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU\(2021\)694697](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU(2021)694697)
- Falk, J. (2021). Denuclearization and Global Security. Cambridge: Cambridge University Press.

- Fischer, E. (2019). *The Environmental Impact of the Nice Treaty: A Critical Analysis*.
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2020). *The State of the World's Biodiversity for Food and Agriculture*. Rome: FAO.
- Geels, F. W. (2020). Disruption and low-carbon system transformation: Progress and new challenges in socio-technical transitions research and the Multi-Level Perspective. *Energy Research & Social Science*, 70.
- Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M. P., & Hultink, E. J. (2017). The Circular Economy – A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.048> (Erişim: 08 Temmuz 2024)
- Giddens, A. (2009). *The Politics of Climate Change*. Polity Press.
- Godfray, H. C. J., Beddington, J. R., Crute, I. R., Haddad, L., Lawrence, D., Muir, J. F., Pretty, J., Robinson, S., Thomas, S. M., & Toulmin, C. (2010). Food security: The challenge of feeding 9 billion people. <https://doi.org/10.1126/science.1185383> (Erişim: 14 Temmuz 2024)
- Green, R. (2019). "Environmental Integration in EU Law: The Maastricht Treaty and Beyond". *Environmental Law Review*, 29(2).
- Haigh, N. (1989). *Manual of Environmental Policy: The EC and Britain*.
- Haughton, G. (1999). Environmental justice and the sustainable city.
- Hickel, J. (2020). *Less is More: How Degrowth Will Save the World*. William Heinemann.
- Hoffmann, A. (2018). "International Cooperation on Environmental Issues: The Role of the Nice Treaty". *Journal of European Environmental Policy*, 25(3).
- Hopwood, B., Mellor, M., & O'Brien, G. (2005). Sustainable Development: Mapping Different Approaches. *Sustainable Development*, 13(1).
- Hori, S., Takamura, Y., Fujita, T., & Kanie, N. (Eds.). (2020). *International Development and the Environment: Social Consensus and Collaborative Measures for Sustainability*.
- International Energy Agency (IEA). (2020). *Energy Efficiency 2020*. Paris.
- International Renewable Energy Agency (IRENA). (2021). *Renewable Energy and Jobs – Annual Review 2021*. <https://www.irena.org/publications/2021/Jun/Renewable-Energy-and-Jobs-Annual-Review-2021> (Erişim: 01 Ağustos 2024)
- IPCC. (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Cambridge University Press.
- Jäger, A. (2011). *The Amsterdam Treaty and Environmental Policy: Integration and Implementation*.
- Jones, A. (2012). *European Environmental Policy and the Maastricht Treaty*.

- Jordan, A. (2002). *The Europeanization of British Environmental Policy: A Departmental Perspective*. Palgrave Macmillan.
- Jordan, A., & Adelle, C. (2013). *Environmental policy in the European Union: Actors, institutions and processes*. Routledge.
- Kakışım, C. (2022). Avrupa Yeşil Mutabakatı: Yeşil Teori Perspektifinden Bir Analiz. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2219780> (Erişim: 06 Temmuz 2024)
- Kallis, G. (2018). *Degrowth*. Agenda Publishing.
- Kaplan, A. (1999). *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, No: 19.
- Karakaya, E., & Yılmaz, B. (2016). Avrupa Birliği'nde Enerji ve İklim Değişikliği Politikalarının Gelişimi. In P. Gedikkaya Bal ve R. İzci Connelly (Eds.), *Ekonomik Kriz ve Avrupa Birliği*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Karakuş, D. N., An, N., Turp, M. T., & Kurnaz, M. L. (2022). AB Yeşil Mutabakatı ve sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamında temel uygulama yaklaşımlarına küresel bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1).
- Kaya, A. (2023). *Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları: Çevre Politikalarının Evrimi*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Keskin, M. H., & Kökyay, F. (2020). Paris Anlaşmasına Giden Süreçte AB İklim Değişikliği ve Çevre Politikaları. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25).
- Khaiter, P. A., & Erechtkhoukova, M. G. (Eds.). (2020). *Strategies for Sustainability: Perspectives of Science, Policy, and Practice: A Global Perspective on Theories, Policies, and Implementations for Sustainable Development*.
- Kirchherr, J., Reike, D., & Huitema, E. (2017). Conceptualising the circular economy: An assessment of 114 definitions. *Resources, Conservation & Recycling*, 127.
- Klein, R., Fischer, F., & Roberts, K. (2021). *The impact of European climate policies: Emission trading and beyond*. Routledge.
- Knill, C., & Liefferink, D. (2007). *Environmental Politics in the European Union: Policymaking, Implementation and Patterns of Multi-level Governance*. Manchester University Press.
- Knopf, B., & Edenhofer, O. (2018). *The European Union's transition to a low-carbon economy*.
- Köhler, J. et al. (2020). "Assessing the Impact of the European Green Deal on EU Environmental Policy." *Environmental Politics*, vol. 29, no. 3.
- Krämer, L. (2011). *EU Environmental Law*. Sweet & Maxwell.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). Sage Publications.

- Küçük, G., & Dural, B. Y. (2022). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Yeşil Ekonomiye Geçiş: Enerji Senaryoları Üzerinden Bir Değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1).
- Kühn, L. (2015). "Health and Environment in the Amsterdam Treaty: A New Paradigm". *European Health Policy Review*, 28(2).
- Lewandowski, M. (2016). Designing the business models for circular economy – Towards the conceptual framework. *Sustainability*, 8(1).
- Lieder, M., & Rashid, A. (2016). Towards circular economy implementation: A comprehensive review in context of manufacturing industry. *Journal of Cleaner Production*. <https://www.peter-liese.de/en/32-english/press-releases-en/4199-peter-liese-on-future-eu-climate-and-environmental-policy> (Erişim: 10 Eylül 2024)
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: Theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Beltz.
- McGlade, C., & Ekins, P. (2015). The geographical distribution of fossil fuels unused when limiting global warming to 2 °C. *Nature*, 517(7533). <https://doi.org/10.1038/nature14016> (Erişim: 21 Temmuz 2024)
- Meadowcroft, J. (2021). *The European Green Deal and the challenge of transformative change*. Oxford University Press.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). *The limits to growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind*. Universe Books.
- Miller, R. (2012). *Green liberalism: Balancing freedom and sustainability*. Cambridge University Press.
- Mitchell, R. B. (2004). *International Environmental Agreements: Politics, Law, and Economics*. MIT Press.
- Murray, A., Skene, K., & Haynes, K. (2017). The circular economy: An interdisciplinary exploration of the concept and application in a global context. *Journal of Cleaner Production*, 143.
- Mutlu, M., & Zenginoğlu, S. (2019). Yeşil Teori Perspektifinden Avrupa Birliği Çevre Politikası. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(88).
- NEA. (2018). *Advanced Nuclear Fuel Cycles and Radioactive Waste Management*. Paris: OECD Nuclear Energy Agency.
- Neuendorf, K. A. (2017). *The content analysis guidebook (2nd ed.)*. Sage Publications.
- Nordic Council of Ministers. (2022). *Circular Economy Report*. <https://www.norden.org/en/publications/circular-economy> (Erişim: 04 Ağustos 2024)
- Nordic Council of Ministers. (2022). *Circular Economy in the Nordic Countries: Innovations and Practices*. <https://www.norden.org/en/publication/circular-economy-nordic-countries> (Erişim: 13 Eylül 2024)

- Norwegian Road Association. (2022). Annual Report on Electric Vehicles. Oslo.
- Oberthür, S., & Groen, L. (2017). The European Union and international climate policy: From a fragmented to a coherent approach. Routledge.
- O’Riordan, T., & Jordan, A. (1999). Institutions, Climate Change, and Environmental Policy.
- Özdemir, N. (2024). Lizbon Stratejisi ve Avrupa 2020 Stratejisi: Çevresel Sürdürülebilirlik Perspektifi. Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Özmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. Journal of Yaşar University, 3(12).
- Peet, R. (2014). Theories of Development: Contentions, Arguments, Alternatives. The Guilford Press.
- Pelkmans, J. (1997). European Integration: Methods and Economic Analysis. Pearson Education.
- Rashid, A. (2020). Circular economy implementation: The role of technology and infrastructure. Journal of Environmental Management, 265, 110485.
- Rayner, T., & Jordan, A. (2020). Climate change policy in the European Union: Confronting the dilemmas of mitigation and adaptation? Cambridge University Press.
- REN21. (2020). Renewables 2020 Global Status Report. Paris.
- Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. (1987).
- Richardson, J. (1997). The Politics of Sustainable Development: Theory, Policy and Practice within the European Union. Routledge.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E., ... & Foley, J. A. (2009). A safe operating space for humanity. Nature, 461(7263). <https://doi.org/10.1038/461472a> (Erişim: 10 Temmuz 2024)
- Sala, O. E., et al. (2000). Global biodiversity scenarios for the year 2100. *Science*, 287(5459).
- Schneider, F., Kallis, G., & Martinez-Alier, J. (2010). "Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability." *Journal of Cleaner Production*, 18(6).
- Schreier, M. (2012). Qualitative content analysis in practice. Sage Publications.
- Schönlau, S. (2017). Sustainable Development and Environmental Policy in the European Union: A New Paradigm. Springer.
- Siddi, M. (2020). The European Green Deal: Assessing its Current State and Future Implementation. Finnish Institute of International Affairs.
- Sikora, A. (2020). The European Green Deal – Legal and Financial Challenges of Climate Change.

- Smith, J. (2010). The Maastricht Treaty: A Study of the European Union's Environmental Policy.
- Smith, P., et al. (2016). Biophysical and economic implications of greenhouse gas mitigation in agriculture. *Nature Climate Change*, 6(8). <https://doi.org/10.1038/nclimate3004> (Erişim: 12 Ağustos 2024)
- Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., ... & Sörlin, S. (2015). Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*, 347(6223). <https://doi.org/10.1126/science.1259855> (Erişim: 02 Ağustos 2024)
- Stern, N. (2007). The Economics of Climate Change: The Stern Review. Cambridge University Press.
- Sustainable Transport Forum. (2019). Sustainable transport and the circular economy. European Commission.
- Sümer, V. (2016). Çevre Sorunları ve Küresel İklim Değişikliği. In ř. Kardaş & A. Balcı (Eds.), *Uluslararası İlişkilere Giriş* (5. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- TEEB. (2010). The Economics of Ecosystems and Biodiversity Ecological and Economic Foundations. Earthscan.
- Tietenberg, T., & Lewis, L. (2016). Environmental and Natural Resource Economics (10th ed.). Routledge.
- Tilman, D., Balzer, C., Hill, J., & Befort, B. L. (2017). Global food demand and the sustainable intensification of agriculture. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(33), 10400-10405 <https://doi.org/10.1073/pnas.1319030112> (Erişim: 02 Ağustos 2024)
- Treaty Establishing the European Economic Community. (1957). 298 U.N.T.S. 11. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11957E%2FTXT> (Erişim: 02 Ağustos 2024)
- Türk Dil Kurumu (TDK). (n.d.). Sürdürülebilirlik. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 08 Haziran 2024)
- UNFCCC. (1997). *Kyoto Protocol*. United Nations Framework Convention on Climate Change.
- UNFCCC. (2015). *Paris Agreement*. United Nations Framework Convention on Climate Change. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-parisagreement> (Erişim: 11 Ağustos 2024)
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2007). Global environmental outlook: Environment for development.
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2020). Emissions Gap Report 2020.
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2023). Emissions Gap Report 2023.
- United Nations. (1972). Report of the United Nations Conference on the Human Environment. Stockholm.

- Ünal, S. (2014). Yeşil Teori. In M. Şahin & O. Şen (Eds.), Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar. Ankara: Kripto Yayınları.
- Van Asselt, H. (2021). The European Climate Law: A new legal paradigm for climate policy? *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, 30(1).
- Vogel, D. (1995). *Trading Up: Consumer and Environmental Regulation in a Global Economy*. Harvard University Press.
- White, T. (2020). The Implementation of the Maastricht Treaty and Its Impact on EU Environmental Policies. *Journal of European Environmental Policy*, 23(1). <https://doi.org/10.1080/09692016.2019.1659785> (Erişim: 12 Ağustos 2024)
- Wood, C. (2003). *Environmental Impact Assessment: A Comparative Review*. Prentice Hall.
- World Bank. (2019). *Carbon Pricing Watch 2019*. Washington, DC.
- World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Our common future*.
- World Meteorological Organization (WMO). (2023). *State of the Global Climate 2023*.

ÖZGEÇMİŞ

İlkokulu ve Ortaokulu İstanbul’da, liseyi ise Bursa’da okudu. 2014 yılında Yalova Üniversitesi Yalova İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde başladığı lisans eğitiminden 2019 yılında mezun oldu. 2022 yılında Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında tezli yüksek lisans programına kabul edildi ve lisansüstü eğitimini 2024 yılında tamamladı.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Kıraç, E., & Özkan Önür, Ö. (Eds.). (2024). Abstract book: 7th International Antalya Scientific Research and Innovative Studies Congress (11-13 May 2024, Antalya, Türkiye). IKSAD Publications. ISBN: 978-625-367-721-3

